

นโยบายส่งเสริมการเข้าถึงสถาบันทางการเงินเพื่อลดความยากจน และสร้างความเข้มแข็งในชุมชน Accessing the Financial Services Policy for Poverty Alleviation and Strengthening Community Economic

พิศณิ พรหมเทพ¹ สายป่าน จักขุจินดา²

E-mail: pisaneep2526@gmail.com

บทคัดย่อ

ปัจจุบันนี้ ประชากรที่มีรายได้น้อยมากกว่าร้อยละ 80 ในประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนาไม่สามารถเข้าถึงระบบการเงินที่เป็นระบบการเงินจากสถาบันการเงินหลักของแต่ละประเทศอย่างธนาคารพาณิชย์ และธนาคารเฉพาะกิจของรัฐเพื่อทำการฝาก การกู้ยืม การโอนเงิน และการถอนเงินได้ ในขณะเดียวกัน มีประชาชนเพียงร้อยละ 17 ที่มีประสบการณ์ในการกู้เงินจากสถาบันการเงิน (วิวรรณ ธาราหิรัญโชติ, 2553) อันเนื่องมาจากประชาชนกลุ่มนี้มีรายได้น้อย ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน รวมไปถึงไม่มีสถาบันทางการเงินตั้งอยู่ในชนบทจำนวนน้อยจึงส่งผลให้ประชาชนส่วนใหญ่ต้องพึ่งแหล่งทุนนอกระบบ (Informal Financial Services) ที่คิดค่าดอกเบี้ยสูงจนก่อให้เกิดหนี้สินพอกพูนไปกว่าเดิม

อย่างไรก็ดี การที่จะให้เศรษฐกิจระดับมหภาคมีความก้าวหน้าอย่างเสถียรภาพได้นั้น เศรษฐกิจระดับจุลภาคต้องมีความมั่นคงเสียก่อน ดังนั้น เศรษฐกิจในภาคครัวเรือนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ภาครัฐควรให้ความสำคัญในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงทางการเงินเพื่อแก้ไขปัญหาความไม่มีประสิทธิภาพทางการเงิน ความเติบโตทางเศรษฐกิจ การลดความเหลื่อมล้ำ และลดความยากจนในครัวเรือน ดังนั้น ควรให้สินเชื่อในพื้นที่ชนบทเพื่อสนับสนุนการขยายตัวทางเศรษฐกิจและลดปัญหาความยากจน วัตถุประสงค์ของบทความนี้เพื่อศึกษาถึงระบบการเงินระดับฐานราก (Microfinance) ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจที่สำคัญแก่กลุ่มประชาชนที่มีฐานะยากจนซึ่งสามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกแก่สังคมและเศรษฐกิจ อีกทั้งยังสามารถลดช่องว่าง หรือความเหลื่อมล้ำทางการเงินในสังคม

คำสำคัญ: ระบบการเงินระดับฐานราก ลดความยากจน ความเข้มแข็งของชุมชน

Abstract

At the present, more than 80% of population in the developing countries and undeveloped countries could not access to the financial services from commercial banking and special financial institutions while only 17% had a loaning experience from the financial service (Wiwat Tarahiranchot. 2010) Due to the fact that the majority people had low income, did not have mortgage securities as well as the number of financial services in rural areas was rare, many people had to depend on the informal financial services with high interest rate.

The macroeconomic, hence, would be developed, the microeconomic should be stabilized so that the household was the important factor to drive the economic. The government should pay attention to promote the financial service access in order to eradicate financial inefficiency, imbalance economic development and poverty gap. Thus, the purpose of this paper was to study about microfinance which considered as key for social and economic development.

Keywords: microfinance, poverty alleviation, community strengthening

ความนำ

ในปัจจุบันนี้ ประชากรที่มีรายได้น้อยมากกว่าร้อยละ 80 ในประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนาไม่สามารถเข้าถึงระบบการเงินที่เป็นระบบการเงินจากสถาบันการเงินหลักของแต่ละประเทศอย่างธนาคารพาณิชย์ และธนาคารเฉพาะกิจของรัฐเพื่อทำการฝาก การกู้ยืม การโอนเงิน และการถอนเงิน เช่น ประเทศอินเดียประชากรกว่าประมาณ 145 ล้านครัวเรือนที่ไม่สามารถเข้าถึงสถาบันการเงิน และประชากรกว่าร้อยละ 50 ไม่มีบัญชี ยิ่งไปกว่านั้น มีประชาชนเพียงร้อยละ 17 ที่มีประสบการณ์ในการกู้เงินจากสถาบันการเงิน (วิวรรณ ธาราหิรัญโชติ, 2553) อันเนื่องมาจากประชาชนกลุ่มนี้มีรายได้น้อย ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน รวมไปถึงไม่มีสถาบัน

^{1,2} อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ทางการเงินตั้งอยู่ในชนบทจำนวนน้อยจึงส่งผลให้ประชาชนส่วนใหญ่ต้องไปพึ่งแหล่งทุนนอกระบบ (Informal Financial Services) ที่คิดค่าดอกเบี้ยสูงจนก่อให้เกิดหนี้สินพอกพูนไปกว่าเดิม จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี 2554 พบว่า หนี้สินในระบบของครัวเรือนอย่างเดียวมีประมาณร้อยละ 87.9 ครัวเรือนที่มีหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบประมาณร้อยละ 6.1 และครัวเรือนที่มีหนี้สินนอกระบบประมาณร้อยละ 6.0 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) สิ่งเหล่านี้ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ตกอยู่ภายใต้ภาวะความยากจน (Poverty Trap) การที่ประชาชนระดับรากฐานไม่สามารถเข้าสถาบันการเงินได้ก่อให้เกิดผลกระทบมิติด้านสังคมและเศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก เช่น ความเหลื่อมล้ำโดยรวมของประเทศ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) เน้นย้ำเรื่องความเป็นธรรมในสังคม ส่งเสริมให้มีการจัดบริการในสังคมให้ทุกคนตามสิทธิขั้นพื้นฐาน เน้นการสร้างภูมิคุ้มกันระดับปัจเจก และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจในการพัฒนาประเทศ มุ่งพัฒนาระบบบริการสาธารณะให้มีคุณภาพและมีช่องทางการเข้าถึงอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง โดยมุ่งพัฒนาระบบการเงินฐานรากเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาความยากจนและการสร้างแหล่งทุนในระดับชุมชน และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) มุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็งและส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงทรัพยากรได้ (จิรพันธ์ ช่างเขินพานิช, 2559 และ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม, 2555) จึงอาจกล่าวได้ว่า การที่จะให้เศรษฐกิจระดับมหภาคมีความก้าวหน้าอย่างเสถียรภาพได้นั้น เศรษฐกิจระดับจุลภาคต้องมีความมั่นคงเสียก่อนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดกับสถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์ชี้ให้เห็นว่า ภาคครัวเรือนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจ เพราะในทางเศรษฐศาสตร์ “ครัวเรือน” นั้นมีบทบาทที่สำคัญ 2 ประการ ดังนี้ บทบาทแรก คือการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตชนิดต่างๆ เช่น แรงงาน ที่ดิน ทุน โดยที่ครัวเรือนทำหน้าที่ขายปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ให้กับหน่วยธุรกิจเพื่อการผลิตสินค้าและการบริการต่อไป และบทบาทที่สอง คือ การเป็นผู้บริโภคสินค้าและบริการจากหน่วยธุรกิจซึ่งส่งผลให้เกิดการศึกษาพฤติกรรมของครัวเรือนที่มีความจำเป็นต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวม (กฤษฎ์เลิศ สัมพันธรักษ์, 2560)

ผู้เขียนเชื่อว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ไม่สมดุลที่เน้นการเจริญเติบโตตามระบบทุนนิยมที่ให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลผลิตจะส่งผลให้รายได้แท้จริงของประชาชนเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูง แต่ในขณะเดียวกันก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างคนรวยและคนจน ผลพวงของการพัฒนาเศรษฐกิจนี้ก่อให้เกิดปัญหาหนี้สินภายในครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น จากการศึกษาของ King และ Levine (1993) และ La Porta et al (1998) อ้างใน พงศ์ระพีพร อาภากร และคณะ (2554) พบว่า สถาบันการเงินในประเทศยากจนมีการพัฒนาที่ต่ำกว่าประเทศที่ร่ำรวย และมีการคุ้มครองในการลงทุนที่ไม่เพียงพอ Townsend (forthcoming) อ้างใน พงศ์ระพีพร อาภากร และคณะ (2554) พบว่า ในประเทศมีการจัดสรรเงินทุนที่ไม่มีประสิทธิภาพ และหากต้องการปล่อยสินเชื่อทั่วถึงมากขึ้นต้องผ่านการพัฒนาของระบบการเงินจะทำให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจมากขึ้น ดังนั้น หากการต้องการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงทางการเงินเพื่อแก้ไขปัญหาความไม่มีประสิทธิภาพทางการเงิน ความเติบโตทางเศรษฐกิจ การลดความเหลื่อมล้ำ และลดความยากจนในครัวเรือน ตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์แบบ Keynesian เสนอว่า ควรให้สินเชื่อในพื้นที่ชนบทเพื่อสนับสนุนการขยายตัวทางเศรษฐกิจและลดปัญหาความยากจน (พงศ์ระพีพร อาภากร และคณะ, 2554) หลายครั้ง วัตถุประสงค์ของบทความนี้เพื่อศึกษาถึงระบบสถาบันการเงินชุมชน หรือผู้ประกอบการรายย่อย (Microfinance) ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจที่สำคัญแก่กลุ่มประชาชนที่มีฐานะยากจนซึ่งสามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกแก่สังคมและเศรษฐกิจ อีกทั้งยังสามารถลดช่องว่าง หรือความเหลื่อมล้ำทางการเงินในสังคม

แนวคิด Microfinance กับการลดความยากจน

อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตและพัฒนาทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดช่องว่างทางรายได้ระหว่างคนรวยและคนจนอย่างเห็นได้ชัด และมีแนวโน้มที่จะมีการกระจายรายได้ไม่เท่าเทียมกันมากขึ้นซึ่งปรากฏในหลายภูมิภาคของโลก เช่น ประเทศไทยมีความไม่เท่าเทียมกันหลายมิติต่อการกระจายรายได้ของคนจนและคนรวย ความเจริญเติบโตระหว่างภูมิภาคที่ไม่เท่าเทียมกันและความไม่เท่าเทียมกันด้านรายได้ จึงให้เกิดแนวคิดความเป็นธรรมในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ (economic justice) เกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น การทำงาน การหารายได้ การออม การลงทุนพัฒนาตนเองด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย หรือการดูแลสุขภาพแวลลุ่ม (ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และคณะ, 2544) นอกจากนี้ ประชาชนมากกว่าครึ่งหนึ่งของโลกไม่สามารถเข้าถึงแหล่งบริการของสถาบันการเงินไม่ว่าเชิงพาณิชย์หรือในกำกับของรัฐของคนยากจนในประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนา เพราะโดยปกติธนาคารส่วนใหญ่เชื่อว่าการปล่อยกู้และการรับฝากเงินจำนวนน้อยถือว่าเป็นกิจกรรมที่ไม่สร้างผลกำไรแก่ธนาคาร (Robinson, 1998) อีกทั้ง คนระดับฐานรากนั้นไม่มีหลักประกันอะไรที่ชัดเจน และหากธนาคารปล่อยสินเชื่อจะได้ผลกำไรที่ต่ำกว่าการปล่อยสินเชื่อให้กับผู้ประกอบการรายใหญ่ สิ่งเหล่านี้เป็นการสะท้อนให้เห็นว่านี่เป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่ทำให้ประชาชนในประเทศกำลังพัฒนาทางเศรษฐกิจยังอยู่ในฐานะยากจนซึ่งก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม คนระดับฐานราก หรือคนยากจนต้องการความมั่นคง ความสะดวกสบาย สถาบันทางการเงินที่ให้บริการด้านการเงินเพื่อก่อให้เกิดสภาพคล่องทางการเงินภายในครัวเรือน ซึ่งสถาบันการเงินไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบทางการและไม่เป็นทางการหายากในถิ่นทุรกันดาร จากการศึกษาของธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asia

Development Bank, 2000) พบว่า ประมาณร้อยละ 95 ของครัวเรือนที่ยากจนในแถบเอเชียและแปซิฟิกยังไม่ค่อยได้รับบริการจากสถาบันการเงิน ด้วยเหตุนี้ นักพัฒนา ผู้กำหนดนโยบาย และองค์กรพหุภาคีต่างเห็นถึงความสำคัญของการเข้าถึงสถาบันการเงิน

แนวคิดของ microfinance ในช่วงเริ่มต้นนั้น รัฐบาลและผู้บริจาคได้มีการมอบเงินเป็นจำนวนมากแก่ประเทศกำลังพัฒนาเพื่อช่วยเหลือด้านสินเชื่อ ด้วยความเชื่อที่ว่าเงินช่วยเหลือนี้สามารถกระตุ้นการเจริญเติบโตของภาคการเกษตรได้ แต่ถึงอย่างไร การส่งเสริมในช่วงแรกนี้ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ด้วยเหตุผลดังนี้ (Robinson, 1998: 392)

- เกิดการคอร์รัปชันโดยกลุ่มคนที่ร่ำรวย หรือกลุ่มผู้มีอิทธิพล
- เกษตรกรส่วนมากในประเทศกำลังพัฒนา มีการพึ่งพิงนวัตกรรมด้านการเกษตรที่หลากหลายและส่วนใหญ่มักจะใช้บริการสินเชื่อแบบ

- โครงการเงินช่วยเหลือมักขาดทุน
- กลุ่มชนชั้นนำของชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากพรรครัฐบาลมักเป็นผู้ปล่อยสินเชื่อ
- โดยส่วนใหญ่การปล่อยสินเชื่อไม่ก่อให้เกิดการออมและการพัฒนาของสถาบันการเงินอย่างยั่งยืน

แนวคิดเรื่อง Microfinance เริ่มต้นที่ประเทศบังกลาเทศ โดย Dr. Muhammad Yunus เป็นนักเศรษฐศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. 1980 แนวคิดหลักของสถาบันการเงินชุมชน (Microfinance) ต้องการให้บริการกับผู้รายได้น้อยและคนยากจนที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม ประมง และปศุสัตว์ กลุ่มคนที่ดำเนินธุรกิจรายย่อย กลุ่มผู้ให้บริการที่อยู่ในรูปแบบกลุ่มหรือรายย่อยที่อยู่ในเมืองและชนบท (Robinson, 1998) การบริการในระยะเริ่มต้นนี้มีเพียง 2 อย่างเท่านั้น คือ การบริการรับฝากเงิน (Micro-saving) และการบริการการปล่อยสินเชื่อ (micro-lending) แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไป การให้บริการทางการเงินก็เพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นการสร้างหลักประกันให้แก่คนที่รายได้น้อย รวมไปถึงผู้หญิง การให้บริการด้านสินเชื่อที่หลากหลายรูปแบบทั้งแบบกลุ่มและรายย่อย เช่น เพื่อการบริโภค เพื่อการเกษตร และเพื่อธุรกิจ หลังจากนี้ Grameen Bank ในประเทศบังกลาเทศ, ACCION International ในแถบลาตินอเมริกาและ Bank Rakyat ในประเทศอินโดนีเซีย เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาและประสบความสำเร็จจึงก่อให้เกิดการเงินระดับชุมชนแพร่กระจายไปทั่วโลก ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1997 ถึงปี ค.ศ. 2005 จำนวนสถาบันทางการเงินชุมชน หรือ กลุ่มการเงินขนาดเล็กที่เพิ่มจาก 618 สถาบันเป็น 3,133 สถาบัน นอกจากนี้ ประชาชนได้รับสินเชื่อจากสถาบันเหล่านี้เพิ่มขึ้นจาก 13.5 ล้านคนเป็น 113.3 ล้านคน ซึ่งในจำนวนประชากรเหล่านั้นเป็นผู้หญิงถึงร้อยละ 84 (Daley-Harris, 2006 อ้างใน Niels Hermes and Robert Lensink, 2007) จึงอาจกล่าวได้ว่า ประชาชนยากจนกว่า 80 ล้านคนสามารถเข้าถึงสถาบันการเงินได้ (OKsan, 2008) และคนยากจนเป็นจำนวนมากสามารถเข้าถึงบริการทางการเงิน และประชากรโลกร้อยละ 62 มีสมุดบัญชีเพิ่มขึ้นจากปี 2011 ร้อยละ 51 ในขณะที่ปี 2008 ประชากรกว่า 2.5 ล้านคนไม่มีสมุดบัญชีซึ่งแสดงให้เห็นว่าจำนวนประชากรที่มีสมุดบัญชีเพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ 20 (Kunt *et al*, 2015 อ้างใน Saju Jose and Jacob Chacko, 2017)

ตามแนวคิดเรื่อง Microfinance ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม Robinson (1998) ชี้ให้เห็นถึงข้อดีของแนวคิดนี้ในบทความของเขาเรื่อง Microfinance: The Paradigm Shift from Credit Delivery to Sustainable Financial Intermediation ว่าแนวคิดการเงินระดับฐานรากนี้ยังสามารถช่วย 1. กระตุ้นเศรษฐกิจ เปิดโอกาสทางการเมือง และคุณภาพการทำงานแก่คนยากจน 2. เพิ่มจำนวนการจ้างงานของคนยากจน และ 3. เป็นการเปลี่ยนรูปแบบการช่วยเหลือทางการเงินของรัฐบาลและผู้บริจาคในการช่วยขจัดปัญหาความยากจน จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดนี้ถือเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาความยากจนซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายหลักของการเริ่มต้นการเงินชุมชน หรือกลุ่มการเงินขนาดเล็กมีบทบาทสำคัญมากแก่ประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนา เพราะการเงินชุมชน หรือกลุ่มการเงินขนาดเล็กเป็นเพียงแหล่งเงินทุนเดียวที่คนยากจนสามารถทำการกู้เงินได้ และผู้กู้เงินเหล่านี้มักจะใช้เงินคืนตามเวลาที่กำหนด ตามหลักการของ Dr. Muhammad Yunus ผู้ก่อตั้ง the Grameen Bank ในบังกลาเทศ ซึ่งแจ้งว่า คนที่มีฐานะยากจนรู้ว่าสินเชื่อเป็นโอกาสเดียวที่จะคนกลุ่มนี้รอดพ้นจากความยากจน พวกเขาไม่สามารถเสียโอกาสนี้ไปได้ เพราะถ้าพวกเขาสูญเสียโอกาสนี้ เขาจะสูญเสียโอกาสทุกอย่าง (Yunus, 2003: 58 อ้างใน Oksan, 2008) เนื่องจากแนวทางในการให้สินเชื่อของระบบการเงินฐานรากผ่านการปล่อยสินเชื่อแบบกลุ่ม โดยกลุ่มที่ต้องการกู้เงินนั้นต้องเป็นคนคัดเลือกสมาชิกในกลุ่มเอง และหากหนึ่งในสมาชิกกลุ่มไม่จ่ายเงินคืนตามเวลาที่กำหนด สมาชิกในกลุ่มคนอื่นๆจะถูกปฏิเสธในการปล่อยสินเชื่อในอนาคต โดยรูปแบบในการปล่อยสินเชื่อลักษณะนี้เป็นการให้สมาชิกในกลุ่มคัดเลือกสมาชิก ตรวจสอบ และกดดันสมาชิกในกลุ่มให้จ่ายเงินตรงเวลา (Niels Hermes and Robert Lensink, 2007: F3) ซึ่งการทำงานของสมาชิกจะอยู่ในรูปแบบของทฤษฎีตัวแทน (Principle Agent Theory) เพื่อป้องกันมิให้เกิด Adverse Selection นั่นคือให้สมาชิกได้ตรวจสอบลักษณะพฤติกรรมของสมาชิกตนเองเองเนื่องจากสถาบันการเงินไม่มีข้อมูลเบื้องหลังของแต่ละคนเพียงพอ รวมไปถึงการป้องกัน Moral Hazard นั่นคือ พฤติกรรมหลังการกู้เงิน สมาชิกในกลุ่มจะทำหน้าที่คอยควบคุมให้มีการจ่ายเงินให้ได้ตามกำหนด ส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพในการปล่อยสินเชื่อและการจ่ายเงินคืนตามเวลาที่กำหนด (ปกรณ ศิริประกอบ, 2559)

สถาบันการเงินชุมชน หรือกลุ่มการเงินขนาดเล็กควรก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านความเป็นอยู่อาศัย ซึ่งหมายถึงว่าระดับฐานรากของโครงสร้างปิรามิดควรได้รับการช่วยเหลือและให้กลุ่มประชาชนเหล่านี้สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ต่อไป (Saju Jose and Jacob Chacko, 2017) จากแนวคิดเรื่อง Microfinance ได้มีการนำไปประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลายแสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่าตัวจากการสำรวจของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund) (Etzensperger, 2015) ครั้งแรกของ World-Wide Microcredit Summit เกิดขึ้นที่รัฐวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อปี 1997 ซึ่งเปิดโอกาสให้ครอบครัวยากจนกว่าร้อยละสามสามารถเข้าถึงบริการสินเชื่อ และการสร้างงาน การดำเนินงานของโครงการนี้ดำเนินอย่างเรียบง่ายโดย NGO ปลอ่ยสินเชื่อที่มีอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ และบุคคลที่จะสามารถกู้เงินได้จะต้องมีประวัติการจ่ายเงินที่ดี (Warner Woodworth และ Shon Hiatt, 2003)

ดังนั้น กองทุนพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Capital Development Fund) ชี้ให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของ Microfinance ในประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนา ดังนี้ (UNCDF, 2004)

- แนวคิดนี้ช่วยให้คนยากจนเข้าถึงความต้องการขั้นพื้นฐาน และสามารถลดความเสี่ยงได้
- เป็นการยกระดับลักษณะการเงินภายในครัวเรือน
- เป็นการให้โอกาสผู้หญิงได้มีส่วนร่วมและเข้าถึงทางการเงินและเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมกันทางเพศ

สาเหตุที่การบริการทางการเงินระดับฐานรากมุ่งเน้นที่ผู้หญิงด้วยเพราะการที่เพิ่มการเข้าถึงทรัพยากรทางการเงินให้แก่ผู้หญิงนั้นจะเป็นการช่วยส่งเสริมสวัสดิภาพที่ดีแก่คนในครอบครัวโดยเฉพาะเด็ก และผู้หญิงเป็นผู้ที่จ่ายเงินคืนได้ตรงเวลา

ผลกระทบเชิงบวกของสถาบันการเงินชุมชน หรือกลุ่มการเงินขนาดเล็กที่ยั่งยืนต่อการพัฒนาทางสังคม คุณภาพชีวิตยกระดับค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวด้านการศึกษาเพื่อเป็นการพัฒนาทุนมนุษย์ให้กับครอบครัวที่มีฐานะยากจน และลดค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพในการพัฒนาด้านสุขอนามัยและความมั่นคงทางอาหาร แต่ถึงกระนั้น รัฐบาลและผู้บริจาคมักถือว่ามีบทบาทสำคัญอย่างมากในการดำเนินสถาบันการเงินระดับฐานราก โดยบทบาทของภาครัฐ ภาครัฐควรให้การสนับสนุน ออกกฎหมายเพื่อให้เกิดความมั่นคงในการให้บริการทางการเงินสำหรับคนยากจน พร้อมทั้งเปิดโอกาสทางสังคมให้แก่กลุ่มคนที่ถูกจำกัดสถานะอย่างผู้หญิง ตรวจสอบดูแล และการให้ความรู้แก่ประชาชน ในขณะที่ผู้บริจาคมักช่วยในการดำเนินการและการสนับสนุนสถาบันการเงินได้หลายวิธี

1. ผู้บริจาคมักควรที่คิดอัตราดอกเบี้ยตามอัตราทั่วไป
2. ผู้บริจาคมักควรที่จะกำหนดว่าเงินอุดหนุนควรแยกไว้สำหรับการปล่อยสินเชื่อลักษณะใด
3. ควรช่วยส่งเสริมให้สถาบันการเงินระดับฐานรากสามารถช่วยเหลือตนเองได้
4. ผู้บริจาคมักสามารถช่วยรัฐบาลในการกำหนดกฎเกณฑ์หรือยกเลิกกฎเดิม
5. ผู้บริจาคมักสามารถเผยแพร่แนวทางปฏิบัติของสถาบันการเงินระดับฐานรากที่ได้ประสบความสำเร็จผ่านการอบรม หรือ

ศึกษาดูงาน

การประยุกต์ใช้สถาบันการเงินชุมชน หรือผู้ประกอบการรายย่อย

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนาจะเน้นการพัฒนาส่วนที่เป็นปัจจัยการผลิตอย่างเช่นภาคเกษตรกรรมก่อนที่จะขยายไปยังภาคอุตสาหกรรม แต่ถึงอย่างไร ระบบการเกษตรของกลุ่มประเทศเหล่านี้อยู่ในรูปแบบการผลิตเพื่อการยังชีพและฐานการผลิตอยู่ในชนบท (John and Mellor, 1961 อ้างใน อารีย์ เชื้อเมืองพาน และคณะ, 2012) ด้วยเหตุนี้ หลายประเทศจึงส่งเสริมให้เกิดการใช้เทคโนโลยีต่างๆเข้ามาพัฒนาระบบการเกษตรเพื่อเป็นการเพิ่มผลผลิตและก่อให้เกิดรายได้สูงสุดในการผลิต แต่ประชากรภาคการเกษตรส่วนใหญ่มีฐานะยากจนและขาดแหล่งเงินทุน ประชากรส่วนใหญ่จึงหันไปพึ่งการปล่อยสินเชื่อในระบบซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศได้ หลากหลายประเทศอย่างประเทศอินโดนีเซียมีการนำรูปแบบสถาบันการเงินชุมชน หรือกลุ่มการเงินขนาดเล็กมาประยุกต์ จึงอาจกล่าวได้ว่า สถาบันการเงินระดับฐานรากของประเทศอินโดนีเซียนั้นมีมานานกว่า 2 ทศวรรษ นั่นคือธนาคาร Bang Dagang Bali (BDB) ซึ่งธนาคารของเอกชนที่สามารถดำเนินการเองโดยปราศจากการได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลและผู้บริจาคเงินจากภายนอก ผลพลอยได้ของการให้ส่งเสริมให้คนยากจนสามารถเข้าถึงสถาบันทางการเงินเป็นการลดการกีดกันระบบของประชาชนอีกด้วย ลักษณะ microfinance ในประเทศอินโดนีเซียมีทั้งหมด 3 ลักษณะ ดังนี้

- ธนาคารเอกชนขนาดเล็กอย่าง Bank Dagang Bali (BDB) เปิดให้บริการตั้งแต่ปี 1970 มีการเปิดให้บริการเกี่ยวกับการรับฝากเงินและการปล่อยสินเชื่อ การให้บริการของ BDB ยังสามารถลดปริมาณการกีดกันระบบของประชาชนได้เป็นจำนวนมาก ธนาคารมีการให้บริการและประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย เนื่องจากการให้บริการที่หลากหลายแก่ประชาชน เช่น การซ่อมบำรุงถนน สายหลักไปเยี่ยมลูกค้าที่บ้านและที่ทำงานได้อย่างสะดวก และประชาชนสามารถกู้เงินได้แม้ว่าจะไม่มีเงินฝากก็ตาม

- ธนาคารลักษณะที่สองเป็นธนาคารขนาดใหญ่ที่เป็นของรัฐ ชื่อ Bank Rakyat Indonesia (BRI) ธนาคารแห่งนี้ให้บริการทั้งประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบทและในเมือง การปล่อยสินเชื่อส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมในครัวเรือน โดยมีการปล่อยสินเชื่อตั้งแต่ 11 ดอลลาร์สหรัฐฯ ถึง 11,000 ดอลลาร์สหรัฐฯ และระยะเวลาในการปล่อยกู้สำหรับการใช้จ่ายนั้นมีระยะเวลา 2 ปี และ 3 ปีสำหรับการลงทุน

- ธนาคารที่มีลักษณะการใช้เครือข่ายของคนภายในชุมชนซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของ BRI คือ Badan Kredit Desa (BKD) ลักษณะการให้บริการจะขึ้นอยู่กับชุมชนนั้นๆ โดยปกติแล้วการปล่อยสินเชื่อจะระยะสั้น หรือรายสัปดาห์ (ประมาณ 10 – 12 สัปดาห์) และจำนวนเงินน้อยกว่า 75 ดอลลาร์สหรัฐฯ แต่ผู้ที่จะสามารถกู้ได้นั้นต้องมีการฝากเงินกับธนาคารเสียก่อน

สถาบันการเงินระดับฐานรากของประเทศอินโดนีเซียสามารถบริหารจัดการได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องพึ่งการเงินสนับสนุนจากภาครัฐและหน่วยงานภายนอกแต่อย่างใด

ในทางตรงกันข้าม สถาบันการเงินชุมชน หรือผู้ประกอบการรายย่อยของประเทศบังกลาเทศอย่าง Grameen Bank นั้น ต้องพึ่งเงินสนับสนุนจากองค์กรภายนอก และมีแนวคิดที่แตกต่างจากธนาคารของประเทศอินโดนีเซียคือ “การฝากเงินเป็นส่วนหนึ่งของการให้บริการสินเชื่อ” (Khandher, 1993: 4 อ้างใน Robonson, 1998) เพราะแนวคิดของธนาคาร Grameen เชื่อว่าควรสอนผู้รับบริการเกี่ยวกับการออมเงิน เพราะสิ่งนี้ถือเป็นหลักการขั้นพื้นฐานของคนยากจน นอกจากนี้ เงินอุดหนุนให้แก่ธนาคารสูงถึงร้อยละ 75 ของทรัพย์สินทั้งหมดของธนาคาร จุดเริ่มของ Microfinance ในประเทศบังกลาเทศเกิดขึ้นเมื่อปี 1970 โดย Dr. Muhammad Yunus ที่ต้องการจะขจัดปัญหาความยากจนโดยการปล่อยสินเชื่อให้แก่คนยากจนในสังคม Dr. Muhammad Yunus ได้ปล่อยสินเชื่อแก่ผู้หญิงจำนวน 42 คนในหมู่บ้าน และภายหลังได้ปล่อยสินเชื่อแก่ประชาชนกว่า 3.2 ล้านคน (ซึ่งร้อยละ 95 คือผู้หญิง) มีสาขาให้บริการกว่า 1,178 สาขา ใน 41,000 หมู่บ้าน กลุ่มเป้าหมายหลักของ Grameen Bank คือผู้หญิงเพราะผู้หญิงมีทางเลือกน้อยกว่า เช่น ในการกู้ยืมเงิน และรับเงินเดือน ยิ่งไปกว่านั้น ผู้หญิงไม่โอกาสตัดสินใจเรื่องต่างๆ ภายในครัวเรือน ดังนั้น หากผู้หญิงได้มีโอกาสเข้าถึงในเรื่องนี้ก็เป็นโอกาสทางสังคมมากยิ่งขึ้น (Yunus and Jolis, 1998 อ้างใน Evaristus Mainsah *et al*, 2004) อย่างไรก็ดี Grameen Bank ก็ประสบปัญหาหลายอย่างในการดำเนินงาน จึงก่อให้เกิดการปฏิรูปรูปแบบในการให้บริการทางการเงิน ในช่วงปี 1999 เนื่องจากในอดีต ธนาคารได้มีการปล่อยสินเชื่อหลากหลายรูปแบบ เช่น การปล่อยกู้ตามฤดูกาลเกษตร กู้เพื่อใช้สอยในครัวเรือน และกู้ทั่วไป ในขณะที่รูปแบบใหม่มีเพียง 3 ลักษณะ คือ 1. สินเชื่อทั่วไปจะมีแค่ 3 ลักษณะที่มีอัตราดอกเบี้ยต่อปีที่แตกต่างกัน 2) เพื่อการพัฒนาหรือลงทุนร้อยละ 20 ภายในครัวเรือนร้อยละ 8 หรือร้อยละ 5 เพื่อการศึกษา ซึ่งดอกเบี้ยคงที่ แต่ต้องจ่ายเงินทุกสัปดาห์ อย่างไรก็ตาม Grameen Bank เป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาความต้องการของคนระดับล่างที่ธนาคารทั่วไปไม่สามารถให้สิ่งนี้แก่คนยากจนได้ในชนบท รวมไปถึงการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถเข้ามามีโอกาสในสังคมเพื่อให้ประชาชนเหล่านั้นก้าวข้ามปัญหาความยากจน

ผลกระทบของความยากจนของประชาชนในประเทศอินเดียส่งผลให้ประชาชนจำนวนมากต้องไปพึ่งการปล่อยกู้จากระบบเงินส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศแม้ว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศของอินเดียจะขยายตัวถึงกว่าร้อยละ 7 แต่ก็มาจากการดำเนินงานทางธุรกิจของกลุ่มคนรวยและชนชั้นสูงของประเทศ แต่ในขณะเดียวกันรายงานวิจัยที่มหาวิทยาลัย Oxford ได้ทำร่วมกับ United Nations Development Program (UNDP) พบว่าประชากรกว่า 421 ล้านคนในประเทศมีฐานะยากจนซึ่งมีจำนวนคนยากจนมากกว่าประเทศที่ยากจนในแถบแอฟริกาว่า 26 ประเทศรวมกัน (UNDP, 2010 อ้างใน Saju Jose and Jacob Chacko, 2017: 52) ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 58.7 ของประชากรทั้งประเทศสามารถเข้าถึงการให้บริการทางการเงินได้ (Census Data, 2011 อ้างใน Saju Jose and Jacob Chacko, 2017: 53) ด้วยเหตุนี้ ประชาชนเป็นจำนวนมากต้องพึ่งสินเชื่อจากระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยที่สูง บางครั้งสูงถึงร้อยละ 150 ดังนั้น รัฐบาลจึงมีนโยบายในการแก้ไขปัญหาการเข้าถึงการให้บริการทางการเงินและเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน จึงก่อให้เกิดการนำแนวคิดเรื่อง Microfinance ไปประยุกต์ใช้ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980 แต่แท้จริงแล้ว แนวคิด microfinance นี้เกิดขึ้นครั้งแรกอย่างไม่เป็นทางการ คือ Shri Mahila SEWA Sahkari Bank เป็นการรวมกลุ่มของผู้หญิง อย่างไรก็ตามนโยบายในการส่งเสริมให้ประชาชนสามารถเข้าถึงสถาบันทางการเงินยังคงเป็นนโยบายหลักของรัฐบาลเพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนสามารถเข้าใช้บริการของสถาบันการเงินได้ โดยสถาบันการเงินระดับฐานรากในประเทศอินเดียมีทั้งหมด 3 ลักษณะ คือ รัฐบาล เอกชน และการกุศล ผลจากการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนโดยการส่งเสริมให้คนยากจนเข้าถึงและใช้บริการพบว่า ตั้งแต่ปี 1961 – 2000 จำนวนสาขาธนาคารเพิ่มขึ้นจาก 140,000 เป็น 1,400,000 และแนวคิดนี้สามารถครอบคลุมกลุ่มคนมากกว่า 1.6 ล้านคนในปี 2005 (Devaraja, 2011) ธนาคารพาณิชย์เข้ามาดำเนินการเกี่ยวกับ Microfinance ในหลากหลายวิธีการ เช่น รัฐบาลให้การช่วยเหลือเงินอุดหนุนแก่ธนาคาร รัฐบาลมอบอำนาจในการปล่อยสินเชื่อที่ต่ำ การทำงานของสถาบันการเงินระดับฐานรากของประเทศอินเดียมีหลากหลายรูปแบบส่งผลประชาชนกว่า 30 ล้านคนสามารถเข้าถึงมาใช้บริการได้ แต่ถึงอย่างไร สถาบันการเงินระดับฐานรากในหลายๆพื้นที่ก็ยังไม่มีความยั่งยืน

ไม่ใช่เพียงแคในแถบเอเชียที่ได้รับผลกระทบต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจระบบทุนนิยมไม่สมดุล ประเทศในแถบลาตินอเมริกา ประสบปัญหาช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนอย่างเห็นได้ชัด และลักษณะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานระหว่างเมืองหลวงและเขต รอบเมืองมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เช่น ในเขตรอบนอกเมือง ประชาชนไม่มีน้ำสะอาดในการบริโภค ไฟฟ้าไม่ถึงในบางพื้นที่ และอัตราการอ่านออกเขียนได้มีระดับที่ต่ำ ประชากรจำนวนมากมักใช้บริการการกู้เงินนอกระบบ รัฐบาลจึงได้ตระหนักถึงผลกระทบ ของการกู้เงินนอกระบบต่อระบบเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ประชากรกว่าล้านคนปราศจากงานประจำ ประชาชนยากจนส่วนใหญ่แอบลักลอบ เข้าไปทำงานอย่างผิดกฎหมายที่ประเทศสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ ผลกระทบจากเศรษฐกิจ การเคลื่อนย้ายฐานผลิตไปยังฐานผลิตที่มี ค่าแรงถูกกว่าอย่างเอเชีย ด้วยเหตุนี้ ประธานาธิบดี Fox ได้เริ่มให้ความสนใจสถาบันการเงินระดับราก ในการประชุม Microcredit Summit ปี 2002 ประธานาธิบดี Fox ได้แถลงการณ์ว่า Microcredit และ microfinance เป็นเครื่องมือในการปฏิรูปสังคม (Fox, 2002 อ้างใน Warner Woodworth และ Shon Hiatt, 2003) แนวคิดหลักของ Microfinance ในประเทศเม็กซิโก คือ

1. การให้บริการด้านเงินฝากและถอนเพื่อส่งเสริมการออม และการให้บริการสินเชื่อขนาดเล็กตั้งแต่ 50 ดอลลาร์สหรัฐฯ
2. สถาบันการเงินสามารถแต่งตั้งตัวแทนในการให้บริการประชาชนที่อยู่ห่างไกล หรือกลุ่มลูกค้าที่ใช้แรงงานหลัง ช่วงเวลาทำงาน แต่ถึงอย่างไร สถาบันการเงินที่เปิดให้บริการกับประชาชนระดับฐานรากนี้ต้องได้รับการรับรองจากรัฐบาลเสียก่อน
3. แม้ว่าองค์กรจะเป็นองค์กรของรัฐแต่มีการบริหารงานแบบเอกชน

หากเปรียบเทียบแนวคิด Microfinance ของทั้ง 4 ประเทศจะพบว่า ทั้ง 4 ประเทศนี้มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ เพื่อจัด ปัญหาความยากจน และเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทุกคนเข้าแหล่งเงินทุน (Financial Inclusion) เช่น อย่างประเทศอินเดียจะพบว่า จำนวนสถานที่ในการให้บริการเพิ่มขึ้นเป็น 10 เท่าตัว และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย เช่นเดียวกับประเทศบังกลาเทศได้มีการ เพิ่มขึ้นจำนวนมากของสถาบันการเงินชุมชน หรือกลุ่มการเงินขนาดเล็กเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงได้แม้ว่าระยะเริ่มแรกจะไม่มี ความยั่งยืนเท่าที่ควร นอกจากนี้ ประเทศเม็กซิโกยังมีการส่งเสริมให้มีการขออนุญาตเปิดสถาบันการเงินลักษณะพิเศษที่สามารถ ดำเนินการธุรกรรมพื้นฐานเท่านั้น เช่น การฝากเงินและถอนเงิน เพื่อเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจระดับฐานรากเพื่อให้เกิดความคล่องตัว ทางการเงินอย่างในประเทศอินโดนีเซียที่มีการแบ่งลักษณะการปล่อยสินเชื่อ และระยะเวลาในการใช้คืน ยิ่งไปกว่านั้น การให้บริการ ของสถาบันการเงินนี้ยังช่วยลดการไปกู้เงินนอกระบบของคนยากจนซึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจระดับมหภาคได้ อย่างใน กรณีของแถบลาตินอเมริกาเกิดการปฏิรูปสังคม จึงสามารถกล่าวได้ว่า ภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายเพื่อลด หรือจัด ปัญหาการกู้เงินนอกระบบนี้ได้หากมีการช่วยเหลือประชาชนยากจนอย่างแท้จริง มิใช่กำหนดนโยบายที่ไม่ยั่งยืนเพื่อเรียกคะแนนนิยมจาก ฐานราก ยิ่งไปกว่านั้น วัฒนธรรมของประเทศด้อยพัฒนาส่วนใหญ่จะมีการกีดกันทางเพศโดยเฉพาะเพศหญิงและเด็ก การส่งเสริม สถาบันการเงินระดับฐานรากนี้ถือว่าการเปิดโอกาสให้แก่คนในสังคมมากยิ่งขึ้น ดังกรณี Grameen Bank ที่สมาชิกส่วนใหญ่เป็น ผู้หญิงถึงร้อยละ 95 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง Financial Inclusion ซึ่งเปรียบเหมือนหลักประกันหนึ่งให้แก่คนยากจนถึงเรื่องความ มั่นคงทางการเงิน

หากมองย้อนกลับมาในประเทศไทย นโยบายของรัฐบาลก็มีการส่งเสริมการเข้าถึงสถาบันการเงิน ดังจะเห็นได้จากมีการร่าง แผนพัฒนาระบบการเงินภาคประชาชน พ.ศ. 2560 – 2564 เพื่อเป็นการกำหนดทิศทางในการพัฒนาระบบการเงินภาคประชาชน อย่างชัดเจน และส่งเสริมให้แผนแม่บทการเงินระดับฐานรากได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนประชาชนสามารถเข้าถึงการ ให้บริการทางการเงินได้มากขึ้น (สำนักนโยบายพัฒนาระบบการเงินภาคประชาชน สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง, 2559) ตามที่ธนาคาร แห่งประเทศไทยได้มีการสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินภาคครัวเรือนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 เรื่อยมา พบว่า ภาคครัวเรือนมีการใช้ บริการทางการเงินร้อยละ 87.99 เพิ่มขึ้นจากการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2553 ที่ร้อยละ 84.58 และการใช้บริการทางการเงินอยู่ในระบบ โดยเฉพาะจากธนาคารพาณิชย์ และสถาบันการเงินเฉพาะกิจ ขณะที่ครัวเรือนไม่มีการใช้บริการทางการเงินร้อยละ 12.01 และ ครัวเรือนที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงิน (ต้องการใช้แต่ไม่สามารถใช้บริการได้) คิดเป็นร้อยละ 4.23 ซึ่งกลุ่มครัวเรือนที่อยู่ใน กลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดถึงปานกลางอาศัยอยู่ในภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2556)

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนเล็งเห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้แนวคิดระบบทุนนิยมร่วมกับแนวคิด Microfinance ผ่านการ ช่วยเหลือในการเข้าถึงสถาบันการเงินที่แตกต่างไปตามแต่บริบทพื้นที่และวัฒนธรรม เช่น รูปแบบการให้สินเชื่อโดยอัตราดอกเบี้ยที่ ต่ำกว่าท้องตลาด เช่น สินเชื่อเพื่อการเกษตร สินเชื่อเพื่อการศึกษา หรือสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน อีกทั้ง เป็นรูปแบบการเพิ่มสายพานในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจระดับชุมชน ในขณะเดียวกันการประยุกต์ใช้แนวคิดระบบการเงินระดับฐานราก ในชุมชนเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ มีการเคารพกติกาของกลุ่ม และสร้างความเข้มแข็งของ องค์กรชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์แนวราบ และศักยภาพในการบริหารจัดการ

บทสรุป

อันเนื่องมาจากการพัฒนาระบบเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดความสมัยใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์นี้ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ไม่สมดุลจนก่อให้เกิดปัญหาความยากจน ปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยและคนจน และปัญหาการเข้าถึงสถาบันทางการเงินส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจฐานรากขาดการความคล่องตัว จากปัญหาดังกล่าว ก่อให้เกิดแนวคิดสถาบันการเงินชุมชน หรือผู้ประกอบการรายย่อยขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงบริการของสถาบันการเงินได้ ด้วยเหตุนี้ ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจภาครัฐควรคำนึงถึงการสร้างความเข้มแข็งทางการเงินของกลุ่มประชาชนที่มีรายได้น้อยหรือกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงสถาบันการเงินหลักผ่านการจัดตั้งสถาบันการเงินระดับฐานราก หรือ microfinance ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากอีกทางหนึ่งด้วย แต่อย่างไรก็ดี ภาครัฐและองค์กรภายนอกที่ให้การสนับสนุนควรเข้ามาให้คำแนะนำ ร่วมออกกฎหมาย ตรวจสอบ และแก้ไขปัญหาเพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กฤษฎ์เลิศ สัมพันธ์รักษ์. (2560). การเงินครัวเรือนชนบท ผ่านสองทศวรรษงานวิจัย Twonsend Thai Project. <https://www.pier.or.th/wp-content/uploads/2017/04/khao_tha019.pdf> (สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2560).
- จิรณัทย์ ขาญเชิงพานิช. (2559). การเข้าถึงระบบการเงินฐานรากของประเทศไทย. <<http://library2.parliament.go.th/ebook/content-issue/2559/hi2559-003.pdf>> (สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2560).
- ปกรณ ศิริประกอบ. (2559). 3 พาราไดม์ทางรัฐประศาสนศาสตร์: แนวคิด ทฤษฎี และการนำไปปฏิบัติจริง (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิวรรณ ธาธาหรือโชติ. (2553). ธนาคารคนยาก (Micro Finance). <http://www.moneymartthai.com/guru/index.php?cat=dd5c07036f2975ff4bce568b6511d3bc&know_id=1245> (สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2560).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม. (2555). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555. <<http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p11/plan11.pdf>> (สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2560).
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2554). สรุปผลเบื้องต้น สภาวะเศรษฐกิจ และสังคมของครัวเรือนในช่วง 6 เดือนแรกของปี 2554. <<http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/themes/files/socioSum54.pdf>> (สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2560).
- สำนักนโยบายพัฒนาระบบการเงินภาคประชาชน สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง. (2559). แผนพัฒนาระบบการเงินภาคประชาชน พ.ศ. 2560-2564. <https://www.mof.go.th/home/Press_release/News2016/149.pdf> (สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2560).
- อารีย์ เชื้อเมืองพาน, อารี วิบูลย์พงศ์, ยาวเรศ เขาวนพูนผล และ ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต. (2555). ประสิทธิภาพการผลิต และคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ในเขตภาคเหนือตอนบน. CMU. Journal of Economics, 16(2), 30-46.
- Census data. (2011), <www.censusindia.gov.in/2011census/population_enumeration.html> (accessed November 13, 2014).
- Devaraja T. S. (2011). Microfinance in India – A Tool for Poverty Reduction. <http://sibresearch.org/uploads/2/7/9/9/2799227/microfinance-_devaraja.pdf> (สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2560).
- Etzensperger Christian. (2015), Microfinance Market Outlook 2015 Growth Driven by Vast Market Potential, <www.responsability.com/funding/data/docs/es/10427/Microfinance-MarketOutlook-2015-DE.pdf> (Retrieved April 20, 2017).
- Evaristus Mainsah, Schuyler R. Heuer, Aprajita Kalra and Qiulin Zhang. (2004). Grameen Bank: Taking Capitalism to the Poor. <https://www0.gsb.columbia.edu/mygsb/faculty/research/pubfiles/848/Grameen_Bank_v04.pdf> (Retrieved April 20, 2017).
- Niels Hermes and Robert Lensink. (2007). The Empirics of Microfinance: What Do We Know?. The Economic Journal, 117(517), F1-F10.
- Oksan Bayulgen. (2008). Muhammad Yunus, Grameen Bank and the Nobel Peace Prize: What Political Science Can Contribute to and Learn From the Study of Microcredit. International Studies Review, 10, 525-547.
- Robinson, Marguirite. (1998). Microfinance: The Paradigm Shift from Credit Delivery to Sustainable Financial Intermediation. In Carl K. Eicher and John M. Staatz, International Agricultural Development (Third Edition) (pp. 390 - 415), London: The John Hopkins University Press.

- Saju Jose and Jacob Chacko (2017). Sustainable Development of Microfinance Customers: An Empirical Investigation Based on India. **Journal of Enterprise Information Management**, 30(1), 49-64.
- United Nations Development Programme. (2010). **What Will It Take to Achieve the Millennium Development Goals? An International Assessment**. <www.oecd.org/dac/gender-development/45604012.pdf> (Retrieved April 20, 2017).
- Warner Woodworth และ Shon Hiatt. (2003). **Socio-Economic Results of Microfinance in Mexico and Ecuador**. <http://marriottschool.net/emp/WPW/pdf/thirdworld/Utah_Academy_Paper.pdf> (Retrieved April 20, 2017).

สิทธิของเกษตรกรที่พึงได้รับการประกันราคาสินค้าเกษตรมูลค่าสูง ตามกฎหมายปกครองของไทย The Right of the Farmers to Receive the Price Insurance of High-value Agricultural Products under Thai administrative law

ว่าที่ร้อยตรีดุสิต แสนใจวุฒิ¹

E-mail: dusitsanjaiwut@hotmail.com¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อทราบแนวคิด ขั้นตอน เกี่ยวกับการประกันราคาสินค้าเกษตร ประเภทและสินค้าเกษตรมูลค่าสูง ทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิที่เกษตรกรพึงได้รับจากรัฐบาลและหน่วยงานทางปกครอง และกฎหมายปกครองของที่เกี่ยวข้อง ปัจจุบัน พบว่า มีสินค้าเกษตร ที่รัฐบาลประกันราคาให้ โดยหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปาล์มน้ำมัน และยางพารา อย่างไรก็ตาม สินค้าเกษตรประเภทอื่น รัฐไม่ได้รับประกันราคาให้ แม้ว่าเกษตรกรบางราย จะได้ผลิตสินค้าเกษตรมูลค่าสูง มีกระบวนการผลิตสินค้าที่มีความสะอาด ปลอดภัย ปราศจากการปนเปื้อนของสารเคมีอันตรายอันเป็นข้อห้ามที่สำคัญในการนำเข้าสินค้าทางการเกษตรของนานาประเทศในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก ผู้เขียนจึงเห็นว่า ประชาชนมีสิทธิตามกฎหมาย ไม่ว่าจะตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายปกครองที่เกี่ยวข้องในการใช้สิทธิทางศาลเพื่อร้องขอให้รัฐบาล หรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เสนอสินค้าเกษตรของตน เข้าไปในมติคณะรัฐมนตรี อันมีสภาพเป็นกฎที่ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดหรือบุคคลใดเป็นการเฉพาะ ทำให้หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานภาคเอกชนที่ได้รับมอบหมายจากภาครัฐ สามารถออกหลักเกณฑ์อันมีสภาพบังคับเป็นการทั่วไป ให้กลุ่มเกษตรกรผู้ขอใช้สิทธิ เพื่อเป็นหลักประกันราคาสินค้าเกษตรมูลค่าสูง ทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจในการลงทุนและต่อยอดสินค้า ทั้งการบริโภคในและต่างประเทศมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: สิทธิ ประกันราคา เกษตรมูลค่าสูง กฎหมายปกครอง

Abstract

This article aims to know the concept, procedures on the price insurance of agricultural products, types or high-value agricultural products, theory of rights that the farmers shall receive from government and administrative agencies and relevant administrative laws. It found that, currently, there are agricultural products that are relevant to government agencies that have guaranteed prices, as follows; rice, cassava, maize, palm oil and rubber. However, other types of such products, the prices have not been guaranteed by the government even if some farmers have produced high-value agricultural products, clean and safe manufacturing processes and free from harmful contamination. Therefore, the author finds that people shall enjoy the legal rights whether it is under constitutional law or related administrative laws to exercise the rights before the court by requesting the government or related government agencies to impose their agricultural products into the Cabinet Resolution as a rule which is not intended to apply to any case or any person specifically. The government agencies, state enterprises and private sectors assigned by the government can impose the general rule generally enforced to the requested farmer under their rights to receive the price insurance of high-value agricultural products. It is to ensure the farmers of investing, extending their products and increasing both domestic and international consumption.

Keywords: rights, price insurance, high-value agricultural product, administrative law

ความนำ

สินค้าเกษตร เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญในการหล่อเลี้ยงชีพมนุษย์ในภาคธุรกิจมายาวนาน นับแต่มีการกำเนิดขึ้นของมนุษย์ และเริ่มรู้จักการแลกเปลี่ยนซื้อขายในระหว่างกันและกัน เริ่มตั้งแต่ในระดับครัวเรือน ชุมชน เมือง และระหว่างประเทศ ประเทศไทยเป็นประเทศผู้ผลิตสินค้าเกษตรรายใหญ่ในระดับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่เน้นหนักด้านการเกษตรกรรม ทั้งบริโภคภายในประเทศ

¹ ปลัดเทศบาล (นักบริหารงานท้องถิ่นระดับสูง) เทศบาลเมืองคูคต จังหวัดปทุมธานี

และส่งออกไปยังภูมิภาคอื่นๆ ทั่วโลก โดยมีสินค้าเกษตรหลัก คือ ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง ยางพารา และอื่นๆ ซึ่งที่ผ่านมาในอดีต ได้เกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ และประสบปัญหาในการส่งออกไปยังต่างประเทศ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าว รัฐบาลที่ผ่านมาในอดีต ได้เข้ามาช่วยเหลือพยุภราคาสินค้าเกษตรหลายวิธี ซึ่งวิธีการประการหนึ่งใน หลายๆ ประการที่ รัฐบาลให้ความช่วยเหลือก็คือการจัดตั้ง “โครงการรับจำนำสินค้าเกษตร” ขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการ แก้ไขปัญหาเรื่องราคาสินค้าเกษตรที่ดี เมื่อราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ รัฐบาลจะเปิดรับจำนำผลผลิตทางการเกษตร โดยให้เกษตรกรนำสินค้ามาจำนำกับรัฐบาล ในราคาที่ได้ กำไรพอสมควร และถ้าราคาสินค้าเกษตรเพิ่มสูงขึ้นเกษตรกรผู้จำนำ ก็สามารถที่จะนำสินค้านั้นไปขายให้แก่พ่อค้าที่ให้กำไรสูงกว่า รัฐบาลได้ เช่น กรณีรับจำนำข้าว (อริยพร โพธิ์ใส, 2552: 152) โดยรัฐบาลมอบหมายให้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เป็นผู้รับจำนำ ในระยะแรกเป็นการรับจำนำข้าว ต่อมาได้นำมาพยุภราคาสินค้าเกษตรชนิดอื่นอีก เช่น มันสำปะหลัง ข้าวโพด กุ้ง ลำไย เป็นต้น (จารึก สิงห์ปรีชา, ม.ป.ป.: 4) ต่อมานโยบายหรือโครงการดังกล่าว ได้ประสบปัญหามากมายสาเหตุเพราะ รัฐบาลให้ ราคาสูงเกินจริง ซึ่งจะทำลายกลไกของตลาด และเกิดการทุจริตในกระบวนการจัดการ เช่น การระบายสินค้า การสวมสิทธิ์เกษตรกร การเวียนเทียนสินค้า การนำสินค้าเกษตรจากต่างประเทศมาสวมสิทธิ์ ฯลฯ (จารึก สิงห์ปรีชา, ม.ป.ป.: 4) รัฐบาลในสมัยต่อมา ได้ ยกเลิกวิธีการดังกล่าว และวิธีการประกันรายได้(ประกันราคาสินค้าเกษตร แทน) โดยรัฐบาลได้จัดทำโครงการ “ประกันรายได้ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวนาปี ปีการผลิต 2552/53” มีวัตถุประสงค์หลักคือ ต้องการให้เกษตรกรได้รับผลประโยชน์จากการแทรกแซงตลาด ของรัฐบาลอย่างแท้จริง และลดภาระของรัฐบาลในการบริหารจัดการสต็อกพืชผล รวมถึงลดภาระของรัฐบาลเมื่อมีการระบายสต็อก สินค้า และปล่อยให้การซื้อขายผลผลิตอิงกับราคาตลาดมากขึ้น (สุภาภรณ์ พวงชมพู, 2554: 54) และในปัจจุบัน ได้ขยายการประกัน ราคาสินค้าเกษตรเพิ่มขึ้น 5 ชนิด โดยกรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ คือ ข้าว มันสำปะหลัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปาล์มน้ำมัน และ ยางพารา (ที่มา:กระทรวงพาณิชย์) ส่วนสินค้าเกษตรประเภทอื่น รัฐบาลไม่ได้รับประกันราคาให้ โดยปล่อยให้ไปไปตามกลไกของ ตลาด ซึ่งเกษตรกรอาจถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง หรือเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมภาคการเกษตรขนาดใหญ่ และใน ปัจจุบันยังมีสินค้าเกษตรบางประเภทที่มีต้นทุนการผลิตสูง ปลอดภัยจากการปนเปื้อนสารเคมี และมีบรรทัดฐานที่สวดยาม นำบริโภค อันควรได้รับการประกันราคาจากภาครัฐ (หรือที่เรียกว่าสินค้าเกษตรมูลค่าสูง) ที่ยังไม่ได้รับการช่วยเหลือตามกฎหมาย เพราะขาดสิทธิใน การขึ้นทะเบียนสินค้าเกษตร ตามที่มติคณะรัฐมนตรีกำหนด ทำให้เกิดปัญหาขาดหลักประกันที่ดี สินค้าที่ผลิตออกมาจำหน่ายใน ท้องตลาดมีความเสี่ยงไม่สอดคล้องกับต้นทุนสูง ทั้งนี้ สืบเนื่องจากเกษตรกรไม่มีสิทธิตามกฎหมายในการขึ้นทะเบียนสินค้าจากหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องที่ออกหลักเกณฑ์ในการประกันราคาสินค้าเกษตรดังกล่าว ซึ่งหากมีการประกันราคาสินค้าเกษตรมูลค่าสูงแล้ว ก็จะส่งผลให้ มีการกระจายรายได้เป็นไปอย่างเป็นธรรม ทั้งถึงต่อเกษตรกร และเกิดความมั่นใจในการลงทุน

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบแนวคิด ขั้นตอน เกี่ยวกับการประกันราคาสินค้าเกษตร ประเภทหรือสินค้าเกษตรมูลค่าสูง ทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิ และกฎหมายปกครองของไทย ที่เกี่ยวข้อง ที่เกษตรกรพึงได้รับจากรัฐบาลและหน่วยงานทางปกครอง ดังนี้

แนวคิด ขั้นตอน เกี่ยวกับการประกันราคา และประเภทหรือสินค้าเกษตรมูลค่าสูง

1. แนวคิด ขั้นตอน เกี่ยวกับการประกันราคาสินค้าเกษตร

การประกันราคา คือ การที่รัฐบาลกำหนดราคาให้เกษตรกรรู้ล่วงหน้าว่าในเดือนที่จะขายสินค้าเกษตรนั้น เกษตรกร สามารถที่จะขายผลผลิตได้ราคาเท่าใดแล้ว หากราคาตลาดที่เกษตรกรขายได้อยู่ในระดับที่ต่ำกว่า “ราคาประกัน” รัฐบาลจะจ่ายเงิน ชดเชยให้เท่ากับส่วนต่างของราคาที่ประกันไว้กับราคาตลาดที่เกษตรกรขายได้ ทั้งนี้ เกษตรกรต้องมาจดทะเบียนการประกันราคากับ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ซึ่งวิธีการรับประกันนี้ รัฐบาลไม่ต้องไปจัดการกับตัวเมล็ดข้าวหรือตัวสินค้า เกษตร ไม่ต้องไปหาโกดังจัดเก็บ หรือขนส่ง ทั้งไม่เป็นการเปิดช่องให้มีการทุจริตไม่แทรกแซงกลไกตลาด ปล่อยให้ กลไกตลาดเดินไป ตามระบบ ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยให้เกษตรกรได้เงินตามราคาประกัน

การประกันราคานี้มีข้อดีกว่าโครงการรับจำนำหลายประการ โดยเฉพาะการบิดเบือนราคาตลาดที่น้อยกว่า โดยเน้นการ ปล่อยให้กลไกการตลาดสามารถดำเนินการได้มากกว่าการแทรกแซงโดยการรับจำนำสินค้าเกษตร อีกทั้งยังเป็นการลดภาระค่าใช้จ่าย ของรัฐบาลในการบริหารจัดการสต็อก และการที่ต้องรับภาระขาดทุนในการระบายสต็อกของรัฐบาล อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินการ ประกันราคา เนื่องจากเป็นปีแรกที่เริ่มดำเนินการ ซึ่งจะต้องมีการวางแผนขั้นตอนไว้อย่างรัดกุม มีการตรวจสอบในทุกขั้นตอน ทั้งนี้เพื่อ ความโปร่งใส เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และเป็นไปตามหลักการที่ต้องการช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อย รวมทั้ง การประกัน ราคาสินค้าเกษตรนี้ยังต้องเกี่ยวข้องกับเกษตรกรจำนวนมาก ดังนั้น การดำเนินการในขั้นตอนต่างๆ จึงอาจจะต้องใช้เวลา เนื่องจากยังมี หลายประเด็นที่เจ้าหน้าที่ในฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในทางปฏิบัติ ทำให้ก่อนที่มาตรการประกัน ราคาสินค้าจะดำเนินการได้จริง และมีผลในทางปฏิบัติรัฐบาลอาจจะต้องเตรียมมาตรการอื่นมารองรับไปก่อน โดยเฉพาะเมื่อผลผลิต เกษตรเริ่มทยอยเข้าสู่ตลาด

1.1 การขึ้นทะเบียนเกษตรกร ผู้ปลูก ต้องขึ้นทะเบียนเกษตรกร และทะเบียนผู้ปลูกพืชเศรษฐกิจหลักตามที่รัฐบาลประกาศ กับ กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ณ สำนักงานเกษตรอำเภอ หรือศูนย์บริการถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบล ที่เกษตรกรมีภูมิลำเนาอยู่ หรือพื้นที่ทำการผลิต โดยนำหลักฐาน ได้แก่ บัตรประชาชน และสำเนาทะเบียนบ้านไปขอขึ้นทะเบียนการประชาคม คณะกรรมการตรวจสอบระดับตำบลจะดำเนินการประชาคมเพื่อตรวจสอบพื้นที่ทำการผลิตและการยืนยันการผลิตของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ เพื่อให้เกษตรกรอำเภอ ออกใบรับรองผลการขึ้นทะเบียนผู้ปลูก

1.2 การติดต่อทำสัญญาประกันรายได้ กับ ธ.ก.ส. ให้เกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนผู้ปลูกและผ่านการประชาคมแล้ว นำใบรับรองผลการขึ้นทะเบียนผู้ปลูก ที่กรมส่งเสริมการเกษตรออกให้ พร้อมบัตรประจำตัวประชาชน สำเนาทะเบียนบ้าน สมุดบัญชีเงินกู้ (กรณีเป็นลูกค้า ธ.ก.ส.) และ สมุดบัญชีเงินฝาก ธ.ก.ส. มาแสดงเพื่อ ทำสัญญาประกันรายได้ ที่ ธ.ก.ส. สำหรับเกษตรกรที่ยังไม่มีบัญชีเงินฝากกับ ธ.ก.ส. ขอให้เปิดบัญชีเงินฝากกับ ธ.ก.ส. ก่อน

1.3 การประกาศเกณฑ์กลางอ้างอิง คณะอนุกรรมการกำหนดเกณฑ์กลางอ้างอิงจะ ประกาศเกณฑ์กลางอ้างอิง สินค้าเกษตรตามที่รัฐบาลประกาศ ให้เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการทราบ ในวันที่ 1 และ 16 ของแต่ละเดือน

1.4 การขายผลผลิตที่เข้าร่วมโครงการ เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ สามารถนำผลผลิตของตนไปขายให้กับบุคคลใด ที่ไหน และเมื่อไรก็ได้ ที่เห็นว่าราคาเป็นที่พึงพอใจ

1.5 การยกเลิกสัญญาประกันราคาผลผลิตการเกษตร ธ.ก.ส. สามารถ ยกเลิกสัญญา ประกันราคาผลผลิตการเกษตรกับเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการได้ เมื่อพบว่าผู้เข้าร่วมโครงการไม่ได้ทำการผลิตการเกษตรจริง ตามที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้

คำจำกัดความที่เกี่ยวข้อง ราคาประกัน คือ ราคาผลผลิตการเกษตร ที่รัฐบาลประกาศประกันราคาให้กับเกษตรกรผู้ผลิต, เกณฑ์กลางอ้างอิง คือ ราคาผลผลิตการเกษตร ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง และข้าวเปลือกที่คณะอนุกรรมการกำหนดเกณฑ์กลางอ้างอิงประกาศเพื่อใช้เป็นหลักฐานในการคำนวณเงินชดเชย ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง ราคาตลาด คือ ราคาผลผลิตการเกษตร ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง และข้าวเปลือกที่เกษตรกรขายได้จริง ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง

1.6 การรับเงินชดเชยส่วนต่างราคา ถ้าราคาตลาดอ้างอิงต่ำกว่าราคาประกันที่กำหนด ณ วันใช้สิทธิที่ระบุไว้ตามสัญญาประกันราคา เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการจะได้รับเงินชดเชยส่วนต่างราคา โดย ธ.ก.ส. จะโอนเงินเข้าบัญชีเงินฝากที่เปิดไว้กับ ธ.ก.ส. เงินชดเชยที่ได้รับ = (ราคาประกัน - ราคาตลาดอ้างอิง) x ปริมาณผลผลิตที่เข้าร่วมโครงการ

1.7 การรับเงินประกันราคา เกณฑ์กลางอ้างอิงต่ำกว่าราคาประกันรายได้ที่กำหนด ณ วันใช้สิทธิที่ระบุไว้ตามสัญญาประกันรายได้ เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการจะได้รับเงินประกันรายได้ ซึ่งคิดจากส่วนต่างของราคาประกัน และเกณฑ์กลางอ้างอิง โดย ธ.ก.ส. จะโอนเงินเข้าบัญชีเงินฝากที่เปิดไว้กับ ธ.ก.ส.

1.8 การขายผลผลิตที่เข้าร่วมโครงการ เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการไม่ต้องส่งมอบผลผลิตให้โครงการ โดยสามารถนำผลผลิตของตนไปขายได้ ถ้าเห็นว่าราคาเป็นที่พึงพอใจ (ที่มาก;กระทรวงพาณิชย์)

2. ประเภทหรือสินค้าเกษตรมูลค่าสูง

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ให้ความหมายของเกษตรมูลค่าสูง ไว้ว่า การทำเกษตรขั้นต้น เกษตรอัตลักษณ์ หรือแปรรูปเพื่อจำหน่าย โดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อผลิตสินค้าที่ปลอดภัย ได้มาตรฐาน เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และมุ่งการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมให้กับเกษตรกร พร้อมจำแนกประเภทสินค้าเกษตรมูลค่าสูงไว้ดังนี้

2.1 อาชีพการเกษตร(แผนธุรกิจด้านพืชสมุนไพร)กระชาย บัวบก ฟักทะลายโจร ขมิ้นชัน ว่านหางจระเข้ และเช่า

2.2 อาชีพการเกษตร(แผนธุรกิจด้านพืช) ข้าวโพดเลี้ยง ข้าวโพดฝักอ่อน ข้าวโพดหวาน หน่อไม้ฝรั่ง กระเจียบเขียว มันฝรั่ง หอมหัวใหญ่ หอมแดง กระเทียม มะเขือเทศ อ้อยโรงงาน อ้อยอินทรีย์ มันสำปะหลังน้ำหยด มะม่วง ปาล์มน้ำมัน ผักกูด แตงกวา แตงโมแบบหยดน้ำ พริกไทยอ่อน ฝรั่งกิมจู ตะไคร้ ถั่วลิสง มะนาว และมะนาวหอมพันธุ์ตาฮิติ

2.3 อาชีพการเกษตร(แผนธุรกิจด้านปศุสัตว์) แพะ แกะ นกกระทาไข่ ไล่เดือนดิน การเลี้ยงหนอนนก ไก่ไข่ ไก่พื้นเมือง และสุกร

2.4 อาชีพการเกษตร(แผนธุรกิจด้านประมง) ปลาตูก หอยขม กุ้ง และปลานิล

นอกจากนี้ ยังมีสินค้าการเกษตรบางชนิด(ประเภทพืชเศรษฐกิจ) ที่น่าจะเป็นสินค้าเกษตรมูลค่าสูง ในความเห็นของผู้เขียน คือ อะโวคาโด เมล็ดแมคคาเดเมีย สตอร์เบอร์รี่ ลูกหมี พืชผักไฮโดรโปนิคส์ ฯลฯ ที่มีต้นทุนการผลิต และต้นทุนในการจำหน่ายค่อนข้างสูงที่สมควรได้รับการประกันราคาหรือกำหนดให้เป็นสินค้าเกษตรมูลค่าสูง

ทฤษฎี และกฎหมายปกครองของไทย ที่เกี่ยวข้อง

1. สิทธิ (Right) หมายถึงประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำเกี่ยวกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น สิ่งใดที่รัฐธรรมนูญกำหนดเป็นสิทธิหมายความว่า เป็นกรณีที่รัฐให้สิทธินั้นแก่ประชาชน โดยรัฐมีพันธะที่จะต้องปฏิบัติตามหรือต้องทำให้ประชาชนได้รับสิทธินั้น

ประเภทของสิทธิสิทธิของบุคคลตามกฎหมายมิได้มีเพียงเท่าที่บัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญประมวลกฎหมายอาญา หรือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และกฎหมายปกครอง เท่านั้น แต่มีบัญญัติไว้ในบทกฎหมายอื่นๆ เป็นอันมาก ซึ่งผู้เขียนขอสรุปถึงสิทธิต่างๆ ตามกฎหมาย โดยอาจแยกประเภทได้ 2 ประเภท คือ สิทธิเกี่ยวกับสภาพบุคคล และสิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สิน สิทธิเกี่ยวกับสภาพบุคคล ได้แก่สิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ และตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ตลอดจนกฎหมายอื่นๆ

1.1 สิทธิเกี่ยวกับสภาพบุคคล ประกอบด้วยสิทธิในตัวบุคคล สิทธิในครอบครัว สิทธิในทางการเมือง สิทธิในตัวบุคคล หมายถึง สิทธิซึ่งบุคคลย่อมจะต้องมีในฐานะเป็นเจ้าของตัวของตนเอง ในเรื่องเกี่ยวกับการคุ้มครองสภาพร่างกาย อนามัย ชื่อเสียง ความคิดเห็น และสติปัญญาดังเช่น สิทธิต่างๆ ต่อไปนี้ สิทธิในชีวิตร่างกายและอนามัย สิทธิในชื่อเสียง สิทธิในเคหสถาน สิทธิในความคิดเห็น สิทธิในการประชุมและการตั้งสมาคม สิทธิในการศึกษา สิทธิในการประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีวิตและเพื่อความมั่นคงแห่งตนเองหรือครอบครัว และสิทธิในการเลือกนับถือศาสนา สิทธิในครอบครัว หมายถึง ประโยชน์หรืออำนาจที่กฎหมายรับรองในเรื่องที่เกี่ยวข้องด้วยครอบครัว เช่น สิทธิของบิดามารดากับบุตร สิทธิของสามีกับภรรยา สิทธิในการรับมรดก สิทธิในทางการเมือง หมายถึง สิทธิที่ให้แก่เฉพาะแก่บุคคลผู้มีสัญชาติของประเทศเมื่อมีอายุ และคุณสมบัติบางประการตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ได้มีโอกาสเข้าเกี่ยวข้อง หรือร่วมมือในการปกครองบ้านเมืองของตน เช่น สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง และเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งในหน้าที่ต่างๆ เป็นต้น

1.2 สิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สิน หมายถึง ประโยชน์หรืออำนาจที่กฎหมายรับรองให้บุคคลมีอยู่เหนือทรัพย์สินต่างๆ ซึ่งแบ่งเป็น ทรัพย์สิน และสิทธิเรียกร้องในเรื่องนี้ (บุคคลสิทธิ) ทรัพย์สิน เป็นสิทธิที่กฎหมายรับรองให้บุคคลมีอำนาจเหนือทรัพย์สินของตนซึ่งมีวัตถุแห่งสิทธิเป็นทรัพย์สิน จัดว่าเป็นสิทธิที่จะบังคับเอาเกี่ยวกับทรัพย์สินโดยตรงได้แก่ กรรมสิทธิ์ คือ ทรัพย์สินแสดงความเป็นเจ้าของในทรัพย์สิน เป็นสิทธิอันสมบูรณ์ที่สุดที่บุคคลจะพึงมีในทรัพย์สิน กรรมสิทธิ์ได้รวมเอาสิทธิทั้งหลายเกี่ยวกับทรัพย์สินเข้าไว้ด้วยกัน คือ สิทธิในการใช้สอยทรัพย์สิน กรรมสิทธิ์ ในการจำหน่ายทรัพย์สิน สิทธิที่จะได้ดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น สิทธิติดตามเอาทรัพย์สินจากผู้ไม่มีสิทธิ สิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดส่องเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้น โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย สิทธิครอบครอง เป็นทรัพย์สินสิทธิประเภทเดียวกับกรรมสิทธิ์คือ เป็นทรัพย์สินที่แสดงความเป็นเจ้าของ ดังนั้นถ้าผู้ใดเป็นเจ้าของก็จะมีกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองด้วย แต่บางครั้งเจ้าของกรรมสิทธิ์อาจจะมอบการครอบครองให้แก่บุคคลอื่นก็ได้ ดังนั้นสิทธิครอบครองจึงอยู่กับบุคคลอื่น เช่น เจ้าของกรรมสิทธิ์เอาทรัพย์สินนั้นให้ผู้อื่นเช่า ภาระจำยอม คือทรัพย์สินสิทธิชนิดหนึ่งที่ตัดทอนอำนาจกรรมสิทธิ์โดยทำให้ เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ อันหนึ่งเรียกว่า “ภาระทรัพย์สิน” ต้องรับกรรมบางอย่าง ซึ่งกระทบกระเทือนทรัพย์สินของตน หรือทำให้เจ้าของภาระทรัพย์สินต้องงดเว้น การใช้สิทธิบางอย่างเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้น เพื่อประโยชน์ของอสังหาริมทรัพย์อื่น เรียกว่า “สามยทรัพย์สิน” เช่นการที่เจ้าของที่ดินแปลงหนึ่ง มีสิทธิเดินผ่านที่ดินอีกแปลงหนึ่ง สิทธิอาศัย หมายถึง สิทธิที่จะอยู่ในโรงเรือนของผู้อื่นโดยไม่ต้องเสียค่าเช่าหรือผลประโยชน์ตอบแทน ซึ่งจะมีขึ้นได้ก็โดยนิติกรรม และเป็นสิทธิเฉพาะตัวไม่สามารถโอนหรือตกทอดไปยังทายาท สิทธิเหนือพื้นดิน หมายถึง สิทธิที่บุคคลหนึ่งได้เป็นเจ้าของโรงเรือนสิ่งปลูกบนดินหรือใต้ดินของผู้อื่น สิทธิเหนือพื้นดินจึงเป็นทรัพย์สินที่ยกเว้นหลักส่วนควบ สามารถโอน และตกทอดไปยังทายาทได้ สิทธิเก็บกิน หมายถึง สิทธิที่จะเข้าครอบครองใช้และถือเอาประโยชน์จากอสังหาริมทรัพย์ของผู้อื่น โดยจะเสียค่าตอบแทนหรือไม่ก็ได้ เป็นสิทธิเฉพาะตัวไม่สามารถโอนหรือตกทอดไปยังทายาทได้และผู้ทรงสิทธิเก็บกินผู้ดูแลรักษาทรัพย์สินนั้นด้วย ภารติดพันในอสังหาริมทรัพย์ เป็นทรัพย์สินสิทธิชนิดหนึ่ง ซึ่งเจ้าของ อสังหาริมทรัพย์มีความผูกพันที่จะต้องชำระหนี้จากอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นคราวๆ ให้แก่บุคคลอื่น ซึ่งเรียกว่า ผู้รับประโยชน์หรือต้องยอมให้ผู้อื่นได้ใช้หรือถือเอาประโยชน์จากอสังหาริมทรัพย์นั้น ลิขสิทธิ์และสิทธิในเครื่องหมายการค้า ลิขสิทธิ์ หมายถึง สิทธิอันมีแต่ผู้เดียวที่จะทำขึ้นทำซ้ำซึ่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรมหรือส่วนสำคัญแห่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปร่างอย่างไรและรวมถึงสิทธิในการนำออกเล่นแสดงต่อประชาชนด้วย ถ้าเป็นปาฐกถา หมายถึงสิทธิการนำออกกล่าวหรือ ถำวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้นยังมีได้โฆษณา ก็หมายถึงสิทธินำออกโฆษณาด้วย แต่เจ้าของลิขสิทธิ์มีสิทธิที่จะมอบหมายอำนาจให้ผู้อื่นทำซ้ำเปลี่ยนแปลง เล่น แสดงโฆษณา ฯลฯ ซึ่งวรรณกรรมและศิลปกรรมนั้นๆ สิทธิในเครื่องหมายการค้า หมายความว่า เครื่องหมายซึ่งใช้หรืออาจจะใช้เป็นทั้งหมายหรือเกี่ยวข้องกับสินค้า เพื่อแสดงว่าสินค้านั้นๆ เป็นสินค้าของเจ้าของเครื่องหมายการค้า บุคคลผู้ใดจดทะเบียนเป็นเจ้าของเครื่องหมายการค้าแล้ว ให้ถือว่าผู้นั้นเป็นเจ้าของสิทธิแต่เพียงผู้เดียว เพื่อใช้เครื่องหมายสำหรับสินค้านั้นทั้งหมด ผู้ปลอมหรือเลียนแบบเครื่องหมายการค้าซึ่งจดทะเบียนแล้วย่อมมีความผิดทางอาญาและทางแพ่ง สิทธิเรียกร้องในเรื่องนี้ (บุคคลสิทธิ) หมายถึงการที่บุคคลฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเรียกร้องบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งถ้าการกระทำหรือการงดเว้นนั้นเป็นความเกี่ยวพันระหว่าง

บุคคลด้วยกันในเรื่องหนี้ แม้เป็นเพียงบุคคลสิทธิมิใช่เป็นอำนาจที่ใช้ต่อทรัพย์สินโดยตรงอย่างทรัพย์สินสิทธิก็ตาม แต่ก็ยังเป็นสิทธิเรียกร้องให้ผู้อื่นทำประโยชน์ ในทางทรัพย์สินให้แก่ตน จึงนับว่าสิทธิเรียกร้องในเรื่องหนี้ เป็นสิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สินด้วยอย่างหนึ่ง

1.3 องค์ประกอบสิทธิ สิทธิย่อมมีต่อบุคคลเดียว บางคนหรือทุกคนที่จะกระทำหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง สิทธิจึงมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้ 1) เจ้าของสิทธิหรือผู้ถือสิทธิจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้ 2) บุคคลซึ่งมีหน้าที่ ได้แก่ บุคคล ซึ่งจะต้องรับผิดชอบสภาพบังคับ (Sanction) เว้นแต่จะกระทำการบางประการ ทั้งนี้เพราะสิทธิและหน้าที่ย่อมเป็นของคู่กัน เมื่อมี เจ้าของสิทธิก็ต้องมีบุคคลผู้ซึ่งมีหน้าที่และจะเรียกว่าเป็นผู้ถือ “หน้าที่” ก็ได้ผู้ที่จะมีหน้าที่ย่อมจะต้องเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล เช่นเดียวกัน 3) เนื้อหาแห่งสิทธิ (Content of Right) ได้แก่ การกระทำหรืองดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเจ้าของสิทธิจะ เรียกร้องเอาจากบุคคลผู้มี “หน้าที่” เนื้อหาแห่งสิทธินี้จะมีมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับประเภทของสิทธิ วัตถุประสงค์ (Object of Right) ซึ่งสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของสิทธิอาจจะเป็นทรัพย์สิน หรือ บุคคลสิทธิก็ได้ 4) การได้มาซึ่งสิทธิ ประกอบไปด้วยการใช้สิทธิ การสว่นและคุ้มครอง การโอนสิทธิ และการระงับแห่งสิทธิ

1.4 สิทธิตามกฎหมาย แยกเป็น

1.4.1 สิทธิตามกฎหมายมหาชน “สิทธิ” นั้นมีข้อที่ควรสังเกตว่า “สิทธิ” นั้นไม่จำเป็นต้องเกิดจากกฎหมายเอกชน เสมอไป แม้กฎหมายมหาชนก็เป็นที่มาแห่ง “สิทธิ” ได้ ในประเทศเยอรมันในชั้นเดิมก็มีการถกเถียงกันว่า “สิทธิ” จะเกิดจากกฎหมาย ได้หรือไม่ แต่ในศตวรรษที่ 19 ก็ได้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า “สิทธิ” อาจเกิดจากกฎหมายมหาชนได้ ทั้งนี้ นับว่าเป็นชัยชนะของเอกชน ที่มีต่อรัฐซึ่งเป็นฝ่ายปกครอง และเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิที่เกิดจากกฎหมายมหาชนดังกล่าวนี้ จึงได้มีการจัดตั้ง “ศาลปกครอง” ขึ้น เป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากศาลยุติธรรมธรรมดา เพื่อวินิจฉัยคดีปกครอง กล่าวคือ เพื่อวินิจฉัยการกระทำเจ้าพนักงานในทางปกครองว่า ได้กระทำไปเกินขอบเขตของกฎหมาย หรือโดยใช้อำนาจในทางที่ผิดหรือใช้ดุลพินิจผิดพลาด ฯลฯ ศาลปกครองนี้เป็นอิสระจากฝ่าย บริหาร การรับรองสิทธิที่เกิดจากกฎหมายมหาชนหมายความว่า รัฐโดยกฎหมายก็ดี ย่อมผูกพันตนเอง เป็นการยอมผูกมัดของอำนาจ สาธารณะเพื่อประโยชน์ของเอกชน ตามที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า สิทธิตามกฎหมายมหาชนเป็นสิทธิของราษฎรที่มีต่อรัฐและอำนาจ สาธารณะอื่นๆ เช่น เทศบาล สิทธิดังกล่าวนี้รัฐ และผู้ทรงอำนาจสาธารณะอื่นได้รับรองหรือให้แก่ราษฎร สิทธิตามกฎหมายมหาชน นี้ สามารถแบ่งออกเป็น

1) สิทธิเกี่ยวกับสถานะของบุคคลในทางปฏิเสธ สิทธิเกี่ยวกับสถานะของบุคคลในทางปฏิเสธซึ่งได้แก่ สิทธิที่จะป้องกันและสิทธิในเสรีภาพที่มีต่อรัฐ ซึ่งโดยสิทธินี้ ราษฎรย่อมมีสิทธิเรียกร้องให้รัฐและเจ้าพนักงานของรัฐละเว้นที่จะไม่กล่าว ร้ายสิทธินี้ สิทธิดังกล่าวนี้ได้แก่สิทธิตามรัฐธรรมนูญและสิทธิมนุษยชน (Human Rights)

2) สิทธิเกี่ยวกับสถานะบุคคลในทางที่จะดำเนินการ เป็นสิทธิที่ประชาชนที่จะมีต่อรัฐ ดังเช่น สิทธิในการ เลือกตั้ง สิทธิในการสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภาเมื่อมีคุณสมบัติครบถ้วนและไม่ต้องห้ามตามที่ รัฐธรรมนูญ และกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภากำหนด ซึ่งเป็นสิทธิในทาง การเมืองของรัฐ เป็นต้น

3) สิทธิที่จะเรียกร้องการปฏิบัติการบางประการจากรัฐ เช่น

3.1) สิทธิที่จะเรียกร้องให้รัฐคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่จะขอให้คุ้มครองตนจากการกระทำของรัฐ ต่างประเทศ และจากการกระทำทางการปกครองของหน่วยงานทางปกครองเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีขอบด้วยกฎหมาย

3.2) สิทธิที่จะเรียกร้องให้รัฐชดใช้ค่าทดแทนจากการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์

3.3) สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย เช่น กำหนดให้การจับกุม คุมขัง การค้นตัวบุคคล หรือ การกระทำที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพดังกล่าว จะกระทำได้เฉพาะตามที่กฎหมายบัญญัติ ห้ามทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วย วิธีการที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรม ห้ามจับโดยไม่มีความหมายศาล เว้นแต่เป็นการกระทำความผิดซึ่งหน้าที่หรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นให้จับได้ โดยไม่มีหมาย ซึ่งต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

3.4) สิทธิจะมีส่วนร่วมร่วมกับรัฐและชุมชน ในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ

3.5) สิทธิที่ได้รับทราบข้อมูลหรือข่าวสารที่อยู่ในความครอบครองของส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น แต่อาจถูกจำกัดได้ตามกฎหมาย ถ้าการเปิดเผยข้อมูลนั้นจะกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ

3.6) สิทธิได้รับการคุ้มครองหรือชดใช้ค่าเสียหายจากการทำละเมิดของเจ้าหน้าที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ เป็นต้น ข้อสังเกตประการหนึ่งในเรื่อง สิทธิที่เกิดจากกฎหมายมหาชนนี้จะต้องพิจารณาให้ถือว่าเป็นกรณีที่กฎหมาย ให้สิทธิไว้หรือไม่ เพราะมีกรณีที่กฎหมายเป็นแต่กำหนดหน้าที่ให้แก่รัฐ โดยมีได้กำหนดให้เป็นสิทธิแก่ประชาชนให้รัฐ ดังเช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามแนวนโยบายพื้นฐาน

แห่งรัฐ เท่าที่จะทำได้ ซึ่งถ้ารัฐจะปฏิบัติตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ย่อมเกิดประโยชน์แก่ประชาชนในรัฐให้ปฏิบัติตามนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐได้ ในปัจจุบันนี้ได้มีความเห็น ซึ่งเป็นที่นิยมกันทั่วไปว่า ในกรณีเป็นที่สงสัย คือ กฎหมายไม่ได้รับบัญญัติโดยเจตนาไม่ทำให้สิทธิฟ้องร้อง ให้ถือเป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชน และเป็นเหตุให้ฟ้องร้องรัฐได้ สิทธิตามกฎหมายมหาชนก็เป็นเช่นเดียวกับสิทธิตามกฎหมายเอกชน กล่าวคือจะต้องมีวิถีทางบังคับให้เป็นไปตามสิทธินั้นๆ ได้ ในปัจจุบัน ถ้าเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ได้มีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญขึ้นมา เช่นศาลรัฐธรรมนูญเคยวินิจฉัยว่า การที่หญิงที่ทำการสมรสกับชายต้องใช้นามสกุลของชายนั้นขัดต่อรัฐธรรมนูญ ในเรื่องชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันในทางกฎหมาย ดังนั้นกฎหมายที่กำหนดให้หญิงใช้นามสกุลชายจึงใช้บังคับไม่ได้ถ้าเป็นสิทธิตามกฎหมายปกครอง ก็ได้มีการจัดตั้งศาลปกครองขึ้นเพื่อวินิจฉัยคดีปกครองเป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากศาลยุติธรรม จากศาลทหาร

1.4.2 สิทธิตามกฎหมายเอกชน กฎหมายเอกชน คือ กฎหมายที่มีความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนด้วยกันมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในการมุ่งแสวงหาประโยชน์ส่วนตัว (สิทธิกร ศักดิ์แสง, ม.ป.ป.)

2. สิทธิตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้วางหลักประกันในเรื่องสิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของบุคคล การประกอบอาชีพ การค้า การลงทุน การใช้ทรัพยากรภายในประเทศ การบริหารจัดการใช้ทรัพยากรภาครัฐ และการบริหารจัดการใช้ทรัพยากรภาครัฐ และภารกิจ อำนาจหน้าที่ ที่รัฐบาลจะต้องช่วยเหลือประชาชนอย่างเป็นธรรม ทั้งถึง และครอบคลุม ตลอดจนไม่อาจจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลได้ ดังปรากฏในมาตรา 4 (ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์) มาตรา 5 (รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ) มาตรา 25 (การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน) มาตรา 26 (การตรากฎหมายจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคล) มาตรา 27 (บุคคลมีสิทธิเสรีภาพเท่ากัน) มาตรา 34 (เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น) มาตรา 37 (สิทธิในทรัพย์สินและสืบทอด) มาตรา 40 (เสรีภาพในการประกอบอาชีพ) มาตรา 41 (สิทธิทราบข้อมูล ร้องทุกข์และฟ้องหน่วยงานรัฐ) มาตรา 41 (สิทธิเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิทธิของชุมชน) มาตรา 46 (สิทธิของผู้บริโภค) มาตรา 51 (สิทธิของประชาชนที่จะให้รัฐดำเนินการ) มาตรา 57 (รัฐต้องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) มาตรา 58 (การดำเนินการของรัฐที่มีผลกระทบต่อชุมชนหรือสิ่งแวดล้อม) มาตรา 59 (รัฐต้องเปิดเผยข้อมูลข่าวสารสาธารณะ) มาตรา 61 (รัฐต้องคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค) มาตรา 61 (รัฐต้องจัดให้มียุทธศาสตร์การพัฒนาชาติ) มาตรา 69 (รัฐต้องพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและวิทยาการต่างๆ) มาตรา 72 (รัฐต้องดำเนินการเกี่ยวกับที่ดิน ทรัพยากรน้ำและพลังงาน) มาตรา 73 (รัฐต้องช่วยเหลือเกษตรกร) และมาตรา 74 (รัฐต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีงานทำ) (บุญร่วม จันทรเทียม, 2562: 24-66)

3. สิทธิตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 จัดตั้งขึ้นเพื่อให้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่มีข้อพิพาททางกฎหมายปกครองระหว่างเอกชนกับหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือระหว่างหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกัน เกี่ยวกับการกระทำหรือละเว้นการกระทำที่หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องปฏิบัติตามกฎหมายหรือเนื่องจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำที่หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย ซึ่งตามอำนาจหน้าที่ของศาลปกครองดังกล่าวเป็นเรื่องเกี่ยวกับการออกกฎหรือคำสั่งทางปกครอง การกระทำละเมิดในทางปกครอง หรือการทาสัญญาทางปกครอง อันเป็นเรื่องของกฎหมายมหาชน และโดยที่ระบบการพิจารณาและพิพากษาคดีจำเป็นต้องมีกระบวนการเป็นพิเศษต่างจากคดีปกติทั่วไป เพราะผลแห่งคำพิพากษาอาจกระทบถึงการบริหารราชการแผ่นดิน หรือต้องจ่ายภาษีอากรของส่วนรวมเป็นค่าชดเชยหรือค่าเสียหายแก่เอกชน ในขณะที่เอกชนจะอยู่ในฐานะเสียเปรียบที่ไม่อาจทราบข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐได้ ในการพิจารณาจึงจำเป็นต้องใช้ระบบไต่สวนเพื่อหาข้อเท็จจริงที่แท้จริง และต้องมีมาตรการที่มีความเชี่ยวชาญเป็นการเฉพาะ ซึ่งสามารถตรวจสอบได้จากฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และประชาชนทั่วไปซึ่งจะถูกกระทบในทางใดทางหนึ่งจากคำพิพากษาของศาลปกครอง รวมทั้งต้องมีหน่วยงานธุรการของศาลปกครองที่เป็นอิสระ เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

4. สิทธิตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 เป็นกฎหมายที่ให้สิทธิแก่ประชาชนมีโอกาสดูแลหาข้อมูลในการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินการต่างๆ ของรัฐ เพื่อที่ประชาชนจะสามารถแสดงความคิดเห็นและใช้สิทธิได้โดยถูกต้องกับความเป็นจริง โดยประชาชนมีสิทธิได้รับข้อมูลข่าวสารของราชการโดยมีข้อยกเว้นอันไม่ต้องเปิดเผยที่แจ้งชัดและจำกัดเฉพาะข้อมูลข่าวสารที่หากเปิดเผยแล้วจะเกิดความเสียหายต่อประเทศชาติหรือต่อประโยชน์ที่สำคัญของเอกชน ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสรู้ถึงสิทธิหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ เพื่อที่จะปกป้องรักษาประโยชน์ของตนได้อีกประการหนึ่งด้วย อันเป็นการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลข่าวสารของราชการไปพร้อมกัน

ผลการวิเคราะห์

จากประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสิทธิของเกษตรกรที่พึงได้รับการประกันราคาสินค้าเกษตรมูลค่าสูง ตามกฎหมายปกครองของไทย ตามที่ผู้เขียนได้กล่าวอ้างมาในข้างต้น จะได้ว่าในประเด็นเรื่องสิทธิของเกษตรกรเกี่ยวกับการได้รับการประกันราคาสินค้าเกษตรของรัฐบาลในอดีต จะเน้นในผลิตผลทางการเกษตรที่เป็นพืชเศรษฐกิจหลักของประเทศ เป็นสำคัญ โดยเน้นหนัก ข้าว เป็นหลัก รองลงมาคือ ข้าวโพด มันสำปะหลัง ยางพารา และขยายพืชเศรษฐกิจอื่นดั่งรองลงมาเพิ่มขึ้น รวมเพิ่มขึ้นเป็น 5 ชนิด โดยกรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ คือ ข้าว มันสำปะหลัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปาล์มน้ำมัน และยางพารา ส่วนสินค้าเกษตรประเภทอื่น รัฐบาลไม่ได้รับประกันราคาให้ แต่ในปัจจุบัน ได้มีสินค้าทางการเกษตรบางชนิดที่เกษตรกรได้มีการลงทุนโดยใช้ต้นทุนในการผลิตสูง บางชนิดสูงมากเป็นพิเศษ หรือที่เรียกว่าสินค้าเกษตรมูลค่าสูง ทั้งนี้ เนื่องจากการเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ อันสืบเนื่องมาจากกระบวนการผลิตสินค้าที่มีความสะอาดปลอดภัย ปราศจากการปนเปื้อนของสารเคมีอันตรายอันเป็นข้อห้ามที่สำคัญในการนำเข้าสินค้าทางการเกษตรของนานาประเทศในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก อีกทั้ง เกษตรหลายรายในปัจจุบัน ได้มีความใส่ใจในเรื่องการบรรจุหีบห่อ (Package) ที่สวยงาม เพิ่มมูลค่าของสินค้าให้มีราคาค่าซื้อหาเพิ่มมากขึ้น หรืออีกนัยหนึ่งตามความหมายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ความหมายของเกษตรมูลค่าสูง ไว้ว่า การทำเกษตรขั้นต้น เกษตรอัตลักษณ์ หรือแปรรูปเพื่อจำหน่าย โดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อผลิตสินค้าที่ปลอดภัย ได้มาตรฐาน เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และมุ่งการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมให้กับเกษตรกร เช่น อะโวคาโด เมล็ดแมคคาเดเมีย สตรอว์เบอร์รี ลูกหยี พืชผักไฮโดรโปนิกส์ ฯลฯ และเมื่อวิเคราะห์ในเรื่องกฎหมายปกครองที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับสิทธิของเกษตรกรแล้ว จะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้วางหลักประกันในเรื่องสิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของบุคคล การประกอบอาชีพ การค้า การลงทุน การใช้ทรัพยากรภายในประเทศ การบริหารจัดการใช้ทรัพยากรภาครัฐ และการกิจ อำนาจหน้าที่ ที่รัฐบาลจะต้องช่วยเหลือประชาชนอย่างเป็นธรรม ทั้งถึง และครอบคลุม ตลอดจนไม่อาจจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลได้ ดังปรากฏในมาตรา 4 (ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์) มาตรา 5 (รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ) มาตรา 25 (การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน) มาตรา 26 (การตรากฎหมายจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคล) มาตรา 27 (บุคคลมีสิทธิเสรีภาพเท่ากัน) มาตรา 34 (เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น) มาตรา 37 (สิทธิในทรัพย์สินและสืบมรดก) มาตรา 40 (เสรีภาพในการประกอบอาชีพ) มาตรา 41 (สิทธิทราบข้อมูล ร้องทุกข์และฟ้องหน่วยงานรัฐ) มาตรา 41 (สิทธิเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิทธิของชุมชน) มาตรา 46 (สิทธิของผู้บริโภค) มาตรา 51 (สิทธิของประชาชนที่จะให้รัฐดำเนินการ) มาตรา 57 (รัฐต้องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) มาตรา 58 (การดำเนินการของรัฐที่มีผลกระทบต่อชุมชนหรือสิ่งแวดล้อม) มาตรา 59 (รัฐต้องเปิดเผยข้อมูลข่าวสารสาธารณะ) มาตรา 61 (รัฐต้องคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค) มาตรา 61 (รัฐต้องจัดให้มียุทธศาสตร์การพัฒนาชาติ) มาตรา 69 (รัฐต้องพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและวิทยาการต่างๆ) มาตรา 72 (รัฐต้องดำเนินการเกี่ยวกับที่ดิน ทรัพยากรน้ำและพลังงาน) มาตรา 73 (รัฐต้องช่วยเหลือเกษตรกร) และมาตรา 74 (รัฐต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีงานทำ) ซึ่งหากรัฐบาล ได้จัดให้มีหลักประกันราคาสินค้า อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่เกษตรกรพึงได้รับ ก็จะทำให้เกษตรกรรู้ล่วงหน้าว่าในเดือนที่จะขายสินค้าเกษตรนั้น เกษตรกรสามารถที่จะขายผลผลิตได้ราคาเท่าใดแล้ว หากราคาตลาดที่เกษตรกรขายได้อยู่ในระดับที่ต่ำกว่า “ราคาประกัน” รัฐบาลจะจ่ายเงินชดเชยให้เท่ากับส่วนต่างของราคาที่ประกันไว้กับราคาตลาดที่เกษตรกรขายได้ อันส่งผลให้เกษตรกรมีความมั่นใจในกระบวนการผลิตและจำหน่ายได้เช่น พืชผลทางการเกษตรอื่นๆ ที่รัฐบาลได้ประกันราคาไว้ในปัจจุบัน เพราะหากปล่อยให้ไปไปตามกลไกของตลาด เกษตรกรอาจถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง หรือเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม ภาคการเกษตรขนาดใหญ่ได้ ประกอบกับมาตรา 9(2) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 กำหนดไว้ว่า ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งในเรื่องดังต่อไปนี้ ... ฯลฯ...(2) คดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ หรือ ... ฯลฯ...(3) คดีพิพาทเกี่ยวกับ ... ฯลฯ...ความรับผิดชอบอื่นของหน่วยงานทางปกครอง ... ฯลฯ...อันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมาย หรือจากกฎ ... ฯลฯ...หรือจากการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ ... ฯลฯ...(4) คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง และมาตรา 11 กำหนดไว้ว่า ศาลปกครองสูงสุดมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี ดังต่อไปนี้ ... ฯลฯ... และ(2)คดีพิพาทเกี่ยวกับความชอบด้วยกฎหมายของพระราชกฤษฎีกา หรือกฎที่ออกโดยคณะรัฐมนตรี หรือโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี และระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด พ.ศ.2543 ข้อ 136 กำหนดไว้ว่า ในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้เพิกถอนกฎ ให้สำนักงานเสนอประกาศผลแห่งคำพิพากษาที่เพิกถอนกฎดังกล่าวต่อศาลเพื่อลงนาม และให้สำนักงานศาลปกครองส่งประกาศนั้นไปยังสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเพื่อลงประกาศในราชกิจจานุเบกษาโดยเร็ว ตามมาตรา 7 แห่ง พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 กำหนดไว้ว่า หน่วยงานของรัฐต้องส่งข้อมูลข่าวสารของราชการอย่างน้อยดังต่อไปนี้ลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา ... ฯลฯ... (๔) กฎ มติ คณะรัฐมนตรี ข้อบังคับ คำสั่ง หนังสือเวียน ระเบียบ แบบแผน นโยบาย หรือการตีความ ทั้งนี้ เฉพาะที่จัดให้มีขึ้นโดยมีสภาพอย่าง กฎ เพื่อให้มีผลเป็นการทั่วไป ต่อเอกชนที่เกี่ยวข้อง และต้องจัดให้มีข้อมูลข่าวสารตามมาตรา 9 (1)ผลการพิจารณาและ (2) นโยบาย

(7) มติคณะรัฐมนตรีให้ประชาชนตรวจดู และมาตรา 9 วรรคสาม กำหนดว่า บุคคลไม่ว่าจะมีส่วนได้เสียเกี่ยวข้องหรือไม่ก็ตาม ย่อมมีสิทธิเข้าตรวจดู ขอสำเนา หรือขอสำเนาที่มีคำรับรองถูกต้องของข้อมูลข่าวสารตามวรรคหนึ่งได้ ซึ่งคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการตามกฎหมายดังกล่าว มีอำนาจทำคำวินิจฉัยเพื่อให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามควรแก่กรณี ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 37 วรรคสอง ซึ่งหากรัฐบาล หรือหน่วยงานทางปกครอง ตามกฎหมายปกครองที่อ้างถึง ละเลย ไม่ประกันราคาสินค้าเกษตรมูลค่าสูง ตามที่อ้างถึง เกษตรกรผู้ได้รับความเดือดร้อน และไม่มีหลักประกันในการลงทุน อาจใช้สิทธิเรียกร้องทางศาลปกครอง โดยอ้างอิงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ว่าด้วยสิทธิดังกล่าวเป็นฐานในการกระบวนพิจารณาในศาลปกครอง ต่อหน่วยงานทางปกครอง(กระทรวง ทบวง กรม ตามความหมายของ “หน่วยงานทางปกครอง” ในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542)ได้ เนื่องจาก มติคณะรัฐมนตรีที่มีลักษณะเป็นการกำหนดหลักเกณฑ์หรือแนวทางปฏิบัติที่ผู้อยู่ในบังคับต้องปฏิบัติตาม จึงมีสถานะทางกฎหมายเป็น “กฎ” ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองฯ แม้จะมีได้ลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา อย่างไรก็ตาม มติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวอาจเกิดผลกระทบต่อประชาชนได้ด้วยทั้งที่ประชาชนไม่มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตาม ซึ่งบางกรณีอาจเป็นผลกระทบที่สำคัญที่ต้องให้ความเยียวยาทางกฎหมาย(คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ พ 26/2546) (สิทธิกร ศักดิ์แสง, ม.ป.ป.)

บทสรุป

การประกันราคาสินค้าเกษตรที่รัฐบาลประกันราคาให้ในปัจจุบัน พบว่ามี ข้าว มันสำปะหลัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปาล์มน้ำมัน และยางพารา ส่วนสินค้าเกษตรประเภทอื่น รัฐไม่ได้รับประกันราคาให้ แม้ว่าเกษตรกรบางราย จะได้ผลิตสินค้าเกษตรมูลค่าสูง มีกระบวนการผลิตสินค้าที่สะอาด ปลอดภัย ปราศจากการปนเปื้อนของสารเคมีอันตรายอันเป็นข้อห้ามที่สำคัญในการนำเข้าสินค้าทางการเกษตรของนานาประเทศในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก จึงเห็นว่า ประชาชนมีสิทธิตามกฎหมาย ไม่ว่าจะตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายปกครอง ในการใช้สิทธิทางศาล เพื่อร้องขอให้รัฐบาลหรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เสนอสินค้าเกษตรของตน เข้าไปในมติคณะรัฐมนตรี อันมีสภาพเป็นกฎที่ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดหรือบุคคลใดเป็นการเฉพาะ เพื่อให้หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานภาคเอกชนที่ได้รับมอบหมายจากภาครัฐ สามารถออกหลักเกณฑ์อันมีสภาพบังคับเป็นการทั่วไป ให้กลุ่มเกษตรกรผู้ขอใช้สิทธิตามกฎหมาย หรืออาจเปิดโอกาสให้ประชาชนใช้สิทธิลงทะเบียนสินค้าเกษตรมูลค่าสูงได้หลากหลายไม่จำกัด ทั้งนี้ ตามเงื่อนไขที่เหมาะสมต่อประโยชน์สาธารณะ เพื่อเป็นหลักประกันราคาสินค้าเกษตรมูลค่าสูง ทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจในการลงทุนและต่อยอดสินค้า ทั้งการบริโภคภายในประเทศและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- จารึก สิงห์ปรีชา. (ม.ป.ป.). **คู่มือการดำเนินงานโครงการขับเคลื่อนการเกษตรระดับหมู่บ้านสู่การผลิตสินค้าเกษตรมูลค่าสูง**. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. <<https://www.moac.go.th/agrivillage-home>> (สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2565)
- จารึก สิงห์ปรีชา. (ม.ป.ป.). เศรษฐศาสตร์ว่าด้วย การแทรกแซงราคาสินค้าเกษตร: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. **วารสารเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpglclefndmkaj/https://www.econ.cmu.ac.th/econmag/journals/issue17-2_1.pdf> (สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2565).
- บุญร่วม เทียมจันทร์. (2562). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ THE LAW GROUP.
- สิทธิกร ศักดิ์แสง. (ม.ป.ป.). **สถานะทางกฎหมายของมติคณะรัฐมนตรี**. <<https://www.facebook.com/473834066044430/posts/3854246534669816/>> (สืบค้นเมื่อ 17 ธันวาคม 2565).
- อริยพร โพธิ์ใส. (2552).นโยบายการประกันราคา:ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย. **วุฒิสภา**. <<chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpglclefndmkaj/http://web.senate.go.th/lawdatacenter/includes/FCKeditor/upload/Image/b/all/all16.pdf>> (สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม 2565).

บทบาทของประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องไต หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
Roles of Tum Home Pi Nong Tai Tradition of Na Pa Nad Village,
Khao Kaew Sub-District, Chiang Khan District, Loei Province

จันทกานต์ บุตรจันทร์¹ ณัฐริกา ทรงภัยเดช² วรางคณา ทวีวรรณ³

E-mail: 2580aon@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทบาทของประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องไต ของชาวไทยดำหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ เก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ผู้รู้ ปรากฏท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่รัฐ จำนวน 10 คน วิเคราะห์ และตีความข้อมูลโดยใช้แนวคิดบทบาทคติชนวิทยา ประเพณีประติสัมพันธ์ และแนวคิดโลกาภิวัตน์

ผลการศึกษาพบว่าเมื่อโลกาภิวัตน์เข้ามาส่งผลให้ชาวไทยดำเกิดความตระหนัก ปรับตัวสู่กระแสการท่องเที่ยว และในขณะเดียวกันก็มีสำนึกในเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนเอง ส่งผลให้ชาวไทยดำสร้างเครือข่ายกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในพื้นที่ประเทศไทย และพื้นที่ต่างประเทศ สร้างสรรค์ประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องไตขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2540 โดยประเพณีดังกล่าวมีบทบาทสำคัญ 4 ประการ ดังนี้ 1) ประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องไตกับบทบาทการสร้างสำนึก และความสามัคคีในกลุ่มไทดำ 2) ประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องไตกับบทบาทการสร้างเครือข่ายทางสังคม 3) ประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องไตกับการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม 4) ประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องไตกับบทบาทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน

นับได้ว่ากระแสโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องไต ซึ่งเป็นพื้นที่ในการนำเสนออัตลักษณ์ของชาวไทยดำ การสร้างสำนึก และความสามัคคีของกลุ่มชาติพันธุ์ ในขณะเดียวกันก็เกิดการช่วงชิงประเพณีเพื่อประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว ส่งผลให้ชาวไทยดำมีพื้นที่ทางสังคมในจังหวัดเลยได้อย่างโดดเด่น

คำสำคัญ: ประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องไต อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ โลกาภิวัตน์ หมู่บ้านนาป่าหนาด เลย

Abstract

This article aims to present the roles of Tum Home Pi Nong Tai Tradition of Tai Dam people in Na Pa Nad Village, Khao Kaew Sub-district, Chiang Khan District, Loei Province amid the globalization trend. The data was collected from documents and field study by interviewing knowledgeable people and government officials, totaling 10 informants. The obtained data was analyzed and interpreted by using folklore role concepts, artificial tradition, and the concept of globalization.

The results of the study found that when globalization came into effect, Tai Dam people became aware of adapting to the tourism trend as well as having a sense of preservation of their own culture. As a result, Tai Dam people created a network with the Tai Dam ethnic group in Thailand and in foreign countries in 1997. There were 4 important roles of Tum Home Pi Nong Tai Tradition as follows: 1) Tum Home Pi Nong Tai Tradition and the role of creating awareness and unity in the Tai Dam group; the role of building a social network, 3) Tum Home Pi Nong Tai Tradition and cultural identity presentation, and 4) Tum Home Pi Nong Tai Tradition and the role of community cultural tourism.

It can be considered that globalization led to the creation of Tum Home Pi Nong Tai Tradition as the platform to present the identity of Tai Dam people and to raise awareness and unity of ethnic groups. At the same time, there was a controversy over the tradition for the benefit of tourism; Tai Dam people had outstanding social space in Loei Province.

Keywords: Tum Home Pi Nong Tai tradition, ethnic identity, globalization, Na Pa Nad village, Loei

^{1, 2} นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

³ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ความนำ

ไทดำนั้นเป็นชนชาติไท หรือไท เป็นกลุ่มคนไทยกลุ่มหนึ่งที่มีถิ่นฐานดินแดนอยู่แคว้นสิบสองจุไทย หรือที่เรียกว่าอาณาจักรสิบสองจุไทย ดินแดนนี้ปัจจุบันอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเวียดนามภายใต้การปกครองของประเทศสังคมนิยมเวียดนาม ดินแดนสิบสองจุไทยในอดีตมีศึกสงครามอยู่เนืองๆ ไทดำจึงอพยพออกจากดินแดนนี้หลายครั้ง อันเนื่องจากหลบหนีภัยสงครามหลายครั้งนี้จึงกระจายไปยังประเทศต่างๆ ทั้งไทย เวียดนาม สปป.ลาว (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2563: 1) ส่วนไทดำที่อยู่ในพื้นที่ประเทศไทย โดยเฉพาะหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยนั้นเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำเพียงแห่งเดียวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในอดีตชาวไทดำกลุ่มนี้ในระยะแรกถูกกวาดต้อนมาถึงกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งหลักแหล่งที่บ้านหมื่นคลองสนามแจง จังหวัดลพบุรี จนกระทั่ง 8-9 ปี ต่อมาเจ้าเมืองบริขันธ์มณฑลอุดรราชบุรุษกลับไปยังเมืองเชียงขวางตามเดิม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็ทรงยินยอมให้ชาวไทยดำอพยพกลับไปตามคำร้องขอ เมื่อเดินทางมาถึงเมืองหล่ม เจ้าเมืองบริขันธ์ปล่อยให้ชาวไทดำกลุ่มนี้อยู่ที่เมืองหล่ม เนื่องจากช่วงนั้นลาวมีปัญหาในการเจรจากับฝรั่งเศส ด้วยเหตุนี้ไทดำจึงตั้งหลักแหล่งอยู่บ้านห้วยปูน ตำบลน้ำค้อ อำเภอหล่มสัก นานประมาณ 16 ปี ต่อมาเมื่อชาวฝรั่งเศสได้มาขออนุญาตจากฝ่ายไทย เพื่อนำราษฎรที่ตกค้างกลับไปยังประเทศลาว ชาวไทยดำกลุ่มนี้จึงได้เดินทางกลับไปยังเชียงขวาง ครั้นไปถึงเมืองเชียงขวางแล้วพบว่าเชียงขวางไม่เหมาะสมที่จะตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ จึงชักชวนกันอพยพกลับมาตั้งเมืองหล่มสักตามเดิม โดยเดินทางข้ามน้ำโขงมาขึ้นฝั่งที่บ้านสงาว อำเภอปากชม จากนั้นเดินทางต่อมาบ้านปากปัด นาค้อ ท่วม และได้อพยพมาตั้งหลักแหล่งที่บ้านนาป่าหนาด เนื่องจากเห็นว่าทำเลดี และมีแหล่งหาอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ โดยอพยพมาเมื่อปี พ.ศ. 2448 จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 15 ครัวเรือน และให้ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านนาป่าหนาด ตามชื่อต้นหนาดที่มีอยู่มากมายในบริเวณนั้น (ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2529: 126)

จะเห็นว่าชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ได้เข้ามาอยู่ในพื้นที่อำเภอเชียงคานได้ประมาณร้อยกว่าปีมาแล้วซึ่งกาลเวลาส่งผลให้ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดมีความเปลี่ยนแปลง ดังที่ (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2553: บทคัดย่อ) ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อ และวัฒนธรรมในด้านประเพณี ยังดำรงอยู่ ส่วนด้านการทอผ้า การแต่งกาย บ้านเรือนมีความเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ชาวไทดำได้มีการปรับตัวเข้ากับบริบททางสังคมของชาวจังหวัดเลย โดยเฉพาะบริบทในด้านการท่องเที่ยวตามกระแสโลกาภิวัตน์พร้อมกับสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนเอง

หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ ได้เปิดหมู่บ้านเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ และอนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำ และการท่องเที่ยว ตั้งแต่ปี 2539 มีการก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำบ้านนาป่าหนาดขึ้น โดยมี ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์ ในตำแหน่งผู้อำนวยการ การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเลยร่วมกับชุมชนไทดำ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลยได้จดทะเบียน “สมาคมอนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำเลย” โดยมีนายพิศ ช้อนเปีย และนายกร ไพศุณย์ เป็นประธาน และเป็นวิทยากรประจำในช่วงแรก ถือได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทดำบ้านนาป่าหนาดได้เปิดหมู่บ้านสู่การท่องเที่ยวแก่บุคคลภายนอกอย่างเป็นทางการตั้งแต่นั้นมา (กร ไพศุณย์, สัมภาษณ์ 11 กันยายน 2565) มีการจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ กิจกรรมสาธิตทางวัฒนธรรม มีการสร้างสรรค์งานตุ้มโฮมพื้น้องไทดำขึ้นเพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับไทดำในพื้นที่อื่นๆ ทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศ

งานตุ้มโฮมพื้น้องไท ได้ประกอบสร้างขึ้นในปี 2540 ที่ศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ในรัชสมัยล้านเกล้ารัชกาลที่ 5 ตรงกับวันจักรี และวันรำลึกพระมหากษัตริราชในราชวงศ์จักรี เพื่อให้พื้น้องไทดำบ้านนาป่าหนาด และพื้น้องในพื้นที่อื่นๆ เช่น ไทดำจากจังหวัดเพชรบุรี ไทดำจากบ้านน้ำกุ่ม สปป.ลาว มาร่วมพบปะสังสรรค์กันเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลด้านวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน โดยกำหนดจัดในวันที่ 6 เมษายนของทุกปี ในงานประเพณีมีกิจกรรมบายศรีสู่ขวัญกิจกรรมการแสดงต่างๆ เช่น การจัดให้มีขบวนแห่ การฟ้อน การจัดนิทรรศการ และการจำหน่ายสินค้า การสาธิตทางวัฒนธรรม ตลอดจนการพูด และการแต่งกายชุดไทดำ (เพชรตะบอง ไพศุณย์, สัมภาษณ์ 2555) จะเห็นว่างานตุ้มโฮมไทดำเป็นพื้นที่จัดแสดง และผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทดำ ชาวไทดำได้นำเสนอตัวตนผ่านประเพณี พิธีกรรม และการแสดงออกทางวัฒนธรรม ดังนั้นประเพณีตุ้มโฮมได้มีบทบาทสำคัญต่อชาวไทดำในพื้นที่ประเทศไทย และพื้นที่ สปป.ลาว เพื่อนำเสนออัตลักษณ์ และสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ ดังต่อไปนี้

บทบาทของประเพณีตุ้มโฮมพื้น้องไทต่อชาวไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด

1. ประเพณีตุ้มโฮมพื้น้องไทกับบทบาทการสร้างสำนึก และความสามัคคีในกลุ่มไทดำ

หากพิจารณาในแง่ประวัติการอพยพเข้ามาของชาวไทดำในพื้นที่จังหวัดเลยจะเห็นว่าได้อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่จังหวัดเลยร้อยกว่าปีมาแล้ว ชาวไทดำได้มีการปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมวัฒนธรรม และพบว่าวัฒนธรรมไทดำบางอย่างเริ่มเลือนหายไป ผสมกับนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดเลย ส่งผลให้ชาวไทดำเกิดสำนึกที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำของตน ดังนั้น

จึงก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทดำขึ้นในปี 2539 เพื่ออนุรักษ์ เผยแพร่วัฒนธรรมต่อภายนอก และในปี 2540 ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย ได้จัดประเพณีต๋มโฮมพี่น้องไท หรือเรียกว่า “วันรวมญาติ” ซึ่งเป็นประเพณีที่รวมชาวไทดำในพื้นที่ต่างๆ ได้มาร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ ปกป้องหรือกันในเรื่องของวัฒนธรรมไทดำของแต่ละพื้นที่ว่าดำรงอยู่หรือมีการปรับเปลี่ยนอย่างไร จะมีแนวทางอนุรักษ์ และฟื้นฟูให้คงอยู่อย่างไรในการต๋มโฮมแต่ละครั้งผู้ใหญ่จะบอกกล่าวให้ลูกหลานของตนเองมารับฟังการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวไทดำในพื้นที่อื่นๆ ด้วย (กร ไพศุณย์, สัมภาษณ์ 2565) ซึ่งในวันต๋มโฮม พี่น้องไทดำนี้ จัดขึ้นที่ศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำ บ้านนาป่าหนาด ชาวไทดำที่มาร่วมงานจะสวมเสื้อผ้าชุดประจำชาติพันธุ์ มีการจัดสาธิตทางวัฒนธรรม จำหน่ายสินค้าของกลุ่มชาติพันธุ์ การแสดง การละเล่น พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ตลอดจนการประกอบอาหารกลุ่มชาติพันธุ์ในงาน เช่น แก้วอด แกงหน่อไม้ส้ม และจับผัก ในงาน

จะเห็นได้ว่าในวันรวมญาติหรือต๋มโฮมพี่น้องไทดำนี้เป็นงานเชิงสัญลักษณ์ที่สร้างสำนึกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ แสดงถึงตัวตน และอัตลักษณ์ว่าในพื้นที่จังหวัดเลยยังมีกลุ่มชาติพันธุ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมชาวไทเลย ซึ่งพยุพพร นทวิศรุต (2555) กล่าวว่าเป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมเพื่อต่อรองเชิงชาติพันธุ์ ดังความว่าการจัดงานโฮมไทดำเป็นการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำต่างๆ ในพื้นที่ประเทศไทยและลาวได้มาร่วมงาน เช่น ไทดำจากจังหวัดเพชรบุรี ไทดำจากบ้านน้ำกุ่ม สปป.ลาว และไทดำบ้านนาป่าหนาด ได้มาร่วมพบปะสังสรรค์ ร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญ และมีการจัดกิจกรรมการแสดงต่างๆ ของชาวไทดำ เช่น การจัดให้มีขบวนแห่ การฟ้อน การจัดนิทรรศการการขายสินค้า การสาธิตทางวัฒนธรรม ตลอดจนการพูดและการแต่งกายชุดไทดำ เหล่านี้นอกจากเป็นการนำอัตลักษณ์ของกลุ่มตนมาผลิตซ้ำเพื่อดำรงความเป็นชาติพันธุ์ไทดำ และยึดโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำให้มีความแน่นแฟ้นแล้ว จะเห็นว่ากลุ่มดังกล่าวมีสำนึกร่วมในประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์โดยเชื่อว่า กลุ่มของตนนั้นมีรากเหง้าจากเถียนเปียนฟู และถูกกวาดต้อนมาผืนแผ่นดินไทยด้วยเหตุผลของสงคราม ดังข้อความว่า “ฮิตไตเฮาต่างบ้านต่างเฮ็ดบ่คือกัน แต่หัวใจมันแล้วแม่นอันเดียว ฮิตไตเดียวกันมาแต่เมืองเถียนเปียนฟูอันเดียวกัน”

การจัดงานประเพณีต๋มโฮมพี่น้องไทดำของชาวไทดำยังนำมาซึ่งความสามัคคีของคนในชุมชนดังที่กร ไพศุณย์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ก่อนจัดงานมีการแบ่งหน้าที่ในการในการเตรียมงานโดยได้รับมอบหมายจากประธานศูนย์ เช่น การประสานงานกับกลุ่มพี่น้องไทดำ การเตรียมการต้อนรับ จัดที่พัก การจัดขบวนแห่ การฟ้อนรำ ฝ่ายพิธีกรรม การละเล่นต่างๆ ด้านอาหาร และด้านการจำหน่ายสินค้า (กร ไพศุณย์, สัมภาษณ์ 2565) นอกจากนั้นยังได้รับความร่วมมือจากภาครัฐเข้ามาร่วมในพิธีเปิดงาน ต้อนรับประธานในพิธี รวมถึงพิธีการต่างๆ ในบางปีหน่วยงานทางวัฒนธรรมก็เข้าร่วมพิธีเปิด

ภาพที่ 1 การจัดงานประเพณีต๋มโฮมพี่น้องไทดำชาวไทดำ

ที่มา: <https://gotoloei.com/วิถีชีวิต/ประเพณีต๋มโฮมพี่น้องไท-ต๋มโฮมพี่น้องไท>

จะเห็นได้ว่าการจัดประเพณีต๋มโฮมไทดำนั้น ไม่สามารถกระทำด้วยกลุ่มคนกลุ่มเดียวได้ จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน และคนนอกชุมชน เช่น หน่วยงานภาครัฐที่ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ คือ เทศบาลตำบลเขาแก้วที่เข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ของการทำการกิจกรรมอย่างเต็มที่ และนอกจากนี้ยังมีหน่วยงานอื่นที่เข้ามาสนับสนุนในด้านการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องถือว่าประเพณีต๋มโฮมไทดำ ได้เป็นประเพณีที่สร้างสำนึกในชาติพันธุ์ และเสริมสร้างความสามัคคีของคนในชุมชนไทดำด้วยกันเองทั้งในชุมชน และกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในพื้นที่อื่นๆ ด้วย

2. ประเพณีต๋มโฮมพี่น้องไทดำกับบทบาทการสร้างเครือข่ายทางสังคม

ดังที่ได้กล่าวในตอนต้นว่าประเพณีต๋มโฮมไทดำได้สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในกลุ่มคนไทดำในพื้นที่ และนอกพื้นที่ รวมไปถึงหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่นได้เข้ามาสนับสนุน แสดงให้เห็นว่าประเพณีต๋มโฮมได้สร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก ดังนี้

2.1 เครือข่ายภายใน เป็นการสร้างเครือข่ายภายในชุมชนโดยมีชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว เทศบาลตำบลเขาแก้ว และโรงเรียนเขาแก้ววิทยาสรรพ์ รวมไปถึงคนในชุมชนที่เข้ามาเป็นกำลังหลักในการจัดประเพณีต๋มโฮมไทดำทั้งในด้านการเตรียมงาน เตรียมสถานที่ รูปแบบกิจกรรม หรือวัฒนธรรมต่างๆ ที่จะนำเสนอให้กับผู้ที่มาเข้าร่วมประเพณีได้รับรู้

2.2 เครือข่ายภายนอก เป็นการสร้างเครือข่ายโดยมีชาวไทดำที่อยู่ในประเทศ ต่างประเทศได้เข้ามามีส่วนร่วมใน ประเพณีต๋มโฮม ได้แก่ สปป.ลาว เวียดนาม สหรัฐอเมริกา มีบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรม ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่าง ๆ ดังที่ กร ไพศุณย์ (สัมภาษณ์ 2565) ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ชาวไทดำที่อยู่ต่างประเทศได้เข้ามาเพื่อที่จะปรึกษา แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เป็นการเติมเต็มแลกเปลี่ยนความรู้ให้กับพี่น้องในชุมชน

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนและดำเนินกิจกรรม เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดเลย

การสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกดังกล่าว เป็นการประสานความร่วมมือ การสนับสนุน การดำเนินงาน ประเพณีต๋มโฮมพี่น้องไทดำจากภาครัฐและเอกชน ส่งผลให้ประเพณีไทดำได้รับการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เป็นที่ยอมรับในระดับ ท้องถิ่นและระดับประเทศ ถือได้ว่าชาวไทดำได้ประกาศตัวตนในสังคม จังหวัดเลย และพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทย

3. ประเพณีต๋มโฮมพี่น้องไทดำกับการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ในงานประเพณีต๋มโฮมพี่น้องไทดำ มีกิจกรรมสำคัญ ได้แก่ นิทรรศการสาธิตวัฒนธรรมไทดำ เช่น สาธิตการทอผ้า การชม การแสดงเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไทดำ นิทรรศการทอผ้า (ชิ้นงานหาญ) การสาธิตการทำอาหาร และชิมอาหารพื้นบ้านของไทดำ การ ทำพิธีกรรมของชาวไทดำ เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญให้แก่พี่น้องไทดำจากพื้นที่อื่นๆ ที่มาร่วมงาน พิธีกรรมแชปาง ซึ่ง กร ไพศุณย์ (สัมภาษณ์ 2565) ได้ให้สัมภาษณ์ว่า พิธีกรรมแชปาง หรือการพ้อนแคนเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดในงานประเพณีต๋มโฮมไทดำ เพราะ เป็นพิธีกรรมที่แสดงความเคารพต่อหมอมด หมอมนต์ ประจำหมู่บ้านของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด การละเล่นแชปางเป็นการฉลอง ความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้านมักจะทำพิธีในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 3 และเดือน 6 จะขับร้องรำยมนต์เป็นทำนอง เพื่อเชิญผีसागเทวดามา รับเครื่องเซ่นที่ตั้นปาง เป็นการเต้นรำเพื่อความรื่นเริง มีกระบอกไม้ไผ่ โห่ ฉาบ กลอง และไม้ตะแลบแก็บ เป็นเครื่องประกอบจังหวะใน การเต้นรำ อีกทั้งยังมีสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทดำคือการแต่งกาย ซึ่ง นิรัช สุดสังข์ และอิสริยาภรณ์ ชัยกุลลาบ (2562: 87-88) ได้กล่าวถึงการแต่งกายของชาว ไทดำไว้ว่า ชาวไทดำสวมใส่ผ้าฝ้าย และผ้าไหม โดยผ้าฝ้ายจะนิยมใส่ได้ทั้งเสื้อ และ ผ้าซิ่น ส่วนผ้าไหมจะทอเฉพาะผ้าซิ่น ในอดีตผ้าฝ้ายได้มาจากต้นฝ้ายที่นิยมปลูกเองในจังหวัดเลย เพื่อเป็นอาชีพ การทอผ้าถือเป็น อาชีพดั้งเดิมของชาวไทดำ และคนในจังหวัดเลย โดยนำดอกฝ้ายมาทำเป็นเส้นด้ายไว้ใช้ทอผ้าสำหรับตัดเย็บเสื้อผ้าใส่เองมาตั้งแต่บรรพ บุรุษ จนเกิดความรู้ ประสบการณ์ เกิดการพัฒนาความสามารถสะสมเป็นองค์ความรู้สืบทอดกันมาสู่ลูกหลาน

จากการทอผ้าใช้เองในครัวเรือนเกิดการซื้อขายแลกเปลี่ยนผ้าทอกันเองทั้งในชุมชน และนอกหมู่บ้าน จนในปัจจุบันผ้าทอ มือของไทดำนาป่าหนาดได้กลายเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้กับครัวเรือน สำหรับความแตกต่างของการใช้ผ้าฝ้ายและผ้าไหมของชาวไท ดำนั้น การนุ่งผ้าซิ่นไหมในอดีตเชื่อว่าไหมเป็นวัสดุธรรมชาติที่มีราคาแพงเหมาะกับสตรีชั้นสูงของประเทศลาวสำหรับปัจจุบันมีการ พัฒนานำไหมมาทอเป็นผ้าซิ่นนางหาญนิยมใส่สำหรับออกงาน หรือการค้าเพื่อธุรกิจ ผู้หญิงจะใส่ผ้าซิ่นลายแดงโมโนในชีวิตประจำวันส่วน ผ้าซิ่นลายนางหาญจะสวมใส่สำหรับงานพิธีกรรม และผู้ชายจะใส่เสื้อฮิองเกงสีดำ ส่วนผ้าซิ่นลายแดงโมโนไม่นิยมการทอด้วยไหม ทั้งนี้ไม่ พบการทอผ้าที่ทำจากเครื่องจักรเนื่องจากจังหวัดเลยเป็นจังหวัดขนาดเล็กไม่เทียบเท่ากับจังหวัดขนาดใหญ่ จึงทำให้เศรษฐกิจเป็นไป อย่างราบเรียบ จึงไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องจักร (กร ไพศุณย์, สัมภาษณ์ 2565) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของการแต่งกายของชาวไทดำ ไว้ ว่า ทำไมชาวไทดำถึงนิยมแต่งกายด้วยชุดสีดำ เนื่องจากสีดำทำให้ไม่เปื้อนง่าย และใส่ได้หลายวันสามารถที่จะใส่ทำงานได้อย่างสะดวก การทำงานของชาวไทดำที่กล่าวมาคือ การทำไร่ ทำนา และการทำเกษตร

ซึ่งการนำเสนอดังกล่าว ล้วนแต่เป็นการนำเสนอวัฒนธรรมของชาวไทดำซึ่งเป็นวิถีชีวิต ภูมิปัญญาของชาวไทดำ และเป็น การนำอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำมาผลิตซ้ำ เพื่อดำรงความเป็นชาติพันธุ์ แต่ปัจจุบันนั้นวิถีชีวิตบางอย่างก็ได้มีการเปลี่ยนแปลง ไปตามยุคตามสมัย ดังที่ (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2553) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมของไทดำในประเทศไทยในดานความเชื่อ และพิธีกรรม ยังดำรงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง สวนด้านประเพณีการทอผ้า การแต่งกาย และบ้านเรือนมีการเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากเกิดการ เปลี่ยนแปลงทางสังคม ชาวไทดำจึงต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย และการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นเมื่อถึงวันสำคัญชาวไทดำจึงถือเป็น โอกาสสำคัญที่แสดงออกซึ่งวัฒนธรรมทางด้านการแต่งกาย ภาษา อาหาร ประเพณี และพิธีกรรม

นอกจากนั้น นับได้ว่าประเพณีต๋มโฮมเป็นประเพณีที่พี่น้องชาวไทดำใช้เป็นพื้นที่ในการนำเสนออัตลักษณ์ของชาวไทดำให้ ผู้มาร่วมงาน และนักท่องเที่ยวได้เห็นอย่างชัดเจน การจัดงานต๋มโฮมพี่น้องไทดำถือเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายให้เห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ ไทดำในพื้นที่ประเทศไทยมีตัวตน และจุดยืนบนพื้นที่แห่งใหม่ เช่นเดียวกับชาวขมุในอำเภอเวียงแก่นที่พบว่าชาวขมุริมโขงก็ได้ที่จะ ปรับตัว หรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่เพื่อใช้ในการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับพวกเขาเพียงด้านเดียว แต่ในขณะเดียวกันพวกเขาก็พยายาม สร้างพื้นที่ทางสังคมเพื่อใช้ในการแสดงออกของ อัตลักษณ์ ความเป็นชาติพันธุ์และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมหรือเครือข่ายของ ชาวขมุ เพื่อให้ชาวขมุมีตัวตนและจุดยืนบนพื้นที่แห่งใหม่ ซึ่งถูกสร้างผ่านการเฉลิมฉลองของชาวขมุที่เรียกว่า “บุญหมากเกรอะ” หรือ “ประเพณีปีใหม่ขมุ” (ธนพงศ์ ภูมิอ่อน, 2554)

4. ประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องได้กับบทบาทการท่องเที่ยววัฒนธรรมชุมชน

เมื่อจังหวัดเลยได้เปิดพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ และที่สำคัญคือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งมีสถานที่ให้นักท่องเที่ยวได้มาสัมผัสวัฒนธรรมต่างๆ ของชาวเลยมากมาย เช่น พื้นที่อำเภอนาแห้ว อำเภอเชียงคาน และชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดจึงถือโอกาสนี้นำเสนอตัวตนของชาวไทดำในด้านต่างๆ ให้แก่นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ด้วยเช่นกัน โดยมีการประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์ และเพจเฟซบุ๊กบ้านพิพิธภัณฑิ์ไทดำ นาป่าหนาด อีกทั้งยังมีการประชาสัมพันธ์ภายใน และภายนอกองค์กรส่วนท้องถิ่นของชาวจังหวัดเลย ภายในงานประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องได้มีกิจกรรมมากมายให้นักท่องเที่ยวได้ชม และมีส่วนร่วม คือ การชมการละเล่นแซปาง การชิมอาหารไทดำ การฟ้อนแคน และลานแสดงความเป็นอยู่ของชาวไทดำ

จากการที่ชาวไทดำได้นำเสนอตัวตนต่อนักท่องเที่ยวโดยนับตั้งแต่ปี 2539 ได้เปิดศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำ ส่งผลให้ทำให้ประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องได้ ซึ่งเริ่มก่อตั้งในปี 2540 เป็นประเพณีเพื่อการท่องเที่ยวด้วย โดยชาวไทดำได้ร่วมกันจัดประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องได้ขึ้น ซึ่งประกอบไปด้วย ขบวนแห่ การละเล่นต่างๆ การจัดนิทรรศการนำเสนอวัฒนธรรมไทดำ การจำหน่ายสินค้าอัตลักษณ์ของชาวไทดำ และได้เชิญชวนประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเข้ามา ร่วมกิจกรรม มาถ่ายภาพ มารับชม และมาร่วมในพิธีกรรมของชาวไทดำที่จัดขึ้น ซึ่งเป็นการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนหันมาอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม และความเป็นอัตลักษณ์ของชาวไทดำให้ดำรงอยู่

เป็นที่ยอมรับว่าเมื่อวัฒนธรรมไทดำได้เข้าสู่กระแสการท่องเที่ยว นั้นหมายถึงการนำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเข้าสู่กระบวนการกลายเป็นสินค้าเพื่อนำเสนอต่อนักท่องเที่ยว ดังคำกล่าวที่ว่ากระแสหนึ่งที่เกิดขึ้นตามมาจากความต้องการของเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยวคือ การแปลงวัฒนธรรมให้ เป็นสินค้า (Commodification of Culture) ซึ่งหมายถึง ปรากฏการณ์ที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมได้ถูกแปร ให้เป็นสินค้า ทั้งในรูปของวัตถุ เช่น สถานที่ท่องเที่ยว ของที่ระลึก หรือรูปแบบเหตุการณ์ เช่น เทศกาล ประเพณีหรือการแสดง เป็นต้น (Prathom, 2012) ดังนั้นประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องได้ซึ่งเป็นอัตลักษณ์หนึ่งในวัฒนธรรมของชาวไทดำจึงได้ถูกนำเสนอเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวตามกระแสโลกาภิวัตน์

บทสรุป

ประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องได้ หรือ ประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย จัดขึ้นในวันที่ 6 เมษายน ของทุกปี โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์สมภาร ในรัชสมัยล้นเกล้ารัชกาลที่ 5 ตรงกับวันจักรี และวันรำลึกพระมหาจักรีบรมราชธิราชในราชวงศ์จักรี นอกจากนั้นแล้วยังมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พี่น้องไทดำบ้านนาป่าหนาด และพี่น้องในพื้นที่อื่นๆ เช่น ไทดำจากจังหวัดเพชรบุรี ไทดำจากบ้านน้ำกุ่ม สปป.ลาว มาร่วมพบปะสังสรรค์กันเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลด้านวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน มีกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การชมนิทรรศการวัฒนธรรมไทดำ การชมการแสดงเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไทดำ นิทรรศการทอผ้า (ชินนางหาญ) การสาธิตการทำอาหาร และชิมอาหารพื้นบ้านของไทดำ การทำพิธีกรรมของชาวไทดำ โดยการจัดประเพณีคุ้มโฮมไทดำนั้น มีพิธีกรรมที่สำคัญ และเป็นเอกลักษณ์ที่สุดคือ การแซปาง เพราะเป็นพิธีกรรมที่แสดงความเคารพต่อหม่อมต หม่อมด่ ประจำหมู่บ้านของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด นอกจากนี้ การแซปางยังถือได้ว่าเป็นการฉลองความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้าน และเพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข ประเพณีคุ้มโฮมไทดำมีบทบาทที่สำคัญ 4 ประการได้แก่ 1) บทบาทด้านการสร้างสำนึกและความสามัคคีในกลุ่มไทดำ เป็นการนำอัตลักษณ์ของกลุ่มตนมาผลิตซ้ำเพื่อบำรุงความเป็นชาติพันธุ์ไทดำ และยึดโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำให้มีความแน่นแฟ้น 2) บทบาทด้านการสร้างเครือข่าย เป็นการประสานความร่วมมือจากชาวไทดำที่อยู่ในประเทศ และต่างประเทศ โดยมีการสนับสนุนจากภาครัฐ และเอกชน ส่งผลให้ประเพณีไทดำได้รับการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เป็นที่แพร่หลายในระดับท้องถิ่น และระดับประเทศ 3) บทบาทด้านการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยมีการจัดนิทรรศการสาธิตวัฒนธรรมไทดำ เป็นการนำอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำมาผลิตซ้ำ เพื่อบำรุงความเป็นชาติพันธุ์ให้คงอยู่สืบไป 4) บทบาทด้านการท่องเที่ยววัฒนธรรมชุมชน ประเพณีคุ้มโฮมไทดำเป็นการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนหันมาอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม และความเป็นอัตลักษณ์ของชาวไทดำให้ดำรงอยู่ อาจกล่าวได้ว่ากระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นไม่ได้ทำให้วัฒนธรรมของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดนั้นเลือนหายไป แต่กลับเป็นการก่อเกิดประเพณีคุ้มโฮมพี่น้องได้ ซึ่งเป็นพื้นที่ในการนำเสนออัตลักษณ์ของชาวไทดำ การสร้างสำนึกและความสามัคคีของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อบำรุงอยู่ในสังคมได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ดรรชนี เมตตาริกานนท์ และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2529). การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจการเมืองสังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน: กรณีศึกษาหมู่บ้านนาป่าหนาด. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธนพงศ์ ลมอ่อน. (2554). การสร้างพื้นที่ทางสังคมของชาวมุสลิมในอำเภอเวียงแก่น ภายใต้บริบทของการเป็นชายขอบ. วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิรัช สุดสังข์ และ อสิริยาภรณ์ ชัยกุลลาบ. (2562). การออกแบบชุดแต่งกายสำหรับสตรีไทดำจากอัตลักษณ์ไทดำนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 11, 87-88.
- พยุภร นนทวิศรุต. (2555). ดำน้ำมีเจ้านาย: พลวัตของเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทางสังคมในชุมชนชายแดนไทย - ลาว. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เพชรตะบอง ไพศุณย์. (2563). ประวัติไทดำบ้านนาป่าหนาด. (พิมพ์ครั้งที่2). เลย: รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์.
- Gotoเลย. (ม.ป.ป). (2565). พิพิธภัณฑสถานไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน. Gotoเลย. Gotoเลย. <<https://gotoloei.com/>> (สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2565).
- Prathom Hongsuwan. (2012). Editorial “When the e-san culture...becomes a commodity” In *Newsletterslsan Institute of Art and Culture Mahasarakrm University*, 1(3) March – April 2012, 2.

ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

- กร ไพศุณย์. (7 ตุลาคม 2565). ประเพณีต๋มโฮมไทดำ.
- เพชรตะบอง ไพศุณย์. (26 สิงหาคม 2565). ประเพณีต๋มโฮมไทดำ.

การศึกษากระบวนการและแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชน
นวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอผาขาว จังหวัดเลย

A Study of Processes and Guideline for Product Development
for Innovation Thai Silk Community Enterprises in Pha Khao District, Loei Province

สุทธิพร ชมภูทอง¹

E-mail: Suttipron191928@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานและแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอผาขาว จังหวัดเลย กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหมจัดตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 59 หมู่ 12 ตำบลผาขาว อำเภอผาขาว จังหวัดเลย ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มผู้เลี้ยงหม่อนไหมในชุมชน อำเภอผาขาว จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความมั่นคงของกลุ่มและสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้เลี้ยงหม่อนไหม โดยมีการเลี้ยงหม่อนไหมในครัวเรือนรวมถึงการแปรรูปผลผลิตจากหม่อนไหม ได้แก่ ผ้าไหม รังไหมสด สบู่จากใยไหมและรังไหมขัดหน้า เป็นต้น ซึ่งมาจากนวัตกรรมภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอผาขาว จังหวัดเลย โดยมี นายศิริวัช วงศ์นิคม เป็นประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ เป็นผู้จัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจฯและผู้ให้ข้อมูล เพื่อเป็นการส่งเสริมผลิตภัณฑ์และยกระดับเศรษฐกิจในชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหมจึงหาแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในกลุ่มวิสาหกิจฯ เพื่อส่งเสริมการตลาดและรายได้ในชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนจากศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ จังหวัดเลย

กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย สมาชิกวิสาหกิจฯครัวเรือนผู้เพาะปลูกหม่อนเลี้ยงไหม โดยในวิธีการสัมภาษณ์แบบกลุ่มมีกระบวนการกลุ่มดังนี้ การให้ความรู้เกี่ยวกับปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในครัวเรือน จัดหาพันธุ์หม่อนไหมให้แก่ครัวเรือนเกษตรกรรวมถึงการรับผลผลิตจากหม่อนไหมเพื่อนำมาแปรรูปผ่านนวัตกรรมโดยกลุ่มวิสาหกิจฯ ทั้งนี้กลุ่มวิสาหกิจฯมีแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยเริ่มจากการวางแผนการสร้างบรรจุภัณฑ์ ออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้เหมาะสมกับผลผลิตเพื่อจัดจำหน่ายให้แก่ผู้บริโภคและทั้งนี้มีการมีจำหน่ายผ่านช่องทางออนไลน์หรือเพจ Facebook กลุ่มวิสาหกิจฯนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอผาขาว จังหวัดเลย ในการจัดจำหน่ายสินค้าแปรรูปจากผลผลิตหม่อนไหมจำเป็นต้องในบรรจุภัณฑ์ที่สวยงามและดึงดูดผู้บริโภค มีผลผลิตจากกลุ่มวิสาหกิจฯนวัตกรรมหม่อนไหมดังนี้ การแปรรูปรังไหมขัดหน้า การแปรรูปสบู่เส้นไหม การแปรรูปดักแด้ทอดอ้อกระป๋อง การแปรรูปเส้นไหมเป็นเส้นเครื่องดนตรี เป็นต้น

คำสำคัญ: กระบวนการกลุ่ม พัฒนาผลผลิต แปรรูปผลผลิต

Abstract

The Research of this study were Guideline for product development for innovation thai silk community enterprises in Pha Khao district, Loei Province, This group is participation of people in the community. To generate income for people in the community. for innovation thai silk community enterprises in Pha Khao district, that have the cooperation of villagers To generate income for people in the community to have an increased quality of life that is unemployed or to find hobbies, For general people and generate income for sericulture groups, sericulture groups have been compiled in the database that has been processed. Mulberry is silk, fresh cocoons, soap made from silk fibers, and cocoons of facial scrubs, etc, from an internal survey of the community group. And Mr. Siwat Wongnikhom as the chairman of the community enterprise group Sericulture is planted to raise silkworms to reduce production costs. And sold through online channels or Facebook pages, the Mulberry Silk Innovation Enterprise Group, Pha Khao District, Loei Province. In distributing processed products from sericulture products, it needs to be in beautiful packaging that attracts consumers, which is an important principle in distribution. online because there is a wide range of manufacturers To promote products and raise the economy in the community. The silkworm innovation community enterprise group therefore finds ways to develop products in the enterprise group. To promote marketing and income in the community.

¹ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Keywords: group process, further development, production processing

ความเป็นมาของปัญหา

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาประเทศไทยได้เผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจ การดำเนินธุรกิจของชุมชนได้กลายเป็นประเด็นที่รัฐบาลหลายครั้งทำให้รัฐบาลในแต่ละยุคสมัยต่างก็มีแนวความคิดที่จะหาวิธีให้มีความสำคัญเพราะเป็นรากฐานของเศรษฐกิจในระดับประเทศ ทำให้ประเทศสามารถกำหนดยุทธศาสตร์ให้มีความสามารถในการแข่งขัน ดังนั้นกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนใหม่นั้นต้องเข้าใจที่สูงขึ้น สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลกได้ ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนแบบองค์รวม โดยต้องมีการร่วมมือกันของบุคคลในชุมชนรัฐบาลไทยจึงได้มีการกำหนดกรอบยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนั้น รัฐบาลจึงมีนโยบายผลักดันให้มีการรวมตัวกันของบุคคลในชุมชนโดยมองภาพของเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบและมีเป้าหมายที่จะรักษาไว้ และนำเอาทรัพยากรในชุมชนตลอดจนนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่มาผลิตซึ่งการเติบโตของเศรษฐกิจอย่างมีคุณภาพและมีเสถียรภาพ โดยเน้น เป็นสินค้าหรือส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพลักษณะเดียวกันมาจัดตั้งเป็นกลุ่มไปที่มีความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจระดับฐานราก และการสร้าง ธุรกิจเล็กๆ คอยให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยการนำของบุคคลความเชื่อมโยงเศรษฐกิจภายในประเทศกับเศรษฐกิจโลก ด้วยเชื่อมั่นว่า ในกลุ่มที่มีความรู้และประสบการณ์ร่วมกันดำเนินกิจการเพื่อสร้างรายได้ประเทศไทยยังมีศักยภาพและสามารถพัฒนาขึ้นมาได้ทำให้รัฐบาล และเป็นการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และในระหว่างชุมชนจึงต้องหาทางที่จะสร้างรายได้ให้กับประชาชนและประเทศชาติ ทั้งนี้ จนกระทั่งสามารถขยายเป็นเครือข่ายโยงใยทั่วประเทศ แต่ความสำเร็จต้องหาทางเปลี่ยนมุมมองในชุมชนให้เห็นว่าสิ่งที่ตนมีอยู่นั้นคือ ทรัพย์สิน ดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ภายในระยะเวลาที่สั้นและเป็นไปอย่างยั่งยืนนั้นที่วิสาหกิจสามารถเพิ่มรายได้หากรู้จักการบริหารจัดการกับทรัพย์สินนั้น จะต้องอาศัยการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนที่มีประสิทธิภาพอย่างชาญฉลาด ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค ไปจนถึงระดับประเทศ

ในพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 สำหรับจังหวัดเลยเป็นจังหวัดท่องเที่ยวและอุดมด้วยทรัพยากรท้องถิ่นจำนวนมากมีวิสาหกิจชุมชนที่จดทะเบียนแล้วกว่า 1,000 แห่ง ประกอบด้วยกลุ่มการผลิตสินค้า และกลุ่มการให้บริการและการท่องเที่ยว ซึ่งจากการลงพื้นที่วิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหมอนไหม อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดเลย พบว่าเป็นกลุ่มสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น เลี้ยงหมอนไหม สาวไหม ทอผ้าไหม การออกแบบลายที่เพิ่มมูลค่า กำลังการผลิต รวมถึงการนำเข้าวัตถุดิบเพื่อแปรรูป เช่น การแปรรูปไหมขัดหน้า สบู่จากใยไหม เป็นต้น ทั้งนี้ได้รับการส่งเสริมจากศูนย์หมอนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกหมอนไหม เลี้ยงตัวไหม เพื่อลดต้นทุน การสร้างรายได้ให้กับเกษตรกร การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนา การผลิต และการพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจ กลุ่มวิสาหกิจรูปแบบเกษตรกรรมต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลักจึงทำให้บางครั้งมีปัญหาภัยธรรมชาติก็เป็นส่วนผันแปรให้ราคาผลผลิต รวมทั้งในส่วนของการสินค้าเกษตรอุตสาหกรรมยังมีปัญหาด้านมาตรฐานสินค้าการพัฒนาทักษะในด้านการประกอบอาชีพของกลุ่มต่างๆ เพื่อให้ ซึ่งต้องดำเนินการให้มีระบบมาตรฐานสากลเป็นที่ยอมรับและสมาชิกสอดคล้องกับความหลากหลายของชุมชนและเป็นการช่วยลดความเสี่ยง ของวิสาหกิจชุมชนยังขาดองค์ความรู้ในการพัฒนาสินค้า การเกษตรทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ ให้มีความเป็นมาตรฐานที่จะนำไปสู่ตลาดในระดับสากลได้ ทำให้เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549)

การส่งเสริมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนและเพิ่มความเข้มแข็งเพื่อให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ และรับส่วนแบ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น ให้มีอำนาจในการแข่งขันได้อย่างยั่งยืนนั้น ประเด็นที่สำคัญอย่าง มากในการประชาสัมพันธ์สินค้า ส่งเสริมการตลาด การเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายการเข้าถึง การประชาสัมพันธ์ก็เป็น สิ่งสำคัญยิ่งในการจะช่วยเหลือส่วนแบ่งทางเศรษฐกิจสู่ชุมชนอย่างมากขึ้นและยั่งยืน ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของ Juruwan and Kositanon (2012) ทำการวิจัยเรื่องพฤติกรรมและปัจจัยสำคัญจากการสื่อสารการตลาดที่มีต่อการซื้อ พฤติกรรมของผู้บริโภคจากการสื่อสารการตลาดในรูปแบบสื่อสังคมออนไลน์พบว่า โดยภาพรวมของปัจจัยสำคัญของ การสื่อสารการตลาดในรูปแบบของสื่อสังคมออนไลน์ กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับผู้บริโภคมากที่สุด ด้านภาพลักษณ์ องค์กร และด้านการสื่อสารสองทาง ตามลำดับ ดังจะเห็นได้ว่าสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองต่อความต้องการของ ผู้บริโภคแล้วสินค้าและผลิตภัณฑ์นั้นจะต้องประกอบด้วยภาพลักษณ์ที่ดี ไม่ว่าจะเป็นองค์กร ตราสินค้า และบรรจภัณฑ์ที่ดีจะช่วยส่งเสริมการตลาดใจซื้อและเพิ่มมูลค่าของสินค้าได้ และอีกประการหนึ่งการตลาดอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Marketing) จะช่วยตอบสนองด้านการติดต่อสองทางระหว่างลูกค้าและผู้จำหน่ายเข้าถึงกันได้อย่างรวดเร็วทุกมุมโลก เพิ่มช่องทางการขายได้และทันต่อการแข่งขันในตลาดโลกได้ ประกอบกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และช่องทางการจัดจำหน่าย ให้มีความแปลกใหม่ ทันสมัยพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของผู้บริโภคตลอดเวลา (Prayalaw and Manmart, 2015) จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นการวิจัยเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าท้องถิ่นและการเพิ่ม ช่องทางการตลาดผ่านระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์จะช่วยให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์พัฒนาชุมชนและเพิ่มความเข้มแข็ง เพื่อให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ และรับส่วนแบ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้นและจะเป็น

สิ่งขับเคลื่อนให้กลุ่ม วิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่นมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ช่วยเพิ่มมูลค่าสินค้าอันจะสามารถสร้างรายได้ที่ยั่งยืนให้กับชุมชน และช่วยส่งเสริมประชาสัมพันธ์ จัดจำหน่ายและเข้าถึงผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศมากยิ่งขึ้น

จากเหตุผลข้างต้นผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของกระบวนการกลุ่มและแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่น เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพสามารถส่งออกและเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค นำไปสู่กระบวนการแปรรูปและสร้างผลิตภัณฑ์กลุ่มอย่างยั่งยืน ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานกลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่น อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่น อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่น อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Study) โดยใช้การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สมาชิกกลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่น อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย การศึกษาเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่นและแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่น อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่น อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เป็นการสนทนากลุ่มจากสมาชิกและประธานกลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่น อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย เกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานของกลุ่มฯ รวมถึงช่องทางการจำหน่ายสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิชาศึกษา เพื่อหาทราบข้อมูลถึงปัญหา ความต้องการ แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่น อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย ดังกล่าว โดยทำการสัมภาษณ์แยกประเด็นดังนี้

- 2.1 ลักษณะของผลิตภัณฑ์เดิม
- 2.2 ผลิตภัณฑ์ในร้านยอดจำหน่ายสูงสุด
- 2.3 รูปแบบและผลิตภัณฑ์ที่มีความต้องการของตลาดและกลุ่ม ผู้บริโภคในปัจจุบัน
- 2.4 ลักษณะรูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่มีความต้องการของกลุ่มผู้ผลิตและผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Study) โดยใช้การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยเป็นสมาชิกกลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่น อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย การศึกษาสภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่นและแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่น อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย ดำเนินการดังนี้

3.1 ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี แนวปฏิบัติและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Study) กับสภาพการดำเนินงานและแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่น อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย โดยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งข้อมูลผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต แล้วทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ โดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาจากแหล่งข้อมูล เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยในการสร้างเครื่องมือการวิจัยเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์หาข้อมูล

3.2 ศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Study) ด้วยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่น อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย โดยดำเนินการดังนี้ ทำการลงภาคสนามและศึกษาข้อมูลเชิงลึกที่มีความเกี่ยวข้องเพื่อนำเนื้อหาและข้อมูลมาใช้ในการวิเคราะห์และหาสภาพการดำเนินงาน แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่น อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสอบถาม สนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับ แนวทางการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิชาศึกษิตชุมชนทอผ้าท้องถิ่น วิเคราะห์โดยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การตีความหมาย (Interpretive Methodology)

ผลการวิจัย

1. สภาพการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย

ผลจากการศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย เป็นการรวมกันของกลุ่มผู้เลี้ยงหม่อนไหมในชุมชน โดยมีการปลูกใบหม่อนเพื่อเลี้ยงตัวไหมถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา ไหมส่วนใหญ่ที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงเป็นไหมพื้นเมือง (เหลืองโพธิ์) และไหมอุตสาหกรรม (ดอแก้ว) สมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่เลี้ยงไหมพันธุ์พื้นเมือง โดยได้ดำเนินงานตามภารกิจที่สำคัญการดำเนินงานตามศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ จังหวัดเลย ดังต่อไปนี้

- 1) กิจกรรมอนุรักษ์และคุ้มครองหม่อนไหม
- 2) ผลิตพันธุ์หม่อนไหมและวัสดุย้อมสี
- 3) บริการวิชาการถ่ายทอดเทคโนโลยีและส่งเสริมการผลิตหม่อนไหม
- 4) ส่งเสริมเศรษฐกิจและการตลาดหม่อนไหม
- 5) กิจกรรมวิจัยและพัฒนาหม่อนไหม
- 6) สิ่งเสริมการรับรู้สู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน
- 7) การบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นในการพัฒนาด้านหม่อนไหม
- 8) Smart Farmer

ทั้งนี้ศูนย์ประสานงานจากหน่วยงานต่างๆ เข้ามาสนับสนุนและปลูกฝังให้ ชาวบ้านสามารถนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นชุมชน มาพัฒนาเป็นอาชีพเสริมที่สามารถเพิ่มรายได้ เช่น ผลิตภัณฑ์ผ้าไหม เส้นสด รังไหมสด การแปรรูปใบหม่อนเป็นอาหารสัตว์ ผลิตภัณฑ์สบู่จากเส้นไหม ดักทอดดักกระป๋องสุญญากาศ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหมมีเงินทุนเวียนภายในกลุ่มจำนวน 100,000 บาท มีรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์รังไหมสดและเส้นไหม มีการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกและชุมชน การจำหน่ายผลิตภัณฑ์จะมีลูกค้ามารับซื้อในกลุ่ม ภายในหมู่บ้านและการจัดจำหน่ายออนไลน์ผ่านทางเพจ Facebook ซึ่งถือว่าผลิตภัณฑ์จากรังไหมสด พัฒนาเป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน และชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ อย่างยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย

ผลจากการศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอดงหลวง จังหวัดเลยได้รับการสนับสนุนจากศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เลย ได้ส่งเสริมการปลูกหม่อนเพื่อเลี้ยงไหม และแปรรูปผลิตภัณฑ์ ณ โครงการศูนย์พัฒนาปศุสัตว์ตามพระราชดำริ มีผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย ดังนี้

- 1) เส้นไหม
- 2) รังไหมสด

โดยมีการดำเนินการจัดจำหน่ายผ้าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จากการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม ประธานกลุ่มวิสาหกิจนวัตกรรมหม่อนไหม พบว่า ช่องทางการจำหน่าย จำแนกดังนี้

- 1) จัดจำหน่ายที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนวิสาหกิจนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย
- 2) จำหน่ายตามงานเทศกาลประจำปีจังหวัด งานกาชาดและออกบูธตามงานต่างๆ
- 3) จำหน่ายผ่านทางออนไลน์ที่เพจ Facebook กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรม หม่อนไหม อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย

การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากหม่อนไหม เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย โดยการศึกษาพบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์หม่อนไหมที่ได้จากกลุ่มกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม ให้มีการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้า โดยข้อมูลได้จากการวิเคราะห์สภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม และแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม มีแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ดังนี้

1. การแปรรูปผลิตภัณฑ์รังไหมที่ได้จากการสาวไหม
2. การแปรรูปต่อยอดผลิตภัณฑ์จากสินค้าเดิมโดยทำการประยุกต์ให้ทันสมัยโดยกรอบของการพัฒนาโดยวิเคราะห์

กรอบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า

- 1) รูปแบบทันสมัยและตอบสนองต่อผู้บริโภค
- 2) เพิ่มความเป็นเอกลักษณ์
- 3) เน้นความเรียบง่ายตามท้องถิ่นและชุมชนสามารถผลิตเองได้
- 4) ผลิตภัณฑ์มีความหลากหลาย

จากกรอบการพัฒนาผลิตภัณฑ์สู่การพัฒนาด้านแบบผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม พบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยการแปรรูปผลิตภัณฑ์ มีรูปแบบดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากรังไหมเป็นรังไหมขัดหน้า

ภาพที่ 2 แสดงรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์สบู่จากเส้นไหม

ภาพที่ 3 แสดงรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากดักแด้เป็นดักแด้ทอดอัดกระป๋องสุญญากาศ

ภาพที่ 4 แสดงรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากเส้นไหมเป็นเส้นเลี้ยงเครื่องดนตรี

อภิปรายผล

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอผาขาว จังหวัดเลย ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เลย ได้ส่งเสริมการปลูกหม่อนเพื่อเลี้ยงไหม และแปรรูปผลิตภัณฑ์ ณ โครงการศูนย์พัฒนาปศุสัตว์ตามพระราชดำริ มีผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอผาขาว จังหวัดเลย ดังนี้ เส้นไหม รังไหมสด โดยมีการดำเนินการจัดจำหน่ายผ้าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จากการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม ประธานกลุ่มวิสาหกิจนวัตกรรมหม่อนไหม พบว่า ช่องทางการจำหน่ายจำแนกดังนี้ 1) จัดจำหน่ายที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนวิสาหกิจนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอผาขาว จังหวัดเลย 2) จำหน่ายตามงานเทศกาล

ประจำจังหวัด งานกาชาดและออกบูธตามงานต่างๆ 3) จำหน่ายผ่านทางออนไลน์ที่เพจ Facebook กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย สอดคล้องกับงานวิจัย กรณีการ สายเทพและพิชญา เพิ่มไทย (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อการส่งออกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนดองไม้ประดิษฐ์ อำเภอดงหลวง จังหวัดลำปาง การวิจัยครั้งนี้หาแนวทางและรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนดองไม้ประดิษฐ์เพื่อให้ได้มาตรฐาน การส่งออก ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มจะเน้นการที่ประดิษฐ์ดองไม้เพื่อประดับพวงหรีด เชิงเทียน มีปริมาณ ผลผลิตที่ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับคำสั่งซื้อของลูกค้า อีกทั้งยังไม่มีรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างเป็น รูปธรรม โดยแนวทางการพัฒนาศักยภาพของกลุ่ม 1) ต้องมีการรวมกันเป็นเครือข่ายและจัดพบปะกัน เป็นระยะ อาทิ เป็นรายเดือนหรือไตรมาส 2) ต้องมีการกำหนดมาตรฐานสินค้าและการควบคุมระบบ การผลิตให้มีความสม่ำเสมอ และ 3) ต้องมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ต้องการของลูกค้า และเพื่อการส่งออก

การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากหม่อนไหม เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย โดยการศึกษาพบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์หม่อนไหมที่ได้จากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม ให้มีการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้า โดยข้อมูลได้จากการวิเคราะห์สภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม และแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม มีแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ดังนี้ 1. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ได้จากการสาวไหม 2. การแปรรูปต่อยอดผลิตภัณฑ์จากสินค้าเดิมโดยทำการประยุกต์ให้ทันสมัยโดยกรอบของการพัฒนาโดยวิเคราะห์กรอบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า รูปแบบทันสมัยและตอบสนองต่อผู้บริโภค , เพิ่มความเป็นเอกลักษณ์ , เน้นความเรียบง่ายตามท้องถิ่นและชุมชนสามารถผลิตเองได้ , ผลิตภัณฑ์มีความหลากหลาย ทั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัย สุภทัณี เปี่ยมสุวรรณกิจ (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวตำบลนางแล อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงราย การวิจัยครั้งนี้พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีอาชีพในชุมชนเน้นรักษาสีแวดล้อม ทำการเกษตรแบบอินทรีย์ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การปลูกสับปะรด กล้วย ลิ้นจี่ ลำไย ถั่ว งา และทำนาแบบขั้นบันได และจำหน่ายในรูป ผลไม้สด ทำให้ประสบปัญหาการ เก็บรักษา ดังนั้น ในปี 2556 สมาชิกกลุ่มฯ จึงนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์มี 4 ชนิด ได้แก่ 1) กล้วยอบแห้ง 2) สับปะรดอบแห้ง 3) ลิ้นจี่อบแห้ง และ 4) ลำไยอบแห้ง โดยใช้กรรมวิธีการผลิตและภูมิปัญญาดั้งเดิม ปัญหาการ ดำเนินการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปุ๋ยอินทรีย์คือ ขาดความรู้การแปรรูป ขาดเทคโนโลยีการผลิต บรรจุภัณฑ์ไม่ดึงดูดใจ ไม่มีเอกลักษณ์ ไม่ได้มาตรฐาน ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไม่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป คณะผู้วิจัยจึงนำสมาชิกกลุ่มฯ เข้ารับการถ่ายทอดเทคโนโลยี การผลิตจากศูนย์วิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ผลจากการฝึกอบรมถ่ายทอดเทคโนโลยีเชิงปฏิบัติการ ทำให้เกิดการพัฒนาคู่มือผลิตภัณฑ์ดังนี้ 1) คุณภาพผลิตภัณฑ์กล้วยตาก (กล้วยอบแห้ง) และสับปะรดอบแห้ง ด้านรสชาติ สี และกลิ่น สามารถเก็บ รักษาได้นาน บรรจุภัณฑ์สวยงามแสดงถึงเอกลักษณ์ของชุมชนและระบุวันเดือนปีที่ผลิต และวันหมดอายุ 2) ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นใหม่ ได้แก่ บาร์กล้วยตาก และกล้วยอบน้ำผึ้งคาราเมล (กล้วยโฮโซ) ทำให้ผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปเพิ่มขึ้น กลุ่มฯ มีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยเดือนละ 8,000 บาท โดย ผลิตภัณฑ์ใหม่ของกลุ่มยังคงยึดหลักใช้วัตถุดิบ ในท้องถิ่นร้อยละ 80 กลุ่มสามารถผลิตได้เอง เป็นการพึ่งตนเอง อย่างยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย

ผลจากการศึกษากระบวนการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย เป็นการรวมกันของกลุ่มผู้เลี้ยงหม่อนไหมในอำเภอดงหลวง อำเภอนองหินและอำเภอกู่กระดิง โดยได้มีดำเนินงานตามภารกิจที่สำคัญการดำเนินงานตามศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เลย กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหมจัดตั้งขึ้นเมื่อ เดือน มีนาคม พ.ศ. 2564 โดยมีวัตถุประสงค์รวมกลุ่มครัวเรือนผู้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเหลือและไหมพื้นเมือง ทั้งนี้เพื่อเจรจาและต่อรองราคาให้แก่เกษตรกรผู้เลี้ยงไหม ให้ได้รับความเป็นธรรมและเป็นไปตามมาตรฐานกลุ่มวิสาหกิจ โดยมีหน่วยงานสนับสนุนหลัก คือ กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์และอบรบให้ความรู้ , กรมหม่อนไหมจังหวัดเลย ศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ จังหวัดเลย สนับสนุนนักวิชาการเกษตร นักวิชาการหม่อนไหม มีการะบวนการดำเนินการกิจกรรมกลุ่มฯ ดังนี้ ปลูกต้นหม่อน เลี้ยงไหมเหลือและไหมพื้นเมือง สาวไหมแปรรูปจากเส้นไหมเป็นสบู่ รวมทั้งจัดจำหน่ายผ่านทางออนไลน์โดยประธานกลุ่มวิสาหกิจเอง

ผลจากการศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอดงหลวง จังหวัดเลยจากการสัมภาษณ์ถึงจุดประสงค์หลักของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหมฯ การผลิตผลิตภัณฑ์ในกลุ่ม พบว่าเพื่อเป็นการนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาทำให้เกิดมูลค่าเพิ่ม ลดต้นทุนเครื่องอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน โดยในวัตถุประสงค์ที่มีท้องถิ่นและใบหม่อนนี้ได้จากการปลูกหม่อนนำมาเลี้ยงไหม ไม่เสียค่าอาหารในการเลี้ยงตัวไหม ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย เป็นการประกอบอาชีพเสริม ได้แก่ เก็บลูกหม่อนขายและแปรรูปทำน้ำหม่อนจำหน่ายในชุมชน เพิ่มรายได้ เป็นการส่งเสริมความสามัคคีในชุมชนและเป็นกิจกรรมที่ช่วยปรับบุคลิกภาพของชาวบ้าน สร้างความมั่นใจและทำให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี สมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหม่อนไหม อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย มีแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้ การแปรรูปรังไหมสดหน้า การแปรรูปสบู่เส้นไหม การแปรรูปดกแด

ทอดอัคระป้อง การแปรรูปเส้นไหมเป็นเส้นเครื่องดนตรี ทั้งนี้มีการสร้างบรรทัดที่ไม่ว่าจะเป็น กล้องสุญจากโยไหม กระป๋องดักแด้
ทอดสุญจาก สติ๊กเกอร์ติดกับบรรทัดสร้างมาตรฐานและความน่าเชื่อถือให้แก่ผู้บริโภค เพื่อจัดจำหน่ายผ่านทางออนไลน์ ส่งผลให้
ได้รับการตอบรับจากผู้บริโภคเป็นอย่างดี โดยผู้บริโภคส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ชื่นชอบสินค้าปลอดสารและสินค้าจากไหมโดยเฉพาะ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการและดัชนีความสำเร็จผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนเพื่อให้ชุมชนอื่นและ
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปกำหนดนโยบาย วางแผน และสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสินค้าชุมชนและภาคีเครือข่าย เพื่อกำหนดทิศทาง

2. การดำเนินสภาพงานกลุ่มวิสาหกิจโดยใช้ความร่วมมือการพัฒนาสินค้าชุมชนและภาคีเครือข่าย เพื่อกำหนดทิศทาง
มาตรการต่างๆ ในการส่งเสริมการผลิตการลงทุน และช่องทางการตลาด และศึกษาแนวทางการบริหารจัดการผลิตภัณฑ์กลุ่มเพื่อการ
ท่องเที่ยวในบริบทของสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการพัฒนาออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรทัดอย่างต่อเนื่อง

2. ควรมีการเพิ่มช่องทางการตลาดสู่ระดับสากล และเพิ่มการขยายช่องทางการตลาด ของกลุ่มเข้าสู่ AEC (ASEAN
Economic Community)

3. ควรมีการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อการขยายผลิตภัณฑ์ทางการตลาดตามความต้องการ ของผู้บริโภค

4. ควรมีการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในกลุ่ม ในการอบรมเพิ่มเติมความรู้เช่น ทักษะทาง ด้านภาษาในการสื่อสาร
ภาษาต่างประเทศ ทักษะด้านงานบริการ และการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยี ที่ทันสมัยในยุคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. (2555). เอกสารดำเนินงานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

จจรศักดิ์ วงศ์วิราช และ อัจฉรา มลิวงศ์. (2554). รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน. <file:///C:/Users
/AvsMorLoeii/Downloads/fmslpru,+Journal+editor,+1.%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%9
3%E0%B8%B4%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B9%8C.pdf> (สืบค้นเมื่อ 11 มกราคม 2566).

จาริตา หินเฑาะว์ และ คณะ. (2553). การจัดการผลิตภัณฑ์OTOP กรณีศึกษา: กลุ่ม แม่บ้านสามัคคีพัฒนา. <https://kukr.
lib.ku.ac.th/kukr_es/kukr/search_detail/result/20002448 > (สืบค้นเมื่อ 11 มกราคม 2566).

จวีร์วรรณ จันทลา และ คณะ. (2559). การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามทางเศรษฐกิจ
สร้างสรรค์. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/61543/> (สืบค้นเมื่อ 5
มกราคม 2566).

ชวพงษ์ นัยสุข. (2549). การผลิตและต้นทุนการผลิต ผลิตภัณฑ์สบู่สมุนไพรในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์. <https:
//dric.nrct.go.th/index.php?/Search/SearchDetail/201960> (สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2566).

ณัฐพร เขียวเกษม และ คณะ. (2547). การศึกษาการดำเนินงานตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดนครสวรรค์.
<file:///C:/Users/AvsMorLoeii/Downloads/eaktida,+Journal+manager,+V.pdf> (สืบค้นเมื่อ 11 มกราคม 2566).

บุษบา หินเฑาะว์ และ คณะ. (2551). การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้าน ผู้ผลิตอาหาร
แปรรูปจากข้าวในจังหวัดพิษณุโลก. <https://dric.nrct.go.th/Search/SearchDetail/203915> (สืบค้นเมื่อ 9 มกราคม
2566).

สุภาภรณ์ จันทวานิช. (2531). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. <http://opac-health
sci.psu.ac.th/BibDetail.aspx?bibno=450296> (สืบค้นเมื่อ 9 มกราคม 2566).

สุวิมล กลางประพันธ์. (2551). แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพ ในพื้นที่โครงการพระราชดำริหมู่บ้านสหกรณ์. <https://digital.
library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Creator/personDc/80361>.

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวัตกรรมหมอนไหม อำเภอผาขาว จังหวัดเลย.

ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

ศิวัช วงศ์นิคม. (28 พฤศจิกายน 2565).

สุทธิพร ชมพูทอง.

พื้นที่ความปลอดภัยส่วนตัว: การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมสะท้อนความคิดและจินตนาการ Personal Safety Space: The Creation of Paintings that Reflect Thoughts and Imagination

ฤดีรัตน์ ณ นคร¹ ไทยโรจน์ พวงมณี²

E-mail: nanakorn3108@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพื้นที่ความปลอดภัยส่วนตัว และ 2) ศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมสะท้อนความคิดและจินตนาการ ใช้แบบบันทึกข้อมูลเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารตำราและบทความวิจัย และข้อมูลจากกระบวนการสร้างผลงานจิตรกรรม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า 1) พื้นที่ความปลอดภัยส่วนตัว มี 2 ลักษณะคือพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางความคิดที่มีลักษณะเป็นนามธรรมไม่สามารถจับต้องได้ พื้นที่ทางกายภาพนั้นเป็นพื้นที่ส่วนรวมที่ยังมีการเชื่อมโยงกับคนอื่น แต่ยังเป็นพื้นที่ที่แห่งความสุขและปลอดภัยให้กับชีวิตของบุคคล ส่วนพื้นที่ส่วนบุคคลที่ถูกกำหนดขึ้นจริงและพื้นที่ในความคิดนั้นล้วนสามารถสร้างภาพแห่งจินตนาการที่เชื่อมโยงเข้ากับภาพเพื่อฝันแห่งโน้ตส์และความคิดได้อย่างอิสระ และ 2) กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมสะท้อนความคิดและจินตนาการ มีดังนี้ (1) การค้นหาแรงบันดาลใจ (2) การสร้างความคิด (3) การสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้อง (4) การวิเคราะห์ สังเคราะห์และการสรุปข้อมูล (5) การร่างแบบ (6) การดำเนินการสร้างผลงาน และ (7) การตรวจสอบการทำงานและสรุปความคิด

คำสำคัญ: พื้นที่ความปลอดภัยส่วนตัว การสร้างสรรค์ผลงาน ผลงานจิตรกรรม การสะท้อนความคิด

Abstract

The objectives of this research were 1) to study personal safety areas and 2) to study personal safety areas. Study the creative process of painting reflecting ideas and imagination. Use the data recording form as a data collection tool by collecting data from textbooks and research articles and data from the process of creating paintings. The results showed that 1) personal security space has 2 characteristics: physical space and mental space that are abstract and intangible. Physical space is a collective space that is still connected to other people, but also a space of happiness and safety for a person's life. The real personal space and the space of thought can create an imaginative image that is freely linked to the fantasies of conscience and thought. And 2) the process of creating paintings reflecting ideas and imagination is as follows: (1) the search for inspiration, (2) the creation of ideas, (3) the search for relevant information, (4) analysis, synthesis and summary of information, (5) the creation of ideas. (6) Implementation of the creation of the work, and (7) review of the work and conclusion of ideas.

Keywords: private safety space, creation, painting, reflection

ความเป็นมาของปัญหา

พื้นที่ชีวิตที่มนุษย์แต่ละคนสร้างขึ้นมานั้นมีเป้าหมายเพื่อการแสดงอาณาเขตของการดำรงอยู่ของตนเองที่ชัดเจน เป็นพื้นที่ที่มีอาณาบริเวณทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ มีลักษณะเป็นพื้นที่แห่งความสุขและความมีอิสรภาพเมื่อเจ้าของพื้นที่อยู่เพื่อใช้พื้นที่นั้น จะให้ความรู้สึกปลอดภัยและมีความเป็นส่วนตัว ผู้ที่เป็นเจ้าของพื้นที่นั้นจะมีการสร้างและกำหนดเงื่อนไขกฎเกณฑ์ในการเข้าใช้พื้นที่นั้น บนแนวคิดของความต้องการอิสระในการดำเนินชีวิต ที่ประกอบด้วยพื้นที่แห่งความสมดุล (Balance) ความสงบ (Calmness) ความมุ่งมั่น (Determination) ความตั้งใจจริง จากการที่มนุษย์ต้องการอยู่ในพื้นที่แห่งความปลอดภัยนั้น ก็เพื่อการสร้างพื้นที่แห่งตัวตนและเป็นพื้นที่แห่งการมีวินัยในตนเองที่จะนำพาชีวิตไปสู่ความสำเร็จ (Willpower) และสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเองในการอยู่ด้วยตนเองและเมื่อต้องออกนอกพื้นที่ไปอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม (Confidence) (ภักดีนันท์ สายนาคร และ รัชนิกร ทองสุคติ, 2556) คำว่าพื้นที่เฉพาะนั้นไม่เพียงแต่เป็นพื้นที่ทางกายภาพที่เป็นรูปธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ของความรู้สึกถึงความปลอดภัย เป็นพื้นที่ของการไม่ถูกตัดสินจากคนอื่น ๆ และเป็นพื้นที่ที่ช่วยสร้างตัวตนของการมีอยู่ และการอยู่อย่างมีความสุขบนฐาน

¹ นักศึกษาลัทธิศิลปกรรมศาสตร์ สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ของความพึงพอใจ ดังนั้นพื้นที่จึงมีนัยยะถึงความเป็นตัวแทน หรือ Representational space ที่เกิดจากการแปลงรูปของพื้นที่แห่งการดำรงชีวิตผ่านการสร้างระบบสัญลักษณ์ เพื่อการสะท้อนถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างแท้จริง ดังนั้นการทำความเข้าใจธรรมชาติมนุษย์ที่ต้องพื้นที่อิสระจึงต้องดำเนินอยู่ภายใต้บริบทของเวลาในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ที่เป็นตัวกำหนดการรับรู้และการแสดงออกของมนุษย์นั่นเอง (นราธร สายเส้ง, 2560) แม้ว่ามนุษย์แต่ละคนจะมีการใช้พื้นที่และการกำหนดพื้นที่เฉพาะที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความเชื่อและบุคลิกภาพก็ตาม แต่พื้นที่ที่มีความเฉพาะและมีความปลอดภัยนั้นก็ต้องถูกแยกออกเป็น 2 ลักษณะคือ 1) พื้นที่ทางความคิด เช่น ความผูกพัน และ 2) พื้นที่ทางกายภาพที่จับต้องได้ เช่นอาคารสถานที่ โดยพื้นที่เหล่านี้จะทำให้มนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงสู่การกำหนดพื้นที่ของตนเองอยู่ตลอดเวลาไปตามพลวัตทางสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิต สามารถเป็นพื้นที่ความปลอดภัยได้ (อัศวิน โรจน์สง่า, กิตติกรณ์ นพอุดมพันธุ์, วารุณี หวัง และ จารุวรรณ ขำเพชร, 2563)

จิตรกรรมเป็นชื่อเรียกผลงานทัศนศิลป์ประเภทหนึ่ง ที่ศิลปินทำการลาก ป้าย ชีด ขูด ระบายสีหรือด้วยวัสดุอื่นใด ลงบนพื้นระนาบรองรับที่เป็นกระดาษหรือผืนผ้าใบ มีการถ่ายทอดเนื้อหาเรื่องราวตามที่ศิลปินต้องการสะท้อนและสื่อสารไปยังผู้ชมผลงานให้เกิดความรู้สึกเช่นเดียวกับตนเอง (สุพัฏฐา กุลธินิ, อนุชิต โรจนชีวินสุภร และ สมพร ขุบสุวรรณ, 2564) กล่าวได้ว่าผลงานจิตรกรรมที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมานั้น จึงยังไม่ใช่เพียงเป็นการเขียนภาพที่สะท้อนแนวคิดและสื่อสารภาพลักษณ์ของศิลปินเท่านั้น แต่จิตรกรรมจะแฝงไว้ด้วยจุดเริ่มต้นจากแรงบันดาลใจและประเด็นความคิดที่ศิลปินกระทุ้งของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจจนเป็นการแสดงให้เห็นถึงการมีพื้นที่ความชอบของตนที่เฉพาะในการแสดงออกมาเป็นเนื้อหาเรื่องราว ดังที่ ชลภัท สุภทนิกุล (2559) กล่าวว่า พื้นที่ส่วนตัวจะมีลักษณะเฉพาะบุคคล เช่น ห้องนอน ห้องทำงานส่วนตัว หรือพื้นที่ที่มีเรื่องราวของการสะสมความรู้ ประสบการณ์และความเก็บกอดอยู่ร่วมกัน กล่าวได้ว่าประเด็นของเรื่องราวส่วนตัวและส่วนรวมย่อมนำมาสู่การสร้างความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานได้ ซึ่งผู้วิจัยต้องการนำเสนอแง่มุมชีวิตส่วนตัวที่มีปัญหากับตนเองในแง่ของการคิดไปเอง คิดมาก คิดฟุ้งซ่าน คิดไปเองเช่นการให้ความสำคัญกับความรู้สึกของคนอื่นมากเกินไปจนให้ความสำคัญความรู้สึกของตนเอง ส่งผลทำให้ผู้วิจัยขาดความเป็นตัวของตัวเองสูญเสียความมั่นใจเมื่ออยู่ต่อหน้าคนอื่น ขาดความกล้าที่จะทำสิ่งที่ตนเองต้องการ แต่ไม่กล้าลงมือที่จะทำอะไรด้วยตนเอง เช่นเดียวกับการเกิดสภาวะของความกลัวเช่น กลัวว่าคนจะมองยังงี้ โดยผู้วิจัยมีแนวคิดและความเชื่อว่าพื้นที่ที่ห้องนอนคือพื้นที่ส่วนตัวเฉพาะบุคคลที่ไม่มีคนอื่นสามารถเข้ามาได้ ถ้าเจ้าของพื้นที่ไม่ได้รับอนุญาต อันเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยสามารถทำอะไรก็ได้ เช่นการได้อินอาหารที่ชอบ ความความคิดความรู้สึกเหล่านี้ล้วนเป็นประสบการณ์ที่สร้างความกดดันให้กับชีวิต ดังนั้นการสื่อสารพื้นที่ส่วนตัวและจินตนาการผ่านการแสดงออกในการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมจึงเป็นแนวทางที่ผู้วิจัยจะสื่อสารและแสดงออกจากสิ่งที่อยู่ในความคิดและความข้องใจที่มีอยู่ในสมองออกไป เช่นเดียวกับการนำพาตัวเองหนีออกจากโลกของความเป็นจริงมาสู่โลกใหม่แห่งจินตนาการใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นให้เป็นดินแดนแห่งความฝันและความสุขที่ไม่มีที่สิ้นสุด พื้นที่ที่มีแต่ความรักความปรารถนาดีที่มาจากเพื่อนและสัตว์เลี้ยง หรือมาจากขนมหรือผลไม้ กล่าวได้ว่าพื้นที่ส่วนตัวบุคคลที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อความปลอดภัยเกิดขึ้นจากการตระหนักรู้ในตัวตนและปัญหาที่เข้ามากระทบรู้ อันเป็นพื้นที่ที่เกิดจากการใช้ระบบสัญลักษณ์เพื่อเป็นกลไกทำให้สังคมเกิดความเชื่อ หรือมีความคิดต่อสิ่งนั้นไปในรูปแบบที่ต้องการ ดังนั้นเมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ให้คุณค่ากับพื้นที่ จะกลายเป็นพื้นที่ที่มีเจ้าของพื้นที่สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับแนวคิดนี้คือการเปลี่ยนจากพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ ความแตกต่างระหว่างปัจเจกบุคคลและบริบทที่ต่างกัน ได้สร้างความรู้สึกถึงการเป็นคนใน หรืออาจมีการผลักให้คนในกลายเป็นคนนอกได้ แต่กระบวนการกลายเป็นพื้นที่อยู่เฉพาะนั้นมักเกิดจากความผูกพัน หรือการรู้สึกถึงการเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมาของพื้นที่ที่เป็นแหล่งสะสมของประสบการณ์ชีวิตที่เพิ่มขึ้นตามระยะเวลา ประสบการณ์นี้ไม่ได้แผ่ขยายออกในแนวราบเท่านั้น แต่เป็นการซ้อนทับกลับไปกลับมาตลอดเวลา (นราธร สายเส้ง, 2560) ดังนั้นพื้นที่เฉพาะบุคคลจึงจึงเป็นพื้นที่ที่มีพัฒนาการของการเป็นและความรู้ ซึ่งการแสวงหาพื้นที่ที่เอื้อต่อการอยู่อาศัยพักพิง หลบซ่อนหรือลี้ภัยให้มีความสุขอาจไม่ใช่พื้นที่ที่มีความกว้างขวางหรือใหญ่แต่อาจเป็นพื้นที่แคบเล็กและมีบรรยากาศที่ช่วยต่อเติมเสริมแต่งจินตนาการให้บังเกิดขึ้นได้

การแสดงออกของมนุษย์ผ่านการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมย่อมสะท้อนตัวตน อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดและประสบการณ์ส่วนตัวที่ผู้สร้างสรรค์ประสบพบเจอออกมา พร้อมกับการถ่ายทอดให้คนอื่น ๆ ได้รับรู้และเรียนรู้เพื่อการนำไปปรับใช้สำหรับการดำเนินชีวิต ซึ่งการสะท้อนความคิดผ่านแนวคิดพื้นที่ความปลอดภัยส่วนตัวผ่านงานจิตรกรรม จึงเป็นความต้องการภายในของผู้สร้างสรรค์ที่ต้องการนำเสนอสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความปลอดภัยส่วนตัวของตนเองจากสิ่งรอบตัวไม่ว่าจะเป็นบรรยากาศของสังคม สำหรับคำว่าจิตรกรรม ในบทความวิจัยนี้หมายถึงผลงานทางทัศนศิลป์แขนงหนึ่งที่ใช้เทคนิควิธีการวาด ระบายสี หรือ ขูด ชีด เขียน หรือการใช้วัสดุจริงมาปะติด ลงบนพื้นที่ระนาบตามความเหมาะสม ผลงานมีลักษณะ 2 มิติ ผู้สร้างสรรค์เลือกรูปแบบ (form) และเนื้อหา (content) ได้อย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ดีหัวใจหลักสำคัญของผลงานจิตรกรรมคือ ผลงานจะต้องมีความเป็นต้นแบบ และต้นฉบับ (บริรักษ์ ศุภตรัยวรพงศ์, อำพร แสงไชยา และประภาพร ศุภตรัยวรพงศ์, 2562) กล่าวได้ว่าสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมเป็นการสะท้อนมุมมองการเปลี่ยนแปลงไปของโลกภายในและสังคมโลกภายนอกของมนุษย์ในสภาวะการณ์ต่างๆ ที่ผู้สร้างสรรค์มีการรับรู้และมีการตีความหมายพร้อมกับการสร้างนัยยะเชิงความหมายออกมาเป็นรูปทรงที่สื่อความหมายได้ (วรรณลพ มีมาก, 2565) สำหรับการใช้

แนวคิดพื้นที่ความปลอดภัยส่วนบุคคลหรือพื้นที่ความปลอดภัยส่วนตัวในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมต้องการสะท้อนให้เห็นมุมมองทัศนคติและจินตนาการที่เกิดขึ้น มีการตีความหมายขึ้นมาใหม่ตามประสบการณ์ของผู้สร้างสรรค์ด้วยการใช้เทคนิคการระบายสีให้เกิดเป็นรูปทรง ดังที่ นวญ แซ่ตั้ง (2563) กล่าวว่า ผู้สร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมทุกคนล้วนมีพื้นฐานการทำงานเลียนแบบมาก่อน ดังนั้นจึงมีการสร้างสรรค์ลักษณะผลิตซ้ำไปซ้ำมาจากการคิดเองและการลอกเลียนแบบผลงานของคนอื่นอย่างต่อเนื่อง แต่ท้ายที่สุดสิ่งที่สะท้อนออกมาคือความเป็นตัวตนของผู้สร้างสรรคนั้นเอง สำหรับการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนั้นถูกตีความและแปลความหมายออกมาเชิงสัญลักษณ์จาก 1) เนื้อหาเรื่องราว 2) รูปทรงที่นำเสนอด้วยรูปทรงที่เป็นจริงและรูปทรงจากความรู้สึก และ 3) เทคนิควิธีการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมรวมถึงการเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ที่สัมพันธ์กับเรื่องราว (ดวงหทัย พงศ์ประสิทธิ์, 2564)

ดังนั้นผลงานจิตรกรรมที่เกิดจากความคิด จินตนาการที่มีการใช้องค์ประกอบทางศิลปะร่วมกับการใช้สัญลักษณ์ที่มีนัยยะเชิงความหมาย การสะท้อนแนวคิด คตินิยม และความเชื่อของตนเองลงไปในผลงานจิตรกรรมก็เพื่อการตอบสนองอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัวของตัวศิลปินที่ต้องการสื่อสารไปยังคนอื่นในฐานะที่เป็นผู้ดูให้รับรู้และเกิดประสบการณ์ร่วม ซึ่งการที่ผู้สร้างสรรค์เลือกใช้สัญลักษณ์ที่มาจากความรู้สึกส่วนตัวและความปลอดภัยอยู่ในผลงานสร้างสรรค์ จึงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จากสภาวะทางกาย และจิตใจที่มีการเชื่อมโยงกับกระบวนการคิดวิเคราะห์ผสมผสานร่วมกับองค์ประกอบต่างๆ แวดล้อม (ดวงหทัย พงศ์ประสิทธิ์, 2564) อย่างไรก็ตามการใช้รูปสัญลักษณ์แทนความหมาย เป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ทางความคิด ความงาม ความรู้สึก ช่วยแสดงความหมายตามแนวความคิดเพื่อให้เข้าใจถึงเนื้อหาเรื่องราวของผลงานจิตรกรรมที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น (วรรณลพ มีมาก, 2565) เช่นเดียวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีลำดับขั้นตอนโดยต้องมีการค้นหาประเด็นปัญหาของนักวิจัยก่อนที่จะดำเนินการลำดับต่อไป บริรักษ์ ศุภตริยารพวงศ์, อำพร แสงไชยา และ ประภาพร ศุภตริยารพวงศ์ (2562) กล่าวว่า การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนั้นต้องผ่านขั้นตอนดังนี้ 1) การศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแรงบันดาลใจของการสร้างสรรค์ 2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแก่นเรื่อง รูปทรง และเทคนิคกลวิธี เพื่อให้ตอบสนองความหมายตามแนวเรื่อง อารมณ์ความรู้สึกโดยภาพรวม จากนั้นทำภาพร่างความคิด (sketch idea) เพื่อเป็นต้นแบบ 3) การนำผลจากการวิเคราะห์มาทำการสังเคราะห์ และประเมินจากการใช้หลักการศิลปะ ทัศนธาตุ เอกภาพที่ได้คัดเลือกแบบร่างที่ดีที่สุด 4) การขยายแบบร่างที่คัดเลือกเป็นผลงานจริง 5) วิเคราะห์ผลงานที่สำเร็จแล้ว 6) การสร้างสรรค์ผลงานขั้นตอนต่อไปโดยอาศัยผลการวิเคราะห์ผลสำเร็จของผลงานสร้างสรรค์ ซึ่งคงสิ่งที่ได้รับผลดีและปรับปรุงแก้ไขส่วนที่เป็นข้อเสียให้มีการพัฒนาต่อไป

จากที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาและสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่อยู่บนฐานความคิดของพื้นที่แห่งความปลอดภัยหรือ พื้นที่ความปลอดภัยจากบุคคลอื่นๆ ที่เป็นพื้นที่ความปลอดภัยส่วนตัวกับอยู่กับสิ่งที่รักและสนใจ โดยพื้นที่จะถูกสร้างขึ้นจากความคิดและจินตนาการที่ผ่านการวิเคราะห์และตีความหมายออกมาตามประสบการณ์ทางความคิดและความรู้สึกแห่งความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่แอบแฝงไว้ด้วยนัยยะแห่งความคิดบางอย่างออกมาผ่านงานจิตรกรรมในรูปแบบจินตนาการ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพื้นที่ความปลอดภัยส่วนตัว
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมสะท้อนความคิดและจินตนาการ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสร้างสรรค์ (Creative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

ผู้วิจัยใช้แบบบันทึกข้อมูลที่มีลักษณะประเด็นคำถามแบบไม่มีโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในส่วนของการเอกสารที่เป็นแนวคิดที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์และเก็บรวบรวมข้อมูลจากการดำเนินการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม โดยมีประเด็นการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ 1) เนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับพื้นที่เฉพาะและพื้นที่ความปลอดภัยส่วนตัว 2) จินตนาการที่ใช้เป็นแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน 3) กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน 4) เทคนิควิธีการสร้างสรรค์ผลงาน และ 5) ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การค้นหาแนวคิดและแรงบันดาลใจในการสร้างผลงาน และเก็บรวบรวมข้อมูลจากการร่างแบบ การดำเนินกิจกรรมการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมทั้งองค์ความรู้ที่ค้นพบจากเทคนิควิธีการและกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกข้อมูลและการศึกษาเอกสารนำมาจัดระเบียบข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นของวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

1. พื้นที่ความปลอดภัยส่วนตัว

พื้นที่ความปลอดภัยส่วนตัวเป็นพื้นที่ที่ถูกสร้างขึ้นโดยบุคคลเพื่อที่จะกำหนดอาณาบริเวณเฉพาะตนเอง โดยการปิดกั้นคนอื่น ๆ ที่บุคคลไม่ต้องการให้เข้าถึง โดยพื้นที่สามารถแยกเป็นพื้นที่ที่เป็นจริงกับพื้นที่ทางความรู้สึกที่บุคคลเห็นว่าปลอดภัยโดยพื้นที่แห่งความรู้สึกอาจมีสภาพและสิ่งแวดล้อมที่มีทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตผสมผสานปนเปกันอยู่ เช่นพื้นที่แห่งความรู้สึกของช่วงเวลาที่ยากมีช่วงเวลาที่ย้อนคลาย เป็นตัวของตัวเอง ได้ทำสิ่งที่ชื่นชอบ นอนพัก กินอาหารอร่อยเพื่อคลายความเครียดจากสังคมภายนอก แต่ในขณะเดียวกันก็มีความรู้สึกว่ายากจะเปิดเผยตัวตนให้สังคมเห็นนอกจากครอบครัว ได้แสดงพื้นที่ส่วนตัวจากภายในอารมณ์ของผู้วิจัยเช่นกัน แต่ทว่าการแสดงออกของอารมณ์ภายในให้สังคมรับรู้ถึงมุมมองภายในมากจนเกินไปก็อาจจะกระทบในพื้นที่ส่วนตัวทางความรู้สึก เพราะพื้นที่ปลอดภัยนั้นก็ยังมีความสำคัญต่อการรักษาสมดุลทางอารมณ์ของมนุษย์เช่นกัน

2. กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมสะท้อนความคิดและจินตนาการ

2.1 การสร้างนิยามเชิงความหมาย

ผู้วิจัยสอดแทรกสัญลักษณ์จากการตีความหมายเรื่องราวที่ใช้ในการสร้างสรรค์ด้วยสัญลักษณ์ที่แทนพื้นที่ที่มีความปลอดภัยส่วนตัวด้วยรูปทรงของสัตว์ เกาะแก่งของทะเล และบรรยากาศของสีโทนเย็น ซึ่งสัญลักษณ์ หมายถึง สิ่งที่กำหนดขึ้นใช้เพื่อให้มีความหมายแทนอีกสิ่งหนึ่งอาจเป็นรูปภาพ เครื่องหมาย หรือสิ่งของ (บริรักษ์ ศุภตริยวรงค์, อ่ำพร แสงไชยา และ ประภาพร ศุภตริยวรงค์, 2562) ดังนี้ เรือ หมายถึง การล่องลอย เวิ้งว้าง ทะเล หมายถึง เฝ้ายาวความรู้สึก ความสงบ ไอศกรีม หมายถึง ความหลากหลาย เกาะแก่ง หมายถึง ความปลอดภัย ตัวการ์ตูน 2 ตัว หมายถึง ตัวผู้วิจัยที่ต้องเป็นอิสระในพื้นที่ปลอดภัย คลื่นน้ำ หมายถึง อารมณ์แปรปรวน กิตาร์ หมายถึง ความสุขความบันเทิง กล้วยหอมจอมซน หมายถึง ตัวผู้วิจัยที่ต้องการมุขมสยบและการพักผ่อน ขนมหวาน หมายถึง ความรู้สึกย้อนคลาย โคมไฟ หมายถึง ความอบอุ่น ห้องนอน หมายถึง พื้นที่ปลอดภัย คน 3 คนที่ไม่กวาด หมายถึง การเดินทาง ความอิสระและความก้าวหน้า พระจันทร์ หมายถึง ความสว่างไสวและความงาม ปราสาท หมายถึง การป้องกันความรู้สึก ก้อนหินที่ก่อ หมายถึง ความหนักแน่นความมั่นคงการมีจุดยืน ความมืดของท้องฟ้า หมายถึง ความว่างเปล่า

2.2 กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมสะท้อนความคิดและจินตนาการ

พบว่ากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ต้องผ่านการเรียนรู้และการพัฒนาดังนี้

2.2.1 การศึกษาข้อมูล ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตคนเดียวให้มีความสุข ศึกษาในสื่อเทคโนโลยีและการใช้ชีวิตส่วนตัวของผู้วิจัยเอง

2.2.2 การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ศึกษาจากแนวคิดเซฟโซนมาสร้างเป็นประเด็นย่อย 3 ประเด็น ประกอบด้วย 1) ความสุขความสบายใจในการได้เป็นตัวของตัวเอง 2) ความสุขความสบายใจกับการได้ไปท่องเที่ยวกับคนสนิท และ 3) การใช้ชีวิตให้มีความสุขมากขึ้น หลังจากนั้นผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลออกมาให้เป็นเนื้อหาเรื่องราวที่มีลักษณะการแสดงถึงพื้นที่ความปลอดภัยที่สามารถสร้างความสุขกับการใช้ชีวิต การเรียนรู้และการปฏิบัติ

2.2.3 การตีความหมายข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสังเคราะห์มากำหนดและสร้างความหมายใหม่ผ่านรูปแบบของรูปทรงตามแนวทางของผู้วิจัยดังนี้ เรือ หมายถึง การล่องลอย เวิ้งว้าง ทะเล หมายถึง เฝ้ายาวความรู้สึก ความสงบ ไอศกรีม หมายถึง ความหลากหลาย เกาะแก่ง หมายถึง ความปลอดภัย ตัวการ์ตูน 2 ตัว หมายถึง ตัวผู้วิจัยที่ต้องเป็นอิสระในพื้นที่ปลอดภัย คลื่นน้ำ หมายถึง อารมณ์แปรปรวน กิตาร์ หมายถึง ความสุขความบันเทิง กล้วยหอมจอมซน หมายถึง ตัวผู้วิจัยที่ต้องการมุขมสยบและการพักผ่อน ขนมหวาน หมายถึง ความรู้สึกย้อนคลาย โคมไฟ หมายถึง ความอบอุ่น ห้องนอน หมายถึง พื้นที่ปลอดภัย คน 3 คนที่ไม่กวาด หมายถึง การเดินทาง อิสระภาพและความก้าวหน้า พระจันทร์ หมายถึง ความสว่างไสวและความงาม ปราสาท หมายถึง การป้องกันความรู้สึก ก้อนหินที่ก่อขึ้นมา หมายถึง ความหนักแน่น ความมั่นคง และการมีจุดยืน ความมืดของท้องฟ้า หมายถึง ความว่างเปล่า

2.2.4 การร่างแบบ ผู้วิจัยนำผลจากการตีความหมายข้อมูลมาสู่การร่างแบบผลงานจิตรกรรมเพื่อหาแนวทางการจัดองค์ประกอบของภาพให้มีจุดเด่นหลัก จุดเด่นรองให้ความสอดคล้องกับเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับเซฟโซนหรือพื้นที่ปลอดภัยความสบายใจที่กำลังจะถูกสร้างขึ้นให้มีความลงตัว

2.2.5 การดำเนินการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ผู้วิจัยเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ประกอบด้วยสีน้ำมัน เฟรม พู่กัน และอุปกรณ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยใช้เวลา 1 เดือน สร้างสรรค์ผลงานจำนวน 3 ชิ้น ระหว่างการสร้างจิตรกรรมมีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบบันทึกข้อมูลแบบไม่มีโครงสร้างที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

2.2.6 การแก้ไขปรับปรุงเพื่อการพัฒนาผลงานจิตรกรรม ผู้วิจัยได้พิจารณาองค์ประกอบของผลงานที่ได้จัดวางถึงความเหมาะสมสวยงามจากการจัดองค์ประกอบศิลป์และประกอบสร้างของเนื้อหาเรื่องราวขึ้นมาตามจินตนาการของข้าพเจ้าโดยมีการเน้นจุดเด่น การลดทอนรายละเอียดและระยะไกลขององค์ประกอบที่อยู่ในผลงานจิตรกรรม ด้วยการเน้นสีในบางจุดของรูปทรงที่อยู่ด้านหน้าให้เกิดจุดเด่น มีการสร้างบรรยากาศภาพรวมของงานจิตรกรรมของเรื่องราวด้วยวิธีการสร้างความกลมกลืนของสี เส้นและรูปทรง และมีการสร้างความเป็นเอกภาพผ่านการเชื่อมโยงของเส้นลักษณะต่างๆ ให้เกาะเกี่ยวกันและหลอมรวมเป็นชุดข้อมูลเดียวกันเพื่อให้ผลงานจิตรกรรมที่เป็นผลของการสร้างสรรค์มีความลงตัว

2.2.7 การตรวจสอบและประเมินผลงาน ผู้วิจัยมีการตรวจสอบผลงานโดยภาพรวมจากโครงสร้างจากเนื้อหาและการจัดองค์ประกอบศิลป์โดยมีผู้เชี่ยวชาญให้แนวคิดในการพัฒนาผลงานเพิ่มเติม เช่นการพัฒนารูปทรงให้มีสัดส่วนหรือโครงสร้างที่ถูกต้อง การสร้างบรรยากาศของสีเพื่อให้ผลงานสามารถสะท้อนเนื้อหาเรื่องราวที่ให้ความรู้สึกถึงความปลอดภัยในการดำรงอยู่ของชีวิต การสร้างรูปทรงที่มีนัยยะเชิงความหมายใหม่ที่น่าสนใจและดูมีชีวิตชีวา

2.3 รูปแบบของผลงานจิตรกรรมสะท้อนความคิดและจินตนาการ

รูปแบบของผลงานจิตรกรรมเป็นแบบจินตนาการ โดยใช้สีน้ำมันเป็นสื่อในการสร้างสรรค์ผลงาน เนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับพื้นที่ปลอดภัยที่สามารถให้มีความสุขกับตัวเองในช่วงเวลาที่มีปัญหาการใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่นในสังคม จัดรูปแบบของผลงานโดยใช้หลักการทางศิลปะ ได้แก่ หลักการของจุดเด่น หลักการของเอกภาพ หลักการของการเน้น และหลักการของมิติของภาพ มีรายละเอียดดังนี้

2.3.1 ชื่อภาพ ทะเลพาสุข

แนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน ได้มาจากการต้องการส่วนตัวที่ต้องการไปเที่ยวทะเลที่มีเกาะส่วนตัวโดยไปกับเพื่อนที่เรามีความสนิทและไว้วางใจโดยปราศจากคนอื่น ดังนั้นการไปมีเป้าหมายเพื่อการผ่อนคลายและการเยียวยาความรู้สึกของตนเองจากสภาวะปกติของมนุษย์ที่ต้องเครียดจากการทำงานและคนที่อยู่รอบตัว ดังนั้นการออกนอกบ้านไปหาพื้นที่เฉพาะที่เป็นพื้นที่ปลอดภัยและเป็นพื้นที่แห่งความสุขความบันเทิงจากข้างนอกบ้าน แต่ยังคงความเป็นพื้นที่ส่วนตัวอยู่ก็จะทำให้สามารถดำรงอยู่ของชีวิตต่อไปได้

ภาพที่ 1 ชื่อภาพ ทะเลพาสุข เทคนิควาดภาพระบายสี สื่อที่ใช้ประกอบด้วย สีอะคริลิก สีน้ำ สีไม้ ขนาด 70 x 95 เซนติเมตร ด้านซ้ายมือเป็นภาพร่างจากหลายแบบที่ร่างขึ้น และขวามือเป็นภาพผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนประสบการณ์ทางความรู้สึกเกี่ยวกับพื้นที่เซฟโซน

สำหรับการจัดองค์ประกอบของผลงานนั้น ผู้วิจัยใช้หลักการของความสมดุลแบบซ้ายขวาไม่เหมือนกันในการจัดตำแหน่งของภาพ โดยเน้นการสร้างจุดเด่นเป็นรูปทรงของตัวการ์ตูนอยู่ตรงกลางภาพด้วยสีน้ำเงินและใช้รูปทรงขนาดใหญ่ ใช้และผู้วิจัยยังได้นำสีโทนร้อนสีแดงมาระบายตัวส่วนของกитар ก้องชุด และเชิรฟบอร์ดเพื่อให้ตัวละครดูเด่นมากขึ้น ส่วนองค์ประกอบของรูปทรงภูเขาไอศกรีมด้านมุมซ้ายและขวาเหมือนกันทั้ง 2 ข้างแต่รูปทรงไม่เหมือนกัน มีการใช้รูปทรงขนมและผลไม้มาจัดองค์ประกอบในภาพเพื่อให้ผลงานจิตรกรรมมีเรื่องราวของความเฉพาะและการเป็นพื้นที่แห่งความปลอดภัยที่ชัดเจน มีการสร้างความเป็นเอกภาพและความกลมกลืนด้วยโครงสร้างของสีฟ้าที่กระจายไปทั่วทั้งภาพ ใช้รูปทรงของท้องฟ้าและทะเลภูเขาเข้ามาสร้างนัยยะเชิงความหมายและจิตวิทยาความรู้สึกถึงความสดชื่น ความสดใส สร้างสรรค์จังหวะของภาพด้วยคลื่นน้ำ และรูปทรงที่กระจายอยู่โดยทั่วไปตั้งแต่ด้านล่างของภาพไปจนถึงด้านบน เพื่อให้สายตาของผู้ดูสามารถรับรู้เนื้อหาเรื่องราวและรูปทรงลักษณะต่อเนื่อง ท่าเดิน ท่าทาง การพุ่งตัวไปข้างหน้าของเชิรฟบอร์ด การลอยตัวของตัวละคร ก้อนเมฆ สำหรับการมิติความตื้น ลึก หนา บาง ระยะใกล้ ระยะกลาง ระยะไกลของขอบฟ้าด้วยการไล่ค่าระยะของสีเข้ม กลางและอ่อน และมีการไล่ค่าระดับสีของรูปทรงภูเขาจากเล็กไปหาใหญ่

2.3.2 ภาพที่ 2 ชื่อภาพ พักผ่อน

แนวความคิดในการสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้แนวคิดมาจากความเหนื่อยล้าจากการทำงานหรือทำกิจกรรมมาทั้งวัน ได้กลับมาพักผ่อนและการผ่อนคลายในห้องนอนส่วนตัวพื้นที่ที่มีความปลอดภัย มีการสร้างบรรยากาศที่อบอุ่นจากแสงโคมไฟ ดวงจันทร์ ดวงดาว มุมสงบได้นอนพักผ่อนซึ่งที่ขบพักผ่อนกินขนมหวานกินน้ำเย็นๆสดชื่นๆ ซึ่งเป็นภาพผลงานในลักษณะจินตนาการที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตจริง

ภาพที่ 2 ชื่อภาพ พักผ่อน เทคนิควาดภาพระบายสี สื่อที่ใช้ประกอบด้วย สีอะคริลิก สีน้ำ สีไม้ ขนาด 70 x 95 เซนติเมตร

สำหรับการจัดองค์ประกอบของผลงานจิตรกรรมนั้น ผู้วิจัยใช้หลักการของความสมดุล โดยการจัดวางภาพแบบซ้ายขวาไม่เหมือนกัน โดยผู้วิจัยสร้างรูปทรงของภูเขาผ้าห่มและภูเขาน้ำตกซีกอีกโกลดทั้ง 2 ด้านของภาพ มีการใช้รูปทรงของหมอน ขนม ดอกไม้ น้ำหวาน มาเป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้ภาพมีเนื้อหาเรื่องราวที่สมบูรณ์ขึ้น ส่วนหลักของความกลมกลืนผู้วิจัยได้นำสีโทนเย็นมาทำเป็นส่วนของพื้นหลังของกำแพงห้องนอนภูเขา ชุดนอนและพื้นห้อง เพราะสีโทนเย็น สีน้ำเงิน ฟ้า และเขียวสามารถทำให้เรื่องราวและองค์ประกอบของภาพสื่อสารและให้ความรู้สึกสงบมากขึ้น ผู้วิจัยนำคู่ตรงข้ามคือ อย่างสีเหลือง มาใช้เพื่อให้เกิดจุดเด่นมากขึ้น ส่วนหลักเอกภาพหรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้น ผู้วิจัยใช้รูปทรง สีและเส้นของรูปทรงอย่างกำแพงห้องภูเขาผ้าห่มและพื้นห้อง รูปร่าง รูปทรงของตัวละคร กับสิ่งของที่ทรงกลมที่คล้ายคลึงกันมาวางรวมเข้าด้วยกันให้มีลักษณะกลุ่ม ใช้หลักการของจังหวะของรูปทรงทำนองของตัวละครหลักของภาพ การไหลของแม่น้ำซีกอีกโกลด และลูกอมที่ไหลลงมา การใช้หลักของจังหวะทำให้เกิดการเชื่อมโยงจากจุดด้านหน้าต่อเนื่องไปยังฉากด้านหลังของภาพ สำหรับจุดเด่นนั้นผู้วิจัยได้สร้างจุดเด่นของตัวละครด้วยการใช้สีเหลือง เพราะสีเหลืองเป็นสีที่เด่นและสื่อถึง ความสุข ความหวัง ความอบอุ่น ด้านการใช้หลักการของมิตินั้นมีเป้าหมายให้เกิดระยะของกำแพง ภูเขา พื้นห้องให้มีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยใช้วิธีการไล่ค่าน้ำหนักของสีที่มีการแสดงให้เห็นถึงค่าความเข้ม กลาง และอ่อน

2.3.3 ภาพที่ 3 อีสราภาพ

แนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนั้นผู้วิจัยเห็นคุณค่าและได้ผ่านถึงการได้ใช้ชีวิตอิสระ มีการปลดปล่อยความทุกข์ความรู้สึกที่มีอยู่ในใจออกไปบ้าง ได้ออกนอกพื้นที่เดิมซ้ำจำเจไปสู่พื้นที่ใหม่ ทั้งนี้เพื่อการสร้างความตื่นตาตื่นใจในการรับรู้ใหม่อันจะเป็นการสร้างชีวิตให้มีความโลดแล่น เลิกคิดมากบ้าง การพยายามไม่คิดไม่สนใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับตัวข้าพเจ้าในอดีต แต่ก็ยังคงปกป้องความรู้สึกที่ดีที่เคยมีไว้อยู่

สำหรับการจัดองค์ประกอบของผลงานจิตรกรรมนั้นผู้วิจัยใช้หลักการสมดุลในลักษณะซ้ายขวาไม่เหมือนกัน มีการจัดวางโครงสร้างภาพในลักษณะรูปทรงตัวเอส ออกแบบรูปทรงคนให้มีลักษณะเอียง ใช้รูปทรงของปราสาทจัดวางรูปทรงให้มีลักษณะเอียงเพื่อการดึงดูดความสนใจและสายตา ส่วนหลักความกลมกลืน ผู้วิจัยใช้พื้นด้านลักษณะในลักษณะสีทึมๆ บางตำแหน่งมีการไล่สี ได้แก่ ตำแหน่งของรูปทรงปราสาท ก้อนหิน ตัวละครในภาพ มีการเน้นให้เห็นความสว่างของรูปทรงโดยรวมของภาพ ด้วยการใช้สีจากเข้มไปอ่อน แทนแสงและเงาตกกระทบของตัวอาคาร ส่วนหลักการของเอกภาพ ใช้รูปทรงเรขาคณิตอย่างเช่น รูปทรงปราสาท ก้อนหิน ความเป็นเวลากลางคืน เพื่อให้สภาพของบรรยากาศของสีดูมีแต่ยังคงความเด่นชัดอยู่ ส่วนหลักการของจังหวะนั้น ผู้วิจัยใช้สีการลอยตัวของไม้กวาดให้อยู่ในลักษณะลอยตัวไปข้างหน้า ส่วนจัดวางตำแหน่งของปราสาทไปหาดวงจันทร์ ใช้รูปทรงกลุ่มก้อนหินเพื่อการไล่ระดับระยะของภาพและความมีมิติ ส่วนจุดเด่นนั้นผู้วิจัยได้นำสีโทนร้อนสีแดงมาทำเป็นจุดเด่นเพื่อให้สื่อถึงความรู้สึกข้างในของผู้วิจัย ที่รู้สึกถึงความอึดอัดโดยการปลดปล่อยความทุกข์ให้หายไปตามอากาศ

ภาพที่ 3 ชื่อภาพ อีสราภาพ เทคนิควาดภาพระบายสี สื่อที่ใช้สร้างสรรค์ประกอบด้วย สีอะคริลิก และสีไม้ ขนาด 70 x 95 เซนติเมตร

อภิปรายผล

1. **พื้นที่ความปลอดภัยส่วนตัว** เป็นพื้นที่ที่มีความปลอดภัยที่บุคคลมีการแสวงหาเพื่อที่จะนำตัวเองเข้าไปสู่พื้นที่นั้น โดยพื้นที่ความปลอดภัยส่วนตัวจะมีลักษณะของความเป็นเฉพาะ ปราศจากผู้คนที่มีปัญหาและเรื่องราวที่ไม่พึงประสงค์ เป็นพื้นที่ที่ช่วยสร้างความมั่นใจให้กับคนที่เข้าไปอยู่ในพื้นที่แห่งความปลอดภัยส่วนตัวนี้ จุดเริ่มต้นของความต้องการพื้นที่แห่งความปลอดภัยส่วนตัว คือ การมีปัญหส่วนตัวที่ก่อให้เกิดความเครียด ความกังวลที่ก่อให้เกิดสภาวะทางจิตใจเกี่ยวกับเรื่องราวที่เกิดความวิตกกังวลที่บั่นทอนสุขภาพทางกายและใจ การหาพื้นที่ความปลอดภัยส่วนตัวอาจประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากปัจจัยส่วนบุคคล เช่น ความกล้า ความกลัว ซึ่งคนที่ไม่ประสบผลสำเร็จในการหาพื้นที่ความปลอดภัยส่วนตัว โดยจะมีการสร้างภาพความคิดและจินตนาการขึ้นในจิตใจเพื่อให้เกิดการผิดคลาจากความวิตกกังวล การจะได้อะไรมาสักอย่างต้องใช้ความพยายาม ความอดทน ความอดกลั้นหรือต้องใช้ระยะเวลายาวนานกว่าจะสำเร็จ หรือได้มาตามที่ตนเองปรารถนา (เอกชัย วรรณแก้ว และ จิระพัฒน์ พิตรปรีชา, 2565)

2. กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมสะท้อนความคิดและจินตนาการ มีกระบวนการนับตั้งแต่ต้นทางไปยังปลายทางมีดังนี้ 1) การค้นหาแรงบันดาลใจ 2) การสร้างความคิด 3) การสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้อง 4) การวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุป 5) การร่างแบบ 6) การดำเนินการสร้างสรรค์ผลงาน และ 7) การตรวจสอบการทำงานและสรุปความคิด ซึ่งการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมที่ต้นนี้มีปัจจัยสำคัญที่ควรปฏิบัติและควรคำนึงถึง ดังนี้ ประสพการณ์ชีวิตของผู้สร้างสรรค์ อุปนิสัยของผู้สร้างสรรค์ การศึกษา ข้อมูลอย่างจริงจัง ความชำนาญทางเทคนิคการแสดงออกทางศิลปะ และการวิจารณ์ (ปริรักษ์ ศุภตริยวรงค์, อำพร แสงไชยา และ ประภาพร ศุภตริยวรงค์, 2562) สอดคล้องกับ วรรณลพ มีมาก (2565) ที่พบว่าการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนั้นจะเริ่มต้นจากการมีประเด็นการสร้างสรรค์ จากนั้นเข้าสู่การร่างแบบให้สอดคล้องกับเนื้อหา มีการทดลองทำเพื่อการเรียนรู้และค้นหาเทคนิควิธีการสร้างสรรค์ใหม่ๆ จากนั้นจึงทำการทดลองด้วยการนำเฟรม สีและวัสดุอุปกรณ์อื่นๆ มาเป็นเครื่องมือในการทำงานและการทดลองเพื่อการค้นหาข้อผิดพลาดก่อนที่จะทำการสร้างสรรค์ผลงานจริง และพบเจอข้อผิดพลาดน้อยลง บางครั้งผลที่เกิดขึ้นจากการทดลองก็ไม่ได้เป็นไปตามแผนที่กำหนดได้ แต่บางครั้งก็เกิดองค์ความรู้ขึ้นจากความบังเอิญที่ได้คิดและทดลองทำ จนเกิดผลสำเร็จเบื้องต้น นอกจากนี้ อาจเริ่มต้นด้วยขั้นตอนการร่างภาพ ต่อด้วยการพัฒนาแบบร่างจำนวนมาก จนถึงขั้นตอนการลงสีในขั้นตอนที่ 1 ให้มีค่าน้ำหนักของสีโดยรวมทั้งภาพ ตามด้วยการลงสีเพิ่มในขั้นตอนที่ 2 ให้ชัดเจนเพิ่มมากขึ้น พร้อมด้วยการเก็บรายละเอียดในขั้นตอนที่ 3 เพื่อนำไปสู่ภาพผลงานจิตรกรรม 2 มิติที่สมบูรณ์ขึ้น นั้นแสดงให้เห็นว่าการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมอาจไม่ได้มีขั้นตอนที่เป็นระบบสามารถปรับเปลี่ยนไปตามความชำนาญและความเชี่ยวชาญของผู้สร้างสรรค์ การทอดเป็นภาพร่างต้นแบบ โดยอาศัยความรู้ด้านองค์ประกอบศิลป์ รูปทรงและเนื้อหา มาวิเคราะห์ แล้วย่อยทอดเป็นภาพร่างต้นแบบ เพื่อนำไปขยายเป็นผลงานจริง ตามกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานต่อไป (สุพัญญา กุลธินิ, อนุชิต โรจนชีวินสุกร และ สมพร ชูสุวรรณ, 2564) ส่วน เอกชัย วรรณแก้ว และ จิระพัฒน์ พิตรปรีชา (2565) กล่าวว่า การสร้างผลงานจิตรกรรมมีขั้นตอนดังนี้ 1) การค้นหาข้อมูล 2) การค้นหาข้อมูลจิตรกรรมและรูปแบบของผลงาน 3) การเก็บรวบรวมเนื้อหาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องมากที่สุดและลงลึก 4) การศึกษาและวิเคราะห์ผลงานที่ผ่านมา 5) การสังเคราะห์ข้อมูลก่อนการสร้างงาน 6) การออกแบบร่าง 7) การดำเนินการสร้างสรรค์ และ 8) การสรุปผลงาน ปัญหาและอุปสรรค ซึ่งการวิจัยครั้งนี้มีกระบวนการสร้างผลงานจิตรกรรมที่สื่อความหมายได้ตรงตามสิ่งที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการสื่อสารของพื้นที่พื้นที่แห่งความปลอดภัยสำหรับผลงานจิตรกรรมที่ต้นนี้จะต้องแสดงตัวตนของผู้สร้างสรรค์ที่มีลักษณะเฉพาะออกมา บ่งบอกถึงอารมณ์ความรู้สึก แสดงความคิดของผู้สร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดีในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม มีทั้งการเขียนสีเดียวและการเขียนหลายสี ซึ่งแต่ละชนิดของสีก็มีคุณสมบัติที่แตกต่างกัน เช่น สีน้ำมีคุณสมบัติโปร่งแสง แห้งเร็ว ส่วนสีน้ำมันมีคุณสมบัติทึบแสง แห้งช้า และสีอะคริลิกมีคุณสมบัติมันวาว แห้งเร็ว ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามแต่ละชนิดของสี และเทคนิคของการสร้างสรรค์ (สุพัญญา กุลธินิ, อนุชิต โรจนชีวินสุกร และ สมพร ชูสุวรรณ, 2564) อย่างไรก็ตามประสพการณ์ในการสร้างสรรค์ก็จะส่งผลทำให้ความคิดและจินตนาการมีความคล่องแคล่วว่องไวขึ้น ซึ่งการวิจัยสร้างสรรค์นี้ผู้วิจัยยังขาดการศึกษาข้อมูลและการตีความเชิงลึก รวมถึงการใช้แนวคิดทฤษฎีของนักวิชาการเข้ามาสนับสนุนความคิดให้กว้างขวางออกไป ผลงานจึงเป็นเพียงการถ่ายทอดจินตนาการตามที่คิดผินเท่านั้น สอดคล้องกับ รัตนภพ เตชะวงศ์ (2565) ที่กล่าวว่า ประสพการณ์มีผลต่อการรับรู้ของมนุษย์ที่นำไปสู่เหตุผลและความเข้าใจในการสร้างสรรค์ผลงาน สำหรับการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนจินตนาการที่สร้างการรับรู้ให้กับคนดูนั้นต้องการนำเสนอและสื่อสารความรู้สึกของพื้นที่ส่วนตัวที่ตรงกันข้ามกับความรู้สึกของพื้นที่จริงที่ผู้วิจัยแสวงหาพื้นที่แห่งความปลอดภัยที่เป็นจริง โดยนำเสนอออกมาแบบจินตนาการ ที่หวังให้ผู้ชมได้มีการตีความหมายตามประสพการณ์ของตนเอง สอดคล้องกับ ปริรักษ์ ศุภตริยวรงค์, อำพร แสงไชยา และ ประภาพร ศุภตริยวรงค์ (2562) ที่กล่าวว่า ผลงานจิตรกรรมนั้นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้เป็นสื่อถ่ายทอดให้มนุษย์ด้วยกันให้รับรู้และซาบซึ้งถึงเรื่องราวที่เป็นอยู่ในผลงานด้วยการตีความหมาย มนุษย์จึงเกิดปัญญาเรียนรู้จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชีวิตไปในทางที่ดีขึ้น

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย ผลงานศิลปะที่เป็นต้นแบบ และข้อมูลจากกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ผลการศึกษาพบว่า 1) พื้นที่มี 2 ลักษณะคือพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางความคิดที่มีลักษณะเป็นนามธรรมไม่สามารถจับต้องได้ พื้นที่ทางกายภาพที่เป็นพื้นที่ส่วนรวมที่ยังเชื่อมโยงกับคนอื่นยังเป็นพื้นที่ที่ไม่สร้างความสุขและความไม่ปลอดภัยให้กับชีวิตของบุคคล โดยพื้นที่ส่วนบุคคลที่ถูกกำหนดขึ้นจริงและพื้นที่ในความคิดล้วนสามารถสร้างภาพแห่งจินตนาการที่เชื่อมโยงเข้ากับความรู้สึกแห่งมนต์ความคิดได้อย่างอิสระ 2) กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานเกิดขึ้นจาก 1) แรงบันดาลใจ 2) การสร้างความคิด 3) การสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้อง 4) การวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุป 5) การร่างแบบ 6) การดำเนินการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม และ 7) การตรวจสอบการทำงานและสรุปความคิด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผู้วิจัยได้ค้นพบว่าเรื่องของพื้นที่ความปลอดภัยส่วนตัวนั้นเป็นเรื่องราวการเงินธนาคารของมนุษย์ที่ต้องการพื้นที่ปลอดภัยของชีวิตการสร้างสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรมที่มีการสร้างสัญลักษณ์ที่ผู้วิจัยเคยมีประสบการณ์ร่วมมาก่อน เช่น ขนมหวาน เครื่องดนตรี ห้องฟ้า โคมไฟ โดยผู้วิจัยองค์ประกอบเหล่านี้มาจัดวางให้อยู่ในตำแหน่งและจังหวะที่เหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อหาเรื่องราว พร้อมกับสอดแทรกจินตนาการส่วนตัวเข้าไปผ่านการสร้างรูปทรงใหม่ โครงสร้างของสีและการจัดวางตำแหน่งขององค์ประกอบศิลป์ให้ดูแปลกใหม่

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการผสมผสานของเทคนิคภาพพิมพ์และงานจิตรกรรมโดยอาศัยเรื่องราวของเซปโซนที่เน้นการสร้างรูปแบบของเรื่องราวที่มีความแปลกใหม่

เอกสารอ้างอิง

- ชลภัฏ สุภานิกกุล. (2559). **พื้นที่ส่วนตัวของฉัน**. ศิลปินพจนานุกรมศิลปวัฒนธรรม สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ดวงหทัย พงศ์ประสิทธิ์. (2564). การแปลความหมายสัญลักษณ์ในงานทัศนศิลป์สู่การพัฒนาผลงานศิลปะ ชุด สัญลักษณ์ทดแทนความรู้สึกลึกซึ้งจากการสูญเสีย. **วารสารพัฒนศิลป์วิชาการ**, 5(2), 35-58.
- นราธร สายแสง. (2560). ธรรมชาติมนุษย์กับมุมมองเชิงพื้นที่. **Veridian E-Journal, Silpakorn University**. 10(1), 635-646.
- นวกู แซ่ตั้ง. (2563). จ่าง แซ่ตั้ง: ตัวตนกับการสร้างผลงานศิลปะ. **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, 2(12), 10-19.
- บริรักษ์ ศุภตรัยวรพงศ์, อัมพร แสงไชยา และ ประภาพร ศุภตรัยวรพงศ์. (2562). การสร้างสรรค์จิตรกรรม: รูปและสัญลักษณ์ในวิถีชีวิตชนบท. **วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**, 11(2), 156-179.
- ภัตตินันท์ สายนาคน และ รัชนิกร ทองสุคติ. (2556). ดอยวามีมีดีมากกว่ากาแฟแฟ้มชุ่มชื้นชุมชนเข้มแข็งเสริมแรงพัฒนาเด็กพิการ. **วารสาร Sikkhana**, 6(7), 1-15.
- รณภพ เตชะวงศ์. (2565). การทดลองกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมจากแนวคิดความหมายอันไม่สิ้นสุด. **วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**, 14(1), 113-132.
- วรรณลพ มีมาก. (2565). การสร้างสรรค์งานจิตรกรรม ชุด มายาคติจากความงามของมนุษย์ในพระพุทธศาสนา: มุมมองจากหญิงวัยรุ่นตอนปลาย. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**, 14(2), 1-27.
- สุพัฏฐา กุลธินิ, อนุชิต โรจนชีวินสุกร และ สมพร ชูสุวรรณ. (2564). การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมชุดบรรยากาศแห่งความสุขในวิถีชาวนาอีสาน. **วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม**, 18(3), 245-253.
- อัศวิน โรจน์สง่า, กิตติกรณ์ นพุดมพันธ์, วารุณี หวัง และ จารุวรรณ ขำเพชร. (2563). พื้นที่ทางวัฒนธรรมในเขื่อนไทยอุบล บ้านคลองน้ำใส จังหวัดสระแก้ว. **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, 21(2), 177-189.
- เอกชัย วรรณแก้ว และ จิระพัฒน์ พิตรปริชา. (2565). การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม: ชุด “ความฝันที่เติมเต็ม”. **วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร**, 5(4), 141-152.

เรื่องราวแห่งความสุขของฉัน: กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมรูปแบบจินตนาการ

My Happy Story: The Process of Creating an Imaginative Painting Form

อภิญญา น้อยแสงสี¹ ไทยโรจน์ พวงมณี²
E-mail: noisangsee1234@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาเรื่องราวความสุขของฉัน และ 2) ศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมรูปแบบจินตนาการ ใช้แบบบันทึกข้อมูลเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราวของความสุขจากเอกสารตำราและบทความวิจัย และข้อมูลจากกระบวนการสร้างผลงานจิตรกรรม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า 1) ความสุขของชีวิตของมนุษย์แต่ละคนเกิดขึ้นจากการลือกที่จะรับรู้สิ่งที่ชอบและสนใจในระหว่างช่วงของการดำเนินชีวิต เช่น วัตถุสิ่งของ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย โดยการอยู่กับความสุขนั้นจะถูกสร้างภาพขึ้นในสมองและจิตใจพร้อมกับการใส่จินตนาการสร้างภาพใหม่ขึ้นมาให้น่าสนใจ และ 2) การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมเป็นรูปแบบจินตนาการ มีดังนี้ (1) การศึกษาข้อมูล (2) การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล (3) การตีความหมายข้อมูล (4) การร่างแบบ (5) การดำเนินการสร้างสรรค์ (6) การแก้ไขปรับปรุงเพื่อการพัฒนา และ (7) การตรวจสอบและประเมินผลงาน

คำสำคัญ: เรื่องราวแห่งความสุขของฉัน กระบวนการสร้างสรรค์ ผลงานจิตรกรรม รูปแบบจินตนาการ

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the story of my happiness and 2) to study the process of creating imaginative paintings. Use the data record as a data collection tool by collecting information about the story of happiness from textbooks and research articles, and information from the process of creating painting results. Analyze data by analyzing content The results showed that 1) the happiness of each human being is formed by the perception of things that are liked and interested during the course of life, such as objects, objects, clothing, clothing, by living with happiness is created in the brain and mind with the insertion of imagination to create new images that are interesting, and 2) the creation of paintings as imaginary forms are as follows: (1) the study of information, (2) the creation of paintings. (3) Data analysis and synthesis. (4) Drafting, (5) Creative implementation, (6) Improvement for development, and (7) Monitoring and evaluation of performance.

Keywords: my happy story, creative process, painting, imaginative form

ความเป็นมาของปัญหา

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยใหม่ส่งผลทำให้มนุษย์มีการคิดนวัตกรรมและผลิตภัณฑ์ที่ส่งผลทำให้มนุษย์เกิดความสะดวกสบายขึ้น เช่นเดียวกับวิถีชีวิตของคนในสังคมก็มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่มีลักษณะเอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน และกันน้อยลง ต่างคนต่างอยู่ไม่เกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมือง การใช้ชีวิตย่อมต้องระแวงตัวมากขึ้น โดยที่ผู้คนส่วนใหญ่ยังอาศัยสื่อสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่สร้างตัวตน และสามารถคลายความโดดเดี่ยวจากการไม่เปิดใจในการคบเพื่อนมนุษย์ที่มีชีวิตและจิตใจ สามารถใช้ชีวิตคนเดียว ไปไหนมาไหนคนเดียว โดยไม่คิดว่ามันคือความโดดเดี่ยวจึงเป็นที่มาของชื่อเรื่อง เรื่องราวความสุขของฉัน เริ่มจากการมองหาสิ่งที่คิดว่าตัวมนุษย์เพียงคนเดียวจะสามารถสร้างความสุขได้อย่างไร การคิดแบบนี้ส่งผลทำให้ตัวเองมีการแสวงหาความสุขจากการทำสิ่งเล็กน้อยๆ ในชีวิตประจำวันอันเป็นการแสวงหาความสุขและความรักที่จะทำเช่น สถานที่ของกินหรือเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่ชอบมันก็เกิดความสุขได้เช่นกัน จากการใช้ชีวิตประจำวันกินของอร่อยๆ ก็อาจสร้างความสุขให้ตัวเองได้เช่นกัน เมื่อกล่าวถึงคำว่าบุคคลที่มีความสุขนั้นเป็นคนที่มีหลากหลายทางปัญญา คือ ความเมตตา กรุณาต่อตนเอง ควรนำมาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต เพราะเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ยากลำบากความเมตตา กรุณาต่อตนเองได้ ซึ่งแนวคิดนี้จะสามารถส่งเสริมให้บุคคลสามารถปล่อยปละตนเองแทนการตัดสินตนเอง มีความเข้าใจความทุกข์ยากแทนความรู้สึกโดดเดี่ยว และมีสติแทนการปล่อยให้อารมณ์ด้านลบครอบงำ ซึ่งหากนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้จะทำให้ตนเองหรือผู้อื่นสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นจริงตามธรรมชาติ ความรู้เท่าทันตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น สามารถช่วยบรรเทาความทุกข์ และลดทอนผลกระทบจาก

¹ นักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรศิลปกรรมศาสตร์ สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ (ภัทรพงษ์ อัมรงค์ปรีชาชัย, 2564) โดยปัจจัยแห่งความสุขของตนเองคือมีอิสระที่จะเลือกทางเดินชีวิตของตัวเอง เลือกทำสิ่งต่างๆ ตามที่ตัวเองต้องการโดยไม่ต้องฝืนใจทำสิ่งที่ไม่ต้องการ ดังนั้นการมีจิตใจที่มั่นคงไม่หวั่นไหวความเปลี่ยนแปลงต่างๆ สามารถรับมือกับทุกสิ่งได้เป็นอย่างดี การมีเป้าหมายในชีวิต มีความหวังในการดำรงชีวิต รู้สึกว่าประสบการณ์ชีวิตในแต่ละวันมีคุณค่า เรียนรู้จากชีวิตที่ผ่านมา (อดิศร บาลโสง, 2564)

กล่าวได้ว่าการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์นั้นต้องมีการดิ้นรน มีการไขว่คว้าเพื่อการตอบสนองความปรารถนาที่จะให้ชีวิตที่มีความสุขของตนเอง (อดิศร บาลโสง, 2564) ผ่านกิจกรรมในชีวิตประจำวัน โดยที่เรื่องราวและเหตุการณ์จะแฝงไว้ด้วยความสนุกสนาน ความตื่นเต้น ความเร้าใจ ซึ่งการได้มีประสบการณ์ย่อมส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกที่จะสะท้อนออกมาเป็นผลงานเชิงสร้างสรรค์ เช่น งานจิตรกรรมแนวจินตนาการที่ผู้วิจัยสามารถผสมผสานกับเรื่องราวในชีวิตของตัวเองลงไปในผลงานชิ้นนั้นได้ คำว่าผลงานจิตรกรรมนั้นหมายถึง ผลงานการวาดระบายสีหรือปรุงแต่งเพื่อสื่อให้เห็นในสิ่งที่ใจอยากจะทำ เป็นผลงานที่จิตรกรมีการจินตนาการขึ้น จากอารมณ์ความรู้สึกผ่านลงบนงานชิ้นนั้น มีเทคนิควิธีการถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกออกมา (เอกชัย วรรณแก้ว และจิระพัฒน์ พิตรปรีชา, 2565) ส่วนรูปแบบงานจิตรกรรมนั้นประกอบด้วย รูปทรงกับที่ว่าง (Space) เนื้อหาที่ประกอบด้วยเรื่อง (Subject) แนวเรื่อง (Theme) โดยที่เนื้อหาที่มีทั้งเนื้อหาทางรูปทรง (Formal Content) หรือเนื้อหาภายในกับเนื้อหาทางสัญลักษณ์ (Symbolic Content) และเนื้อหาภายนอกที่เป็นมูลเหตุสำคัญต่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมของศิลปิน โดยมีที่มาจากอารมณ์สะท้อนใจ ความนึกคิด หรือจินตนาการ โดยที่ศิลปินได้แสดงอารมณ์ความรู้สึกสะท้อนใจหรือความนึกคิดนี้ให้ปรากฏเป็นรูปทรง โดยอาศัยความรู้ ทักษะฝีมือ และทางเทคนิควิธีการสร้างงานจิตรกรรมด้วยการระบายสี ซึ่งเป็นวิธีการสร้างผลงานที่จะทำให้ผู้ดูเกิดอารมณ์สะท้อนใจ หรือเกิดจินตนาการร่วมด้วย โดยที่ผู้สร้างสรรค์จะทำการถ่ายทอดท่วงท่าออกมาเป็นผลงานอย่างมีปัญญา มีความรู้ มีทักษะฝีมือและมีเทคนิควิธีการในการสร้างสรรค์ผลงานเฉพาะ ตลอดจนอุปนิสัยใจคอที่สามารถไหลเลื่อนเข้าไปในผลงาน (พิเชษฐ์ เปียกรกลิ่น, 2552)

แม้ว่าการสะท้อนความคิดและอารมณ์ความรู้สึกจากแนวคิดความสุขที่อยู่ในสภาวะของความโดดเดี่ยวขึ้นมาแทนความทุกข์ที่อยู่ในใจผ่านการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่มีสีสันสดใส มีการสร้างสรรค์รูปทรงลักษณะจินตนาการชิ้นมานั้น ผู้วิจัยในฐานะผู้สร้างสรรค์ผลงานจึงเลือกใช้โครงสร้างของสีที่มีลักษณะสดใส รูปทรงแบบตัดทอนตามแบบอย่างงานศิลปะแบบ POP Art สอดคล้องกับ ดุสิตา อัมมารมณ (2565) ที่กล่าวว่าความอิสระของการใช้ชีวิตและความคิดที่มีเสรีภาพย่อมนำมาซึ่งการแสดงออกทางเรื่องราว และเทคนิควิธีการของผู้สร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่พร้อมจะนำเสนอเรื่องราวที่หลากหลาย ส่วนกระบวนการการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่เป็นระบบนั้นจะผ่านขั้นตอนดังนี้ 1) การเก็บข้อมูลเชิงเอกสารงานวิจัยและบทความ 2) การเก็บข้อมูลทางกายภาพของอาคารเก่า 3) แล้วนำมาวิเคราะห์ผสมผสานกับจินตนาการ ออกมาเป็นภาพร่าง (Sketch) 4) ทำการทดลองเทคนิควิธีการบางอย่างเพื่อนำผลที่ได้ไปใช้ในการสร้างสรรค์ 5) ดำเนินการสร้างสรรค์ผลงาน (ทรงวุฒิ แก้ววิศิษฐ์, 2564) ส่วน สุพฎฐา กุลธินิ, อนุชิต โรจนชีวิน สุภร และ สมพร ชูสุวรรณ (2564) กล่าวว่า ผลงานจิตรกรรมที่ได้นั้นจะต้องแสดงตัวตนของผู้สร้างสรรค์ด้วยอัตลักษณ์เฉพาะของการแสดงออก เนื้อหาเรื่องราวที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกของการสะท้อนความคิดของผู้สร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามการคิดสร้างสรรค์และเทคนิควิธีการสร้างผลงานจิตรกรรมล้วนมาจากความสนใจ ความรักและความทรงจำของผู้สร้างสรรค์ที่นำมาผสมผสานกับเรื่องราวที่ต้องการสะท้อนออกมาเพื่อเป้าหมายในการส่งสารต่อไปยังผู้ชมผลงาน ทรงวุฒิ แก้ววิศิษฐ์ (2564) กล่าวว่า เรื่องราวจากความรักและความทรงจำในสภาวะของความคิดถึงและผูกพันในงานจิตรกรรมที่ถูกสื่อสารจากผู้สร้างสรรค์ย่อมแสดงให้เห็นถึงการโยกโยก โดยผู้สร้างสรรค์จะหาวิธีการแสดงออกทางเรื่องราวและการจัดองค์ประกอบศิลป์ให้สมบูรณ์และลงตัว กล่าวได้ว่า งานจิตรกรรมสร้างสรรค์นั้นเป็นกระบวนการที่เกิดจากกรรมวิธีของการลำดับความคิด การปฏิบัติการของผู้สร้างสรรค์อย่างต่อเนื่องจนก้าวไปสู่การปรากฏตัวของผลงานขึ้น ที่แสดงความสำเร็จด้วยความนึกคิด ความคิดสร้างสรรค์ที่ระหว่างการทำงานและวิถีชีวิต (ณรงค์ชัย ปิฎกรัศ, 2562)

สำหรับการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมรูปแบบจินตนาการที่มาจากเรื่องราวของความสุขในชีวิตนั้น ผู้วิจัยเลือกแนวคิดและสถานการณ์ที่เข้ามากระทบใจแล้วทำให้เกิดแรงบันดาลใจขึ้นมา ด้วยการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งหนึ่งไปสู่อีกสิ่งหนึ่งที่ต้องมีการสื่อสาร การตีความหมายและการสร้างผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนประสบการณ์การรับรู้ของผู้ชมให้มีการตีความและการให้คุณค่าในเชิงสุนทรียศาสตร์ (รณภพ เตชะวงศ์, 2565) โดยผู้สร้างสรรค์จะมีการตีความหมายของสิ่งที่ตนเองรับรู้พร้อมกับการสร้างรูปทรงใหม่ด้วยการเพิ่ม หรือลดทอนรูปทรงให้ดูเรียบง่าย บิดเบือนรูปทรงของสัตว์ มนุษย์ สิ่งของ บรรยากาศให้แตกต่างไปจากความเป็นจริง ผสมผสานไปสู่จินตนาการเพื่อทำให้รูปแบบของผลงานสัมผัสได้ง่ายตอบสนองจิตที่อยู่นิ่งลึกของผู้ดูผลงาน (ดาร์ริ์ ธรรมบุญเรือง, 2557) ดังนั้นเรื่องราวความสุขและความปรารถนาจึงถือว่าเป็นเรื่องส่วนบุคคล ที่บุคคลอาจต้องการเปิดเผยหรือปกปิด ดังนั้นการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมจึงจำเป็นต้องพิจารณา ไตร่ตรอง พร้อมกับการตั้งคำถามกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองและบุคคลอื่นๆ เพื่อให้ผลจากคำตอบผ่านเนื้อหาเรื่องราวและรูปแบบของผลงานจิตรกรรมได้ (ดำรงค ชีวะสาร, 2555) ส่วนการเชื่อมโยงสิ่งที่รับรู้ เช่นความสุขของชีวิตสู่การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมจึงเป็นการนำเสนอสิ่งที่มองเห็นได้จากคนทั่วไปและผู้สร้างสรรค์จะทำการสะท้อนออกมาเป็น

รูปลักษณะใหม่ที่มีการจัดวางองค์ประกอบศิลปะอย่างมีความงาม (พิเชษฐ์ เปียร์กลีน, 2552) อาจกล่าวได้ว่าแสดงออกผ่านงานจิตรกรรมที่มีเรื่องราวความสุขล้วนมีเป้าหมาย โดยที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการสื่อสารไปยังผู้ชมผลงานให้มีการรับรู้และเห็นคุณค่าทางสุนทรีย์ มีการค้นพบปรัชญาและจริยธรรมที่ฝังผ่านงานจิตรกรรม อย่างไรก็ตามการสร้างสรรค์เรื่องราวแห่งความสุขนั้นมีการนำเสนอประเด็นการสะท้อนสังคมผ่านมุมมองและการจัดวางของผู้วิจัย ดังนั้นการแสดงออกเหล่านี้จึงช่วยสะท้อนถึงทักษะ ความรู้ ความสามารถในการสร้างผลงานจิตรกรรมรูปแบบจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ ที่มีการนำเสนอพร้อมด้วยคำอธิบายตามหลักวิชาการทางจิตรกรรมอันช่วยเอื้อต่อการสร้างความรู้ความเข้าใจในความหมายและคุณค่าของงานด้วย (ณรงค์ชัย ปิฎกรัศต์, 2562)

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงสนใจและตระหนักในการใช้ชีวิตคนเดียวโดยการพยายามสร้างภาพแห่งความสุขผ่านเรื่องราวและบรรยากาศของที่ผ่านมาและกำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต ด้วยการแสดงออกผ่านรูปแบบผลงานแนวจินตนาการที่นำเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับการใช้ชีวิตประจำวันที่ได้มองเห็นและสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่มีความงาม ซึ่งการนำเสนอแนวคิดการสร้างสรรคผลงานจิตรกรรมใช้ชื่อว่า เรื่องราวของความสุขของฉันโดยมีเป้าหมายเพื่อนำเสนอเรื่องราวและเทคนิควิธีการวาดภาพระบายสีออกมาเพื่อให้ผู้รับรู้ถึงคุณค่าและความงามจากการสะท้อนความคิดที่เป็นปัจจุบันผ่านความหมายตรงและความหมายแฝง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเรื่องราวความสุขของฉัน
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมรูปแบบจินตนาการ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสร้างสรรค์ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยใช้แบบบันทึกข้อมูลในการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ประเด็นดังนี้ 1) เนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับความสุข 2) แนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน 3) กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม 4) เทคนิควิธีการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม และ 5) ปัญหาและอุปสรรคจากการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีช่วงเวลาของการดำเนินการวิจัยดังนี้ 1) ก่อนการสร้างสรรค์ผลงาน ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ และวารสาร 2) ระหว่างการสร้างสรรค ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลประเด็นการเนื้อหาเรื่องราว การจัดองค์ประกอบศิลป์ และเทคนิควิธีการสร้างสรรค์ผลงานทั้ง 3 ชิ้นงานในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน 3) หลังการสร้างสรรคผลงาน ประเด็นความสอดคล้องกับเนื้อหาเรื่องราว การจัดองค์ประกอบศิลป์ และความลงตัวของผลงานโดยภาพรวม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกข้อมูลและการศึกษาเอกสารมาจัดระเบียบข้อมูล จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยด้วยการใช้แนวคิดสัญญาวิทยาที่นำเสนอผ่านความหมายตรงและความหมายแฝง

ผลการวิจัย

1. เรื่องราวความสุขของฉัน พบว่า การใช้ชีวิตมีความสุขขึ้นสิ่งแวดล้อมรอบตัว สิ่งที่เป็นประจำก็ยิ่งชอบมีความสุขสนุกเมื่อได้ทำมันมากขึ้นไม่รู้สีกแฉ้งหรือโดดเดี่ยวเหมือนเมื่อก่อนรู้สึกท้อฟ้าสวส หรือสิ่งเล็กๆ รอบตัวก็หัวเราะได้เยอะขึ้นการใช้ชีวิตของตัวเองมันโอเคขึ้นมันดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัดจากสิ่งที่เราโฟกัสและหันมาใส่ใจและทำมันอย่างตั้งใจ ดังเช่น (1) ความสุขจากการทำงานศิลปะที่ตัวเองชอบ ได้หันมาตั้งใจฝึกฝีมือตัวเองและอยู่กับมันมากขึ้นเช่น แนวจินตนาการผสมผสานกับเรื่องราวในชีวิตตัวเองผสมผสานกับการได้เล่นเกมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจแล้วก็กลับมาคิดงานจิตรกรรมสร้างสรรค์ ทั้งหมดคือมาจากสิ่งที่ตัวเองชอบทั้งหมดเลย (2) ความสุขจากการได้ออกไปท่องเที่ยวในสถานที่ที่อยากไปส่วนมากเลยที่จะชอบไป คือเขาคือ เพราะมีภูเขาเยอะท้องฟ้าที่สวยงามและอากาศดี ทะเลสวยของกินของที่ชอบ และได้เจอสิ่งใหม่ๆ ที่มีอยู่มากมายที่ผู้วิจัยสนใจสีสันของขนมสีสันของท้องฟ้าและอาหารที่อร่อย และ (3) ความสุขที่ได้ใช้ชีวิตอยู่กับตัวเองได้ทำอะไรหลายๆ อย่างทั้งในกิจวัตรประจำวันของตัวเองการทำอะไรที่ไร้สาระทำงานบ้างเล่นกับสัตว์ตัวโปรดบ้าง นอนอ่านการ์ตูนพักบ้างเล่นบ้างทำงานบ้าง เหมือนได้อยู่กับตัวเองมากขึ้น เนื่องด้วยผู้วิจัยมีบุคลิกที่ขี้ดแฉ้ง ไม่ว่าจะเข้าสังคมก็สามารถสนุกสนานและเพลิดเพลินได้ หรือช่วงเวลาที่อยู่กับตัวเองก็สามารถที่จะสนุกสนานได้ โดยไม่ได้มีการยึดติดว่าจะต้องมีเพื่อนหรือมีคนรู้จักที่คนที่อยู่เคียงข้างกับเราถึงจะมีความสุขได้

2. กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมรูปแบบจินตนาการ พบว่ามีรายละเอียดดังนี้

2.1 การศึกษาข้อมูล ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตคนเดียวให้มีความสุข ศึกษาในอินเทอร์เน็ตและการใช้ชีวิตประจำวันของของตัวเอง

2.2 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ศึกษา นำมาจัดระเบียบเป็นประเด็นย่อย 3 ประเด็น ประกอบด้วย 1) ความสุขจากการทำงานศิลปะที่ตัวเองชอบ 2) ความสุขจากการได้ออกไปท่องเที่ยว และ 3) ความสุขที่ได้ใช้ชีวิตอยู่กับตัวเอง หลังจากนั้นได้สังเคราะห์ข้อมูลออกเป็นเรื่องราวที่เป็นความสุขของฉันทนจากการใช้ชีวิต จากการเรียนรู้และการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวัน

2.3 การตีความหมายข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลจากเรื่องราวที่เป็นเรื่องส่วนตัวนักวิจัยในฐานะผู้สร้างสรรค์มาสู่การตีความและสร้างความหมายใหม่ขึ้นมาผ่านรูปทรงที่มีความหมายตรงและความหมายแฝงดังนี้ รอยยิ้ม หมายถึง ความสุขความสมหวัง เกมสวนสนุกหมายถึงความสนุกสนานความเพลิดเพลินผ่อนคลาย ต่างหูหมายถึง ความสวยงามตัวตนบุคลิกภาพ ภาพเขียน Starry night หมายถึงการจินตนาการที่ได้จากศิลปินที่ชอบคือวินเซนต์แวนโก๊ะ มานำเสนอให้รู้สึกถึงความสดใส ความกว้างใหญ่และมีความมีชีวิตชีวา ความอิสระของชีวิตจากความโดดเดี่ยวและการสร้างความสุขบนฐานการรับรู้ธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมตัวผู้สร้างสรรค์ไอศกรีม หมายถึง สีสันความสดใสวัยเยาว์เส้นทางแห่งความฝันการได้ท่องเที่ยว เม็ดลูกอมช็อกโกแลต หมายถึงความซับซ้อน รูปคน หมายถึง แทนความเป็นตัวเอง แมว หมายถึง สัตว์ตัวโปรดเป็นสัญลักษณ์ความสุขจากรูปทรงที่นุ่มนวล แวตาสีหน้าที่ดูน่ารักน่าเอ็นดูจากลีลาท่าทางที่แสดงออกมา โดยผู้วิจัยนำเสนอด้วยการตัดทอนรูปทรงให้ดูบิดเบือนไปจากความเป็นจริงทำให้ง่ายต่อการรับรู้และการตีความของผู้คน ตันไม้ หมายถึง วันคริสมาสต์เฉลิมฉลอง ต้นไม้ หมายถึง ความร่มเย็น ภาพงานศิลปะ หมายถึง สิ่งที่ดีที่ชอบ น้ำ หมายถึง สีสันความสดใสความชื่นชื่น โดยผลของการให้ความหมายและการตีความจะถูกนำไปประกอบสร้างให้เป็นภาพงานจิตรกรรมรูปแบบจินตนาการที่เน้นการจัดวางอย่างอิสระแต่ยังคงแสดงให้เห็นคุณค่าของความงามเชิงรูปแบบและความงามเชิงเนื้อหาที่ผสมผสานกันขึ้นมานบนแนวคิดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

2.4 การร่างแบบ ผู้วิจัยนำผลการตีความหมายข้อมูลมาสู่การร่างแบบ เพื่อหาแนวทางการจัดองค์ประกอบของภาพให้มีจุดเด่นหลักและจุดเด่นรองและสอดคล้องกับเรื่องราวแห่งความสุขที่กำลังจะสร้างขึ้น

2.5 การดำเนินการสร้างสรรค์ ผู้วิจัยเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานโดยใช้เวลาในการสร้างสรรค์ 1 เดือน

2.6 การแก้ไขปรับปรุงเพื่อการพัฒนา ผู้วิจัยได้พิจารณาถึงความเหมาะสมและสวยงามจากการจัดองค์ประกอบศิลป์และการประกอบสร้างเรื่องราวขึ้นมาตามจินตนาการของผู้วิจัยโดยมีการเน้นจุดเด่น การผลัดกระยะใกล้ไกลและการสร้างความกลมกลืน

2.7 การตรวจสอบและประเมินผลงาน ผู้วิจัยตรวจสอบผลงานโดยภาพรวมจากความประสานสัมพันธ์ของโครงสร้างจากเนื้อหาและการจัดองค์ประกอบศิลป์ที่มีหลักการของความลงตัว ความประสานสัมพันธ์ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความเป็นระเบียบ

3. การวิเคราะห์รูปแบบผลงานจิตรกรรม

รูปแบบผลงานจิตรกรรมเป็นแบบจินตนาการ ใช้สีน้ำมันบนผ้าใบในการสร้างสรรค์ผลงาน เนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง โยการนึกคิดและจินตนาการที่มีการค้นพบผ่านการก้าวข้ามของอายุและวัย โดยมีประเด็นเรื่องราวของความรัก ความสนุกสนาน ความเพลิดเพลินจากวัตถุสิ่งของและสิ่งมีชีวิตที่อยู่แวดล้อมที่มีลักษณะพิเศษที่ให้ความรู้สึถึงความผูกพันและความสุข จัดรูปแบบของผลงานจิตรกรรมโดยใช้หลักการทางศิลปะ เช่นหลักจุดเด่น หลักเอกภาพ หลักการเน้น หลักของมิติของภาพ มีรายละเอียดดังนี้

3.1 วิเคราะห์ผลงานจิตรกรรมชื่อ SMINE ผู้วิจัยสร้างสรรค์จากแนวความคิดที่ว่ารอยยิ้มของตัวเองเมื่อมีความสุขสมหวังกับการสร้างสรรค์งานหรือทำสิ่งที่ชอบโดยการนำเสนอเกี่ยวกับเรื่องราวของสวนสนุกที่มีเครื่องเล่นมากมายให้เลือกเล่น โดยมีการตัดภาพให้เห็นถึงความสุขจากการได้เข้ามาในเหตุการณ์และฉากด้านหลังแสดงให้เห็นถึงความสดใสแจ่มจรัสของท้องฟ้าด้วยการนำภาพสตาร์ไลน์ของแวนโก๊ะมาเป็นฉากด้านหลัง องค์ประกอบที่นำมาแสดงล้วนสื่อสารอย่างมีนัยยะเชิงความแห่งความรักและการเปิดกว้างทางความคิดที่จะสัมผัสกับประสบการณ์รอบตัวผ่านความสนุกสนาน ความเพลิดเพลิน การทดลองและความท้าทายของชีวิต

ผู้วิจัยสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมในรูปแบบจินตนาการ โดยมีการจัดองค์ประกอบของผลงานให้สามารถสื่อความหมายและความคิดแห่งรอยยิ้มและความจริงใจจากการทดลองทำสิ่งต่างๆ รอบตัว หลักการทางศิลปะที่ถูกนำมาใช้คือหลักความสมดุลแบบซ้ายขวาไม่เหมือนกันแต่ให้ความรู้สึกเท่าเทียมกันทั้งสองข้าง ซึ่งด้านซ้ายมีวาดเป็นรูปใบหน้าคนผสมผสานกับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น รางของรถไฟเหาะ ตรงกลางจะเป็นรูปทรงของปาก ข้างขวา จะเป็นใบหน้าด้านข้างและต่างหู แมว พระจันทร์ เพื่อให้องค์ประกอบของรูปภาพดูสมดุลและเท่ากัน ความกลมกลืนของสี ส่วนหลักของความกลมกลืนนั้นผู้วิจัยใช้เส้นสายให้ไปในทิศทางเดียวกัน โดยการปาดป้ายให้ดูแล้วรู้สึกถึงการเคลื่อนไหว มีการสร้างจุดเด่นผ่านรูปทรงของกรอบสี่เหลี่ยมที่บรรจุรายละเอียดของหน้าคนลงไป พร้อมกับการเลือกใช้สีคู่ขัดแย้งและตรงกันข้ามในวงจรสีอยู่ด้วยกันเพื่อให้เกิดความรู้สึกตื่นตาสงสัยและเข้าใจ

นอกจากนี้ยังใช้สีของปากกามาระบายผสมผสานเพื่อให้สีดูเข้มสว่างขึ้นและวางรถไฟเหาะกับพระจันทร์และแมวให้มีเส้นสายและรูปทรงที่ดูเคลื่อนไหว อันจะก่อให้เกิดความรู้สึกถึงเรื่องราวแห่งชีวิต การเดินทางไปสู่ประสบการณ์ใหม่ที่น่าสนใจและตื่นเต้น

สำหรับการสร้างความเป็นเอกภาพให้กับผลงานจิตรกรรมนั้นพบว่า เกิดจากเส้นและการสร้างบรรยากาศของเนื้อหาเรื่องราวที่มีลักษณะจินตนาการที่ไปในทิศทางเดียวกัน ผู้วิจัยมีการจัดวางจังหวะของน้ำหนักสี จังหวะของรูปทรงและเส้นสายให้มีความสัมพันธ์และต่อเนื่องกันจากด้านหน้าไปด้านหลังของภาพผ่านบรรยากาศของโครงสร้างสีน้ำเงินที่เป็นฉากหลัง ด้านการสร้างมิติหรือระยะของภาพให้เกิดความรู้สึกลวงตา (Illusion) ว่ารูปทรงหลักอยู่ด้านหน้ามีการเก็บรายละเอียดส่วนรูปทรงที่อยู่ด้านหลังมีการเน้นให้เกิดความเข้มพร้อมกับการใส่เทคนิคการระบายสีไม้เพื่อให้เกิดมิติความลึกที่ห่างไกลออกไปเพื่อการรองรับการรับรู้ของผู้ชมผลงานในเรื่องของรูป (Figure) และพื้น (Ground)

ภาพที่ 1 ชื่อภาพ SMINE เทคนิค วาดภาพระบายสี สื่อ:สีอะคริลิก สีน้ำ สีไม้ และสีชอล์ก ขนาด 80X100 เซนติเมตร
ที่มา: อภิญญา น้อยแสงสี, 2565

3.2 วิเคราะห์ผลงานจิตรกรรมชื่อภาพ Happiness ผู้วิจัยได้แนวความคิดมาจากการมีโอกาสเปิดประสบการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ที่หลากหลาย ได้แก่ ทะเล ภูเขา ป่าและพื้นที่ทางธรรมชาติหรือถนนคนเดินที่อยู่ในเมืองเลย จึงมีการนำสิ่งที่พบเจอมาสร้างประสบการณ์ใหม่ ผ่านการเรียนรู้และการรับรู้รสชาติของอาหารกินที่มีรสชาติอร่อย ผู้วิจัยสร้างตัวตนของตัวเองด้วยรูปทรงแมว และมีการใช้แถบโมแทนรูปทรงของอาหารนำมาผสมผสานร่วมกับบรรยากาศของสถานที่ที่ชวนฝันและงดงาม การสร้างภาพเรื่องราวจึงสามารถสร้างความสุขทางตาและความสุขทางใจได้เป็นอย่างดีที่สะท้อนถึงความสุขจากจินตนาการ ส่วนภาพเรื่องราวของความทรงจำที่มาจากความสัมพันธ์และการมีประสบการณ์ผ่านความทรงจำ ตรึงใจที่ผู้วิจัยมีการสะท้อนและสื่อสารออกมาในลักษณะการผสมผสานรูปทรงของวัตถุที่นำมาประกอบเป็นภาพและการจัดโครงสร้างของภาพให้เป็นหน่วยของเอกภาพเดียวกัน

ผู้วิจัยสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบจินตนาการ โดยยึดตามหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ ได้แก่ หลักการของความสมดุล โดยผู้วิจัยมีการจัดองค์ประกอบของรูปทรงในลักษณะกระจายเพื่อให้รูปทรงในหน้าไปด้านหลังด้านหนึ่ง ความสมดุลจึงมีลักษณะซ้ายขวาไม่เหมือนกัน เช่นองค์ประกอบด้านซ้ายจะเป็นของภูเขาชนกับใบหน้าของตัวเองและไอศกรีม ส่วนตรงกลางภาพเป็นรูปของคน สายรุ้งของไอศกรีม ข้างขวาจะเป็นรูปของมือตัวเอง และมีโคลนของไอศกรีมยักษ์กับไอศกรีม และบริเวณรอบๆ ก็จะกระจายไปด้วยก้อนเมฆ ไอศกรีมจืด เม็ดลูกอมช็อคโกแลต และ อยยิ้มจืดที่ใส่ลงไปให้ภาพมีความสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังใช้รูปแบบงานศิลปะของแวนโก๊ะ จากภาพเขียน Starry Night มาสร้างเป็นฉากหลังเพื่อสร้างความรู้สึกถึงความรักในงานศิลปะและจินตภาพ สำหรับการใช้หลักความกลมกลืนนั้นผู้วิจัยเลือกใช้สีโทนร้อนโดยมีกลุ่มสีโทนเย็นเข้ามาสร้างความตื่นเต้นให้กับเรื่องราวดูมีสีสันและความเคลื่อนไหว นอกจากนี้ยังใช้รูปร่างและรูปทรงธรรมชาติที่มีลักษณะคล้ายกันมาจัดองค์ประกอบรวมเข้าด้วยกัน ส่วนหลักของเอกภาพที่ทำให้ภาพดูเป็นอันหนึ่งเดียวกันผู้วิจัยเลือกใช้เส้นสายให้มีความสัมพันธ์แบบต่อเนื่อง เกาะกลุ่มและมีทิศทางที่ชัดเจน สิ่งสำคัญที่ทำให้ผลงานจิตรกรรมมีความน่าสนใจคือ ผู้วิจัยมีการจัดวางจังหวะแบบไล่ขีด มีความสม่ำเสมอแต่บางส่วนมีความแตกต่างกันเพื่อสร้างความรู้สึกขัดแย้งขึ้น เช่นเดียวกับการทำให้เห็นว่ารูปทรงที่อยู่ด้านหน้าจะมีขนาดใหญ่ ส่วนรูปทรงที่อยู่ถัดไปจะมีขนาดเล็กและมีลักษณะถูกทับซ้อนรูปทรง ส่วนการใช้สีจะเลือกให้สอดคล้องกับสีที่เป็นตัวแทนของสิ่งนั้น เช่น สีแดง สีเหลืองเป็นสีของลูกกวาดที่แสดงถึงความสดใส ส่วนหลักการของจุดเด่นนั้นผู้วิจัยนำเสนอจุดเด่นผ่านโครงสร้างของสีที่สดใสสามารถรับรู้ได้ในแว่นตาของแผ่นเฟรมทั่วทั้งภาพ โดยสร้างความน่าสนใจด้วยการเว้นช่องจังหวะของรูปทรง เพื่อสื่อถึงประสบการณ์แห่งความสุขอันหลากหลาย ด้านหลักของมิติที่ทำให้เกิดระยะ หน้า กลาง หลังนั้นผู้วิจัยใช้รูปทรงหลักกลุ่มใหญ่ไว้ด้านหน้า ส่วนด้านหลังเป็นเพียงพื้นที่ว่างของฉากหลังของท้องฟ้าและบรรยากาศระยะไกล เพื่อสะท้อนถึงความสุขความทรงจำอันยาวนานที่ยากลิ่นเลือนผ่านเส้นสีรุ้งหลากหลาย

ภาพที่ 2 ชื่อภาพ Happiness เทคนิค การระบายสี สีอะคริลิก ขนาด 80 x 100 เซนติเมตร
ที่มา: อภิญญา น้อยแสงสี, 2565

3.3 วิเคราะห์ผลงานจิตรกรรมชื่อ สุขสันต์ฟ้า ผู้วิจัยได้แนวความคิดมาจากการใช้ชีวิตประจำวันของตัวเองที่ต้องการสื่อสารผ่านผลงานจิตรกรรม ถึงเรื่องราวที่ใช้ชีวิตคนเดียวอย่างไรให้มีความสุขเริ่มจากการทำกิจวัตรประจำวันของตัวเองหาสิ่งที่ตัวเองชอบทำและหันมาโฟกัสมันให้มากขึ้นก็จะเกิดเป็นความสุขเล็กๆ ที่เห็นในภาพ

ภาพที่ 3 ชื่อภาพ สุขสันต์ฟ้า เทคนิค การวาดภาพระบายสี สี สีนํ้า สีไม้ สีหมึก สีอะคริลิก สีปากเกอร์ขนาด 100 X60 เซนติเมตร
ที่มา : อภิญญา น้อยแสงสี, 2565

ผู้วิจัยสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบจินตนาการ โดยยึดตามหลักการจัดองค์ประกอบของผลงานจิตรกรรมดังนี้ หลักการความสมดุลผู้วิจัยจัดแบบกึ่งกลางสองข้างน้ำหนักเท่ากัน แต่องค์ประกอบทั้งสองข้างแตกต่างกัน คือข้างซ้ายจะเป็นต้นไม้กับบ้านต้นไม้และแมวตัวโปรด มีก้อนเมฆและพระอาทิตย์ ตรงกลางภาพเป็นใบหน้าของคนขนาดใหญ่ที่แทนมาจากผู้วิจัย โดยมีเรื่องราวคนตัวจิ๋วที่เป็นตัวแทนสะท้อนภาพในชีวิตประจำวันของผู้วิจัย โดยผู้วิจัยมีตัวเล็กจิ๋วที่นอนอาบแดดอยู่บนสิริระ และข้างขวา จะเป็นต่างหูและแมวตัว มีก้อนเมฆด้านล่างและบอลลูก กับผีเสื้อข้างบน สำหรับการสร้างความกลมกลืนนั้นผู้วิจัยเลือกใช้สีและแม่คู่สี ผลงานชิ้นนี้เลือกใช้สีเป็นโทนร้อนผสมโทนเย็นเข้าไปให้ภาพดูมีสีสันที่สดใสแล้วน่าสนใจให้เข้ากับเรื่องราวที่ต้องการสื่อสารให้เห็นผ่านภาพและดูตื่นตื้น สำหรับหลักการเอกภาพนั้นผู้วิจัยใช้องค์ประกอบของเส้นและรูปทรงให้เป็นอันหนึ่งเดียวกัน และไปในทิศทางเดียวกันทั้งสีและเนื้อหาเรื่องราว ส่วนหลักการเกี่ยวกับจังหวะนั้นผู้วิจัยมีการจัดวางรูปทรงต่างๆ ในภาพให้มีลักษณะใกล้เคียงกัน มีการวางองค์ประกอบแบบแน่น ด้านหลักการของจุดเด่นนั้นผู้วิจัยสร้างรูปทรงหลักเป็นรูปหน้าคนมีการเลือกรูปทรงออกเป็นชั้นพร้อมกับการสร้างเรื่องราว ลงไปทำให้ส่วนของจุดเด่นเป็นบริเวณกว้างใหญ่ ผู้วิจัยใช้หลักการสร้างมิติด้วยการให้รูปทรงขนาดใหญ่อยู่ด้านหน้า ระบายสีให้มีความคมชัดและตัดเส้นรวมถึงการใช้ขนาดของรูปทรงมาทำให้ภาพเกิดระยะหน้า กลาง และหลัง พร้อมกับการระบายสีแบบปาดป้ายให้เกิดร่องรอย มีการปล่อยพื้นที่ว่างในบางตำแหน่งเพื่อให้เนื้อหาเรื่องราวมีความหลากหลายจากประเด็นย่อยไปสู่ประเด็นหลักของแนวคิดในการสร้างผลงาน

อภิปรายผล

จากการดำเนินการวิจัยผู้วิจัยมีประเด็นการอภิปรายดังนี้

1. เรื่องราวความสุขของฉัน เป็นการนำเสนอความสนใจของผู้วิจัยเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตที่อยู่ในสถานะของคนที่มีความสุขจากการแสวงหาผ่านการเลือกสรร ความสุขมนุษย์แต่ละคนไม่เหมือนกันแต่สำหรับตัวผู้สร้างสรรคผลงานนั้นความสุขล้วนอยู่รอบตัวเพียงนำเอาตัวเองลงไปปะทะสังสรรค์กับธรรมชาติ วิถีชีวิต สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม อาหารและผลิตภัณฑ์ของเล่นที่สามารถช่วยสร้างความรื่นรมย์จากการถูกรับรองและนำมาใช้ด้วย สอดคล้องกับ ชุตินา ปัญญาพินิจนุกร และ เทียนทอง หาระบุตร (2561) ที่กล่าวว่าความสุข หมายถึงความรู้สึกพึงพอใจของมนุษย์ที่มีประสบการณ์กับสิ่งรอบตัว เป็นความรู้สึกนึกคิดในเชิงบวก สามารถปลดปล่อยความเครียดได้อย่างรวดเร็ว ช่วยให้จิตใจผ่องใส สุขสงบ มีความคิดสร้างสรรค์และดำเนินชีวิตได้ การปรับเปลี่ยนความคิด เป็นด้านบวกโดยการแสวงหากิจกรรมอื่นที่ทำแล้วให้เกิดความสุขจากการกระทำกับที่ดำเนินอยู่กับปัจจุบัน สำหรับการจัดการกับความเครียดและการปรับตัวปรับใจให้ยอมรับกับสิ่งใหม่ๆ ได้แก่ สิ่งแวดล้อม เพื่อนร่วมงาน และสังคมรอบด้าน โดยที่ความสุขของชีวิตนั้นจะแตกต่างจากความทุกข์แบบขวากับคำ อย่างไรก็ตามความสุขและความทุกข์ซึ่งแท้ที่จริงแล้วเป็นสิ่งเดียวกัน สุขและทุกข์ล้วนเป็นเพียงมาตรวัดด้านความรู้สึกของมนุษย์ว่าจะสามารถทนอยู่ในสภาพการณ์ใดๆ ได้นานเพียงใด หากสามารถทนอยู่ได้นานก็เรียกว่าสิ่งนั้นที่ให้ผลก่อนไปในทางแห่งความสุข (อดิสาร บาลโสง, 2564)

อย่างไรก็ดีเรื่องราวของความสุขของฉันจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์แต่ละคนสามารถมีและเป็น โดยมนุษย์แต่ละคนจะทำการแสวงหาและหาทางในการปลดปล่อยด้วยการนำเสนอให้เห็นถึงความละเอียดจากความคิดที่มีความแตกต่างกัน จึงกล่าวได้ว่าความสุขทางปัญญาเป็นความสุขที่เกิดจากบุคคลมีความเข้าใจในชีวิตอย่างลึกซึ้งซึ่งมีการยอมรับทั้งด้านบวกและด้านลบของธรรมชาติ รวมถึงการเข้าใจชีวิตจำกัดและความไม่แน่นอนของชีวิต (ภัทรพงษ์ อัมมรงค์ปริชาชัย, 2564) ความสุขโดยรวมของมนุษย์นั้นจะมีคุณลักษณะ 3 ประการ คือ 1) ความสุขสนุกสนาน ซึ่งพบได้โดยสังเกตจากเสียงหัวเราะ รอยยิ้ม ประมอชพอใจ หรือทำกิจกรรมนั้นๆ อยู่ได้นาน 2) ความสุขสบาย เป็นความรู้สึกพอใจ รู้สึกดีกับสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง การกินอยู่หลับนอนพอเพียง มีความปลอดภัย และมีความมั่นคงในชีวิต 3) สุขสงบ ที่เกิดจากการกระทำกิจกรรมใดที่คิดว่าพอเพียง มีความเข้าใจและยอมรับได้กับทุกสิ่งทุกอย่างที่จะเกิดขึ้น และกลายเป็นความสุขที่ลดการพึ่งพาคนอื่น (ชุตินา ปัญญาพินิจนุกร และ เทียนทอง หาระบุตร, 2561) อย่างไรก็ตามมนุษย์เราปรารถนาที่จะมี “ความสุข” แต่ในความสุขนั้นก็ย่อมมี “ความทุกข์” เจืออยู่ด้วยเสมอเหตุเพราะความดี-ความชั่ว ความสุข-ความทุกข์ เป็นสิ่งเดียวกันเพียงแต่มนุษย์ได้กำหนดคำเรียกขานเพื่อให้เห็นความต่างด้านความมากมาย ซึ่งช่วยให้การสื่อสารและเกิดความเข้าใจได้ตรงกันได้มากขึ้น (อดิสาร บาลโสง, 2564)

2. กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมรูปแบบจินตนาการ พบว่าการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมเริ่มจากการกำหนดประเด็นปัญหาที่สนใจหรือแรงขับมาก่อนเพื่อให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดทางทักษะและการคิดสร้างสรรค์ของผู้วิจัยที่มีการจินตนาการออกมาให้เห็นเรื่องราวของความสุขผ่านรูปร่างรูปทรงที่คุ้นเคย ทำให้ผู้วิจัยต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์และทำงานอย่างเป็นระบบและมีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น โดยผลงานจิตรกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นมาจะถูกระบุความหมายตามเจตนารมณ์ของศิลปินอย่างเคร่งครัด (ธณภพ เดชะวงศ์, 2565) สำหรับการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมจากการวิจัยนั้นเป็นการสร้างสรรค์และการคิดค้นเพื่อให้เกิดผลงานจิตรกรรมรูปแบบใหม่ที่ต้องมีลักษณะเป็นต้นแบบไม่ซ้ำกับสิ่งที่เคยมีการสร้างสรรค์ไว้แล้ว การสร้างสรรค์ของผู้สร้างสรรค์จะใช้ธรรมชาติแวดล้อมรอบตัวนักวิจัยมาเป็นสื่อในการตีความหมาย หรือทำการแปรสภาพของรูปทรงธรรมชาติด้วยการเลือกสรรและการลดทอน หรือการเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดเป็นรูปทรงใหม่ที่สามารถสื่อความหมายทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดหรือจินตนาการต่อผู้ชมผลงานได้ (ดำรงค์ ชีวะสาร, 2555) โดยการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมมีกระบวนการดังนี้ 1) การศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง (2) การวิเคราะห์สังเคราะห์ (3) การตีความหมาย (4) การร่างแบบ (5) การดำเนินการสร้างสรรค์ (6) การแก้ไขปรับปรุงเพื่อการพัฒนา และ (7) การตรวจสอบและประเมินผลงาน โดยที่แต่ละขั้นตอนของการวิจัยนั้น ผู้วิจัยต้องสามารถอธิบายเหตุผลและที่มาของการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมจากจุดเริ่มต้นไปจนถึงขั้นตอนสุดท้ายของการสร้างสรรค์ผลงานด้วยการตรวจสอบผลงานจิตรกรรมที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นบนพื้นฐานของการเห็นถึงคุณค่าและความงามที่อยู่รอบตัว ที่มีการนำมาแฝงเป็นสัญลักษณ์อยู่ในผลงานจิตรกรรม สอดคล้องกับ อาชญ์ นกสอน (2563) ที่กล่าวว่าการสร้างผลงานจิตรกรรมแต่ละชิ้นนั้นผู้สร้างสรรค์จะต้องเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของตัวตนกับการถ่ายทอดความคิดและจินตนาการ การใช้ความรู้สึก และอารมณ์เป็นแรงขับที่ช่วยผลักดันไปสู่ความสำเร็จ (Passion) อันเป็นความสำคัญของผู้สร้างสรรค์ที่สะท้อนออกมาเป็นผลงานจิตรกรรม ศิลปินมีแนวทางการทำงานเฉพาะของตนเองด้วยการค้นหาสิ่งกระตุ้นอารมณ์ หรือแนวทางการสร้างอารมณ์ที่แตกต่างกันไปเพื่อนำมาสู่การสร้างผลงาน ซึ่งกระบวนการทำงานนี้เรียกว่า การค้นหาแรงบันดาลใจ (Inspiration) มักได้รับจากธรรมชาติ เพราะการทำงานท่ามกลางธรรมชาติ เช่น การได้มองเห็นร่มเงาของต้นไม้ สายน้ำที่ไหลเอื่อยๆ นกส่งเสียงร้องในตอนเช้า ฯลฯ ล้วนส่งผลให้เกิดพลังของพุทธิปัญญา ความรู้สึกปลอดโปร่ง และสมาธิในการสร้างสรรค์งาน ดังนั้นการสร้างสรรค์ผลงานที่มาจากเรื่องราวแห่งความสุขจึงมักเลือกใช้รูปแบบจินตนาการเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกส่วนลึกที่ต้องการหลีกเลี่ยงไปจากสภาพที่เป็นจริง ดังนั้นแรงบันดาลใจและนำมาสู่การสร้างสรรคผลงานเพื่อถ่ายทอดความรู้สึกผ่านผลงานจิตรกรรม (ดำรงค์ ชีวะสาร, 2555)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย ผลงานศิลปะที่เป็นต้นแบบ และข้อมูลจากกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ผลการศึกษพบว่า 1) เรื่องราวความสุขของฉันทันผู้วิจัยนำเสนอมุมมองของความสุขที่เป็นกระบวนการทางจิตของมนุษย์ที่ต้องการเลือกสรรค์เนื้อหาเรื่องราวและพื้นที่แห่งประสบการณ์ที่ดีของความสุขเพื่อนำมาเก็บไว้ในความทรงจำ โดยที่ความสุขหมายถึงความพึงพอใจในสิ่งที่เข้ามาในชีวิตและถูกเลือกสรรสำหรับเป็นต้นทางนำไปสู่นาคต และ 2) กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมรูปแบบจินตนาการมีดังนี้ (1) ต้นทาง ประกอบด้วย การเกิดแรงบันดาลใจและการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล (2) กลางทาง เป็นการทำความเข้าใจกับข้อมูลเพื่อนำเข้าสู่การตีความข้อมูล เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการร่างแบบ และการดำเนินการสร้างสรรค์ (3) ปลายทางนั้นเกิดผลงานเป็นรูปธรรมที่นำเสนอความคิด จินตนาการ อาจมีการแก้ไขปรับปรุงเพื่อการพัฒนาพร้อมกับการตรวจสอบและประเมินผลงานจากผู้เชี่ยวชาญต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ปัญหาจากการวิจัยคือการสืบค้นเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับความสุขที่นำมาใช้เป็นประเด็นหลักของการสร้างสรรค์และทฤษฎีสัญลักษณ์ที่ยังไม่ลงลึก จึงส่งผลต่อการกำหนดรูปแบบของรูปทรงในผลงานที่ยังขาดรายละเอียดของเนื้อหาเรื่องราวที่สัมพันธ์กัน อย่างไรก็ตาม การกำหนดองค์ประกอบของเรื่องราวที่มากจะส่งผลทำให้ภาพของความสุขที่ชัดเจนผ่านการวางตำแหน่งของวัตถุในภาพ จุดเด่นหลัก จุดเด่นรอง ระยะหน้า ระยะกลางและระยะไกลที่จะส่งผลต่อการรับรู้ผลงานจิตรกรรมของผู้ชมผลงาน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการทำวิจัยเรื่อง การนำเสนอเรื่องราวแห่งความสุขด้วยเทคนิคการผสมผสานงานจิตรกรรมกับงานประติมากรรมสู่งานสร้างสรรค์ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- ชุดิมา ปัญญาพินิจนุญ และ เทียนทอง ทาระบุตร. (2561). ความสุขกับการสร้างสัมพันธ์ภาพ. วารสารเกษมบัณฑิต, 19(1), 236-247.
- ณรงค์ชัย ปิฎกัธ. (2562). ทฤษฎีการสร้างสรรค์ศิลป์. วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 6(2), 234-248.
- คำริห์ ธรรมบุญเรือง. (2557). การสร้างสรรค์จิตรกรรม“สัญลักษณ์ของจิตมนุษย์”. วารสาร มทร.อีสาน ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 1(1), 1-12.
- ดำรงค์ ชีวะสาโร. (2555). ผลงานสร้างสรรค์จิตรกรรมชุดเกศา. วารสารปาริชาติ, ฉบับพิเศษ, 131-137.
- ดุสิตา อิมอรณ. (2565). juli baker and summer อิสระของหัวใจที่ใช้ศิลปะสื่อสารความเป็นไปในชีวิต. <<https://happeningandfriends.com/article-detail/386?lang=th>> (สืบค้นเมื่อ 9 ธันวาคม).
- ทรงวุฒิ แก้ววิศิษฐ์. (2564). การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมชุด “บ้านชนบจันในท้องถิ่นไทย: สัญลักษณ์ของความรักและความผูกพันที่บรรพชนมอบไว้”. ศิลปกรรมสาร, 14(1), 72-89.
- พิเชษฐ์ เปียร์กลีน. (2552). การวิเคราะห์รูปแบบในงานศิลปะและบุคลิกลักษณะของศิลปิน. รุสมิแล, 80(3), 87-95.
- ภัทรพงษ์ อัมรงค์ปรีชาชัย. (2564). ความสุขทางปัญญาจากความเมตตากรุณาต่อตนเอง. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 9(2), 224-237.
- รณภพ เดชะวงศ์. (2565). การทดลองกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมจากแนวคิดความหมายอันไม่สิ้นสุด. วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 14(1), 113-132.
- สุพัฏฐา กุลธินิ, อนุชิต โรจนชีวินสุกร และ สมพร ชูสุวรรณ. (2564). การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ชุดบรรยากาศแห่งความสุขในวิถีชาวอีสาน. วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 18(3), 245-253.
- อดิศร บาลโสง. (2564). ความดี คนดี ชีวิตและความสุข: พื้นฐานความคิดเพื่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความดีเป็นฐาน. วารสารมหาวิทยาลัยปทุมธานี, 13(1), 460-480.
- อาชัย นักสอน. (2563). กระบวนการสร้างงานศิลปะหัตถกรรมกับฝ่ายทอผ้า “แสงดา บันสิทธิ์”. ศิลปกรรมศาสตร์สาร, 10(1), 215-234.
- เอกชัย วรรณแก้ว และ จิระพัฒน์ พิตรปรีชา. (2565). การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม: ชุด “ความฝันที่เติมเต็ม”. วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร, 5(4), 141-152.

นาฏศิลป์สร้างสรรค์ชุด หิงสาชีวารাত্রีอัศจรรย์ Hingsa Cheeva Ratree Assajan

จุฑาภรณ์ วิลัยแก้ว^{1*} ผุสดี โกมาสถิตย์¹ สรินทร คุ่มเขต¹ ชมภูนาฏ ชมภูพันธ์¹ สังคม พรหมศิริ¹ รุจิรัตน์ งามศิริ² เอกราช มีป่อง²
E-mail: oum_juta@yahoo.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและตำนานความเชื่อของ มอหินขาว จังหวัดชัยภูมิ 2) เพื่อประดิษฐ์การแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด หิงสาชีวารাত্রีอัศจรรย์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูแลนคา ผู้นำหมู่บ้านวังคำแคน และปราชญ์ชาวบ้านผู้ก่อตั้งมอหินขาว กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ถ่ายทอดผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ได้แก่ นักศึกษาศาสนาพุทธ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ผลของการวิจัย ดังนี้

ผลการศึกษาประวัติความเป็นมาและตำนานความเชื่อของมอหินขาว จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงดงามทางธรรมชาติ โดยมีก้อนหินขนาดใหญ่ จำนวน 5 ก้อน ตั้งอยู่ในอุทยานแห่งชาติภูแลนคา บริเวณบ้านวังคำแคน หมู่ 9 ตำบล ท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ โดยมีเรื่องเล่าว่าในสมัยพุทธกาล สถานที่แห่งนี้เป็นเมืองลับแลเป็นสถานที่บำเพ็ญเพียร ปฏิบัติธรรมของมนุษย์และเหล่าเทวดา นางฟ้า ซึ่งมีแม่เมืองชื่อนางคางกอง เป็นผู้ปกครองเมือง ต่อมาเมื่อมีศึกเข้ามารุกรานจึงได้ทำการสาปผู้คนที่อยู่ในเมืองให้เป็นหิน ภายหลัง มีผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่าทุกคืนวันพระ (15 ค่ำและ 8 ค่ำ) จะมีแสงสีขาวส่องขึ้นมาจากก้อนหินใหญ่ทั้ง 5 ก้อน ชาวบ้านจึงเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า มอหินขาว ผลการประดิษฐ์การแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ชุด หิงสาชีวารাত্রีอัศจรรย์ มีวิธีการดังนี้ (1) กำหนดแนวคิดการแสดง โดยกล่าวถึงตำนานเรื่องเล่าของมอหินขาว ตลอดจนความเชื่อและความศรัทธาของชาวบ้านในท้องถิ่น ผ่านกระบวนการทำทางจากแนวคิดการประดิษฐ์ท่าทางจากศิลปินพื้นบ้านอีสาน จากผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์พื้นเมือง เพื่อนำมาเป็นแนวทางการออกแบบท่ารำและท่าทางในการแสดง (2) กำหนดรูปแบบของการแสดง ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการแสดง ดนตรี เพลงร้อง และเครื่องแต่งกายให้สอดคล้องกับตำนาน เรื่องเล่าและความเชื่อความศรัทธาของชาวบ้านในท้องถิ่น บ้านวังคำแคน หมู่ 9 ตำบล ท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

คำสำคัญ: หิงสาชีวารাত্রีอัศจรรย์ มอหินขาว

Abstract

This research aimed to 1) study the historical background and legend and beliefs in Mor Hin Khao and 2) to create a local creative dancing art : Hingsa Cheeva Ratree Assajan. The sample group comprised the rangers of Phu Laen Kha national park, the leaders of Wang Kham Khaen village, and local philosophers who founded Mor Hin Khao. The target group to present the creative dancing art were the students of Education Program in Thai Drama Education, Faculty of Education, Loei Rajabhat University. The results of the research were as follows.

The study results of the historical background and legend and belief in Mor Hin Khao in Chaiyaphum Province, a tourist attraction with natural beauty and 5 large stones, located in Phu Laen Kha National Park in the area of Wang Kham Khaen village, Village No. 9, Tha Hin Ngom Sub-district, Mueang District, Chaiyaphum Province, there is a story telling that in the Buddha' period, this place was a hidden city, a place of cultivating, practicing the dharma of human beings and angels. The city was governed by a female ruler named Nang Khamkong. Once there was an invasion of war and she cursed the people in the city into stones. Later, the elders told that on the Buddhist Holy Day nights (Day 15 and Day 8), there were white lights shining from the 5 big stones, so the villagers called this place Mor Hin Khao. For the creation of the indigenous creative dancing art : Hingsa Cheewa Ratree Assajan, the processes were as follows : (1) Determine the concept of the show by mentioning the legend and story of Mor Hin Khao as well as the beliefs and faith of the local villagers through the processes of postures from the ideas to create dance poses from Isan folk artists and the experts in Thai dance and traditional dance to be used as a guideline for designing dance choreography and gestures in the performance. (2) Design the form of performance in various aspects including form of performance, music, songs, and costumes in accordance with the legends,

¹⁻⁵ อาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

^{6,7} นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี สาขาวิชานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

narratives, beliefs, and faith of the local people in Wang Kham Khaen, Village, Village No. 9, Tha Hin Ngom Sub-district, Mueang District, Chaiyaphum Province.

Keywords: hingsa cheeva ratree assajan, Mor Hin Khao

ความเป็นมาของปัญหา

จังหวัดชัยภูมิ เป็นจังหวัดที่เป็นรอยต่อของภาคกลางกับภาคอีสานหรือปากประตูอีสาน อยู่ในกลุ่มที่ราบสูงโคราช สถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดชัยภูมิได้แก่ ป่าหินงาม หุ่นดอกกระเจียว ภูเก้าภูคุ้มข้าว น้ำตกเทพพนา อุทยานแห่งชาติน้ำตกตาดโตน ผาเง็ก อุทยานแห่งชาติไทรทอง อุทยานแห่งชาติภูแล่นตา ถ้ำดอกบัว ถ้ำแก้ว ถ้ำวัวแดง น้ำผุดทับลาว น้ำผุดนางเตือน บึงเป็ดน้ำคอนสวรรค์ เขื่อนจุฬาภรณ์ บ้านค่าย และงานช้างชัยภูมิ และมอหินขาว (ลำจุล ฮวบเจริญ, 2558: 467-485)

มอหินขาว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่งดงาม และเป็นที่ยอดนิยมของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าหินโงม และตำบลซับสีทอง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติภูแล่นตาและภูเก้าภูคุ้มข้าว ซึ่งเป็นพื้นที่ผนวกเป็นอุทยานแห่งชาติภูแล่นตาบริเวณบ้านวังคำแคน หมู่ 9 ตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ จากเสียงบอกล่า มีคนเคยเห็นว่าแปลกประหลาดมาก ก็คือก้อนหินใหญ่ 5 ก้อน ที่ในทิวทัศน์วันพระ (15 ค่ำและ 8 ค่ำ) จะมีแสง สีขาวส่องขึ้นมา คนเฒ่าคนแก่สมัยนั้น เลยเรียกที่นี้ว่า มอหินขาว ดังนั้น คนในพื้นที่จึงมีความเชื่อว่ามอหินขาวแห่งนี้ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นสถานที่ที่รวมความเชื่อและศรัทธาของคนในท้องถิ่นจวบจนปัจจุบัน

จากข้อความข้างต้นผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะประดิษฐ์การแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ เพื่อนำเสนอเป็นสื่อกลางในการบอกเล่าเรื่องราวตำนานความเชื่อและความศรัทธามอหินขาว และเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของมอหินขาวอีกด้วย โดยนำเสนอผ่านการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ชุด หิงสาชีวารাত্রีอัศจรรย์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและตำนานความเชื่อของมอหินขาว จังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด หิงสาชีวารাত্রีอัศจรรย์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. **ประเภทของการวิจัย** การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ
2. **ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง** กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย แบ่งเป็น 2 กลุ่มดังนี้
 - 2.1 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูแล่นตา ผู้นำหมู่บ้านวังคำแคน และประชาชนชาวบ้านผู้ก่อตั้งมอหินขาว จำนวน 3 คน
 - 2.2 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการถ่ายทอดนาฏยประดิษฐ์ ได้แก่ นักศึกษานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จำนวน 13 คน
3. **เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล** เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือเชิงคุณภาพประกอบไปด้วย แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และประเด็นวิพากษ์การแสดง
4. **การเก็บรวบรวมข้อมูล**
 - 4.1 ศึกษาเอกสาร งานวิจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งด้านประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อของจังหวัดชัยภูมิ รวมถึงด้านศิลปะการแสดง
 - 4.2 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวมอหินขาว โดยการสัมภาษณ์ประชาชนท้องถิ่นและชาวบ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลกำหนดประเด็นที่ต้องการนำเสนอเป็นชุดการแสดง
 - 4.3 สร้างเครื่องมือในการวิจัย ซึ่งได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ประเด็นสนทนากลุ่ม
 - 4.4 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น
 - 4.5 พัฒนารูปแบบนาฏยประดิษฐ์ มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้ คือ
 - 4.5.1 ประดิษฐ์ชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด หิงสาชีวารাত্রีอัศจรรย์
 - 4.5.2 พัฒนางค์ประกอบของชุดการแสดง ได้แก่ เครื่องแต่งกาย ดนตรีประกอบ

4.5.3 ถ่ายทอดนาฏยประดิษฐ์ให้แก่ นักศึกษาสาขาศิลปศึกษา นักศึกษาสาขานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย แล้วนำเสนอชุดการแสดงที่พัฒนาขึ้น ให้ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นครูผู้สอนนาฏศิลป์ให้ข้อเสนอแนะ และวิพากษ์การแสดง เพื่อให้ได้ชุดการแสดงซึ่งสอดคล้องและสามารถนำเสนอเรื่องราวได้ถูกต้อง ชัดเจน

4.6 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการพัฒนาชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ โดยการเรียบเรียงข้อมูลเชิงคุณภาพ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เชิงคุณภาพดังนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ และการวิพากษ์การแสดง ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อการสรุปความเชิงพรรณนาต่อไป

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาประวัติความเป็นมาและตำนานความเชื่อของมอหินขาว จังหวัดชัยภูมิ

มอหินขาว เป็นอีกแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งที่ถือว่ามีความงดงามทางธรรมชาติซึ่งตั้งอยู่ใน อุทยานแห่งชาติภูแล่นคา บริเวณบ้านวังคำแคน หมู่ 9 ตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ โดยมีลักษณะเป็นก้อนหินขนาดใหญ่ ตั้งเรียงกัน จำนวน 5 ก้อน ซึ่งคนในท้องถิ่นเชื่อว่า หินแต่ละต้น จะมีชื่อและให้พรแก่ผู้ที่กราบไหว้แตกต่างกันออกไป ดังนี้ หินก้อนที่ 1 ชื่อ “ขุนศรีวิชัย” เชื่อว่าให้พรด้านการเอาชนะชนะมาสู่ตน หินก้อนที่ 2 ชื่อ “หลวงปู่ฤาษี” เชื่อว่าให้พรด้านโชคลาภและหายจากความเจ็บป่วย หินก้อนที่ 3 ชื่อ “หลวงสมชาย” เชื่อว่าให้พรด้านความมีสง่าราศี หินก้อนที่ 4 ชื่อ “หลวงจันทร์” เชื่อว่าให้พรด้านยศฐาบรรดาศักดิ์ และหินก้อนที่ 5 ชื่อ “หมื่นสิงห์พร” เชื่อว่าให้พรด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน โดยมีคนในท้องถิ่นมักจะเห็นแสงสีขาว ส่องสว่างจากก้อนหินใหญ่ ทุกคืนวันพระ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ตามตำนานว่าบริเวณที่มอหินขาวตั้งอยู่ ในสมัยพุทธกาลเป็นเมืองลับแล และเป็นที่ปฏิบัติธรรม มีแม่เมืองชื่อแม่นางคำทอง เป็นเหมือนเมืองสวรรค์วิมาน มีทั้งผู้คนที่เป็นคนธรรมดา นางฟ้า และเทวดามานำทัพเพียรอยู่บริเวณนี้ ต่อมาเมืองลับแลจะถูกฆ่าศึกจากเมืองนครกลางหาวมาฆ่าเพื่อยึดเมือง แต่ด้วยเจ้าเมืองเป็นผู้หญิงจึงไม่สามารถสู้รบกับฆ่าศึกได้ แม่คำทองจึงได้สาปให้สิ่งมีชีวิตผู้คนที่อยู่ในเมืองของตนเป็นหินเพื่อยึดศึกไว้ ให้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องรักษา แต่ในวันพระก็จะกลับมามีชีวิตเหมือน

2. ผลการพัฒนารูปแบบการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด หิงสาชีวารাত্রีอัศจรรย์

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า และคิดประดิษฐ์ท่าทางจากการศึกษาลักษณะของการบูชา ความเชื่อ การศึกษาภาษาท่ารำนานาฏศิลป์ นาฏยศัพท์ และภาษาท่าทาง โดยผู้วิจัยได้ยึดหลักในการคิดชุดการแสดง ท่ารำ เครื่องแต่งกาย องค์ประกอบเกี่ยวกับการจัดการแสดง และหลักในการจัดการแสดงมาเป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบการแสดง ดังนี้

2.1 กำหนดแนวคิดของชุดการแสดง การแสดงชุด หิงสาชีวารাত্রีอัศจรรย์ เป็นการกล่าวถึงตำนานเรื่องราวของมอหินขาว และความเชื่อของคนในท้องถิ่น รูปแบบของการแสดงจึงสื่อถึงการพรรณนาเรื่องราวผ่านการจินตนาการให้เห็นภาพ จึงนำเสนอในลักษณะนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์เพื่อสามารถถ่ายทอดและสื่อความหมายได้อย่างชัดเจนและสมบูรณ์ แบ่งการแสดงออกเป็น 4 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ช่วงเล่าตำนาน กล่าวถึงตำนานของมอหินขาว ช่วงที่ 2 ช่วงอัศจรรย์กล่าวถึงเรื่องราวว่าอัศจรรย์ว่าทุกวันขึ้น 15 ค่ำ แรม 8 ค่ำ หรือวันธรรมะสวณะ ช่วงที่ 3 ช่วงมีชีวา เป็นการพรรณนาถึงเหล่าเทวดา นางฟ้า สิ่งมีชีวิตที่โดนสาปกลับกลายมามีชีวิต และช่วงที่ 4 ช่วงศรัทธา กล่าวถึงในอดีตจนถึงปัจจุบันได้มีความเชื่อและศรัทธาของคนในท้องถิ่นที่เคารพนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสถานที่แห่งนี้

2.2 กำหนดรูปแบบของชุดการแสดง หิงสาชีวารাত্রีอัศจรรย์ เป็นเรื่องราวของการเล่าตำนาน ความเชื่อ เพื่อถ่ายทอดถึงความศรัทธาที่คนในท้องถิ่นมีต่อมอหินขาว โดยผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบของชุดการแสดง หิงสาชีวารাত্রีอัศจรรย์ ในลักษณะของการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ดังนี้

2.2.1 ดนตรีและเพลงร้อง รูปแบบของการแสดงเป็นการสื่อถึงการพรรณนาเรื่องราวตำนาน และความเชื่อของคนในท้องถิ่นผ่านจินตนาการให้เห็นภาพ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดให้แบ่งช่วงการแสดงเป็น 4 ช่วง โดยกำหนดให้แต่ละช่วงจำมีอารมณ์เพลงและท่วงทำนองที่แตกต่างกัน ดังนี้

1) ช่วงที่ 1 ช่วงเล่าตำนาน เป็นการกล่าวถึงตำนานของมอหินขาว จึงใช้ทำนองเพลงขับนาถสะดุ้งแปลงให้เป็นจังหวะเพลงช้า โดยมีการสอดแทรกเสียงฆ้องเข้าไป เพื่อสื่อให้อารมณ์เพลงมีความน่าเลื่อมใส

2) ช่วงที่ 2 ช่วงอัศจรรย์ กล่าวถึงเรื่องราวว่าอัศจรรย์ว่าทุกวันขึ้น 15 ค่ำ แรม 8 ค่ำ หรือวันธรรมะสวณะ เป็นการพูดพยานประกอบกับการใช้เสียงฆ้อง ระฆัง กลองใหญ่ ที่ใช้ตีบอกเวลาในอดีตนำประกอบการบรรเลง

3) ช่วงที่ 3 ช่วงมีชีวา เป็นการพรรณนาถึงเหล่าเทวดา นางฟ้า สิ่งมีชีวิตที่โดนสาปกลับกลายมามีชีวิต ในช่วงแรกมีการประโคมเสียงแตรสังข์เป็นการสื่อถึงเทวดา นางฟ้าที่มาร่ำรำ จึงเลือกใช้ทำนองเพลงเชิงพายเรือลาว เป็นทำนองที่สื่อถึงความยิ่งใหญ่ มีอารมณ์เพลงที่ฟังแล้วสบาย หลังจากทีพรรณนาถึงกลุ่มหินแต่ละกลุ่มมีการบรรเลงลายดนตรีสร้างสรรค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงการจินตนาการของกลุ่มหินต่างๆ

4) ช่วงที่ 4 ช่วงศรัทธา กล่าวถึงในอดีตจนถึงปัจจุบันได้มีความเชื่อและศรัทธาของคนในท้องถิ่นที่เคารพนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสถานที่แห่งนี้ จึงเลือกใช้การเทศน์แหล่ของชาวอีสานประกอบดนตรีบรรเลง โดยมีเสียงฆ้องและกระดังงาประกอบการบรรเลง เพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศให้มีความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดความศรัทธาและน่าเลื่อมใส

2.2.2 ผู้แสดง การกำหนดผู้แสดงจะต้องมีความเหมาะสมตามลักษณะของการแสดง การแสดงชุด หิงสาชีวารাত্রี อัจฉรย์ เป็นการกล่าวถึงตำนานเรื่องราวของมอหินขาว และความเชื่อของคนในท้องถิ่น รูปแบบของการแสดงจึงสื่อถึงการพรรณนาเรื่องราวผ่านจินตนาการผ่านกระบวนการทำรำที่อ่อนช้อยสวยงาม และพร้อมเพรียง ผู้วิจัยจึงกำหนดให้ผู้แสดงเป็น นักแสดงหญิง 8 คน โดยคัดเลือกผู้ที่มีทักษะการรำที่อ่อนช้อยสวยงาม มีรูปร่างใกล้เคียงกัน และนักแสดงชาย 5 คน โดยคัดเลือกผู้ที่มีทักษะการรำที่อ่อนช้อย มีความทะมัดทะแมง มีรูปร่างใกล้เคียงกัน เพื่อให้ภาพการแสดงที่ปรากฏมีความเป็นเอกภาพ

2.2.3 เครื่องแต่งกาย ผู้วิจัยกำหนดให้การแต่งกายชุดหิงสาชีวารাত্রีอัจฉรย์ เป็นการแต่งกายที่อิงมาจากภาพจำหลักของเหล่าเทวดา นางฟ้าที่ปรากฏอยู่ที่วัดอรุณธรรมสถาน พระธาตุชัยภูมิ มาประยุกต์ให้เป็นการแต่งกายในรูปแบบพื้นเมืองอีสานให้เหมาะสมกับรูปแบบของการแสดง และเป็นส่วนช่วยเสริมการเครื่องไหว

1) นักแสดงชาย มีลักษณะการแต่งกายที่วิจิตรสวยงามในรูปแบบพื้นเมืองอีสาน ซึ่งการแต่งกายจะไม่สวมใส่เสื้อไหม่สไบเฉียงสีทอง นุ่งเตี่ยวหน้าไหลสีน้ำตาล ใส่เครื่องประดับสีทองสนิม

ภาพที่ 1 การแต่งกายนักแสดงชายด้านหน้าและด้านหลัง ชุดหิงสาชีวารাত্রีอัจฉรย์
ที่มา: เอกราช มีป่อง

2) นักแสดงหญิง สวมสไบแบบสองชายสีทอง นุ่งผ้าถุงแบบกึ่งหน้านางสี และสวมเครื่องประดับสีทองสนิม

ภาพที่ 2 การแต่งกายนักแสดงหญิงด้านหน้าและด้านหลัง ชุดหิงสาชีวารাত্রีอัจฉรย์
ที่มา: เอกราช มีป่อง

2.2.4 การออกแบบท่ารำและการแปรแถว เป็นการนำเอาแนวคิดการประดิษฐ์ท่ารำ มาจาก การใช้ภาษานาฏศิลป์ในท่ารำของนาฏศิลป์ไทยที่เป็นแบบแผนผนวกกับท่าฟ้อนแม่บทอีสาน และการเคลื่อนไหวตามธรรมชาติมาเป็นแนวทางการออกแบบท่ารำ การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ชุด หิงสาชีวารাত্রีอัศจรรย์ โดยส่วนใหญ่ผู้วิจัยได้กำหนดให้แต่ละท่าสื่อความหมายแตกต่างกันออกไปตามอักขรวิธี ของกระบวนการการแสดงเรื่องราวถึงตำนานความอัศจรรย์ของมอหินขาว รวมทั้งเกี่ยวกับวิถีความเชื่อ อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การประดิษฐ์ท่ารำจึงมีวิจิตรสวยงาม ผสมผสานให้น่าสนใจยิ่งขึ้นให้เหมาะสมกับรูปแบบการแสดง จากนั้นกำหนดรูปแบบการแปรแถวเปลี่ยนแปลงเป็นรูปลักษณะต่างๆ โดยให้สัมพันธ์กับกระบวนการท่าฟ้อน ซึ่งการออกแบบกระบวนการท่ารำของการแสดง โดยมีท่ารำทั้งหมด 125 ท่า บางเป็น 4 ช่วง ดังนี้ ช่วงที่ 1 นำท่าพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทย นาฏยศัพท์ ภาษาท่า ท่ารำจากแม่บทอีสาน มาใช้ทั้งหมด 21 ท่า ช่วงที่ 2 นำท่าพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทย นาฏยศัพท์ ภาษาท่า แม่ท่ารำ มาประยุกต์ใช้ทั้งหมด 45 ท่า ช่วงที่ 3 นำท่ารำแม่บทอีสาน มาประยุกต์ใช้ทั้งหมด 52 ท่า และช่วงที่ 4 นำท่าทางการเคลื่อนไหวตามธรรมชาติมาประดิษฐ์ทั้งหมด 7 ท่า ดังนี้

ภาพที่ 3 ท่ามิ่งเมือง
ที่มา: รุจิรัตน์ งามศิริ

ภาพที่ 4 ศรืทธา
ที่มา: รุจิรัตน์ งามศิริ

ภาพที่ 5 ท่าโสภี
ที่มา: รุจิรัตน์ งามศิริ

ภาพที่ 6 ท่าตำนาน
ที่มา: รุจิรัตน์ งามศิริ

ภาพที่ 7 ท่าอุดมสมบูรณ์
ที่มา: รุจิรัตน์ งามศิริ

ภาพที่ 8 ท่าคู่ธรณี
ที่มา: รุจิรัตน์ งามศิริ

อภิปรายผล

แนวคิดในการสร้างสรรค์ชุดการแสดง หิงสาชีวารাত্রีอัครจรย์ ผู้วิจัยกำหนดให้เป็นการแสดงถึงการเล่าเรื่องตำนาน ตามความเชื่อและความศรัทธาของคนในท้องถิ่น โดยสร้างการรับรู้ให้ผู้ชมให้สามารถเข้าใจเรื่องราวตามลำดับ สอดคล้องกับ สดใส พันธุมโกมล (2538) ที่กล่าวว่า ศิลปะการแสดงเปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือที่มนุษย์เราใช้เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดของตน เพื่อถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้เข้าใจรับรู้ถึงสิ่งที่ตนต้องการจะแสดงออก การแสดงของคนแต่ละภาคในประเทศไทยก็มีความเหมือนและแตกต่างกันไป ตามแต่ละพื้นที่ของประเทศไทย รวมทั้งการสืบทอดก็อาจมีการดัดแปลงบ้างเพื่อให้มีความเป็นสมัยนิยมมากขึ้นซึ่งและยังสอดคล้องกับ สุนทรมาลย์ นิมเนตพันธ์ (2532) ที่กล่าวถึงนาฏศิลป์พื้นเมืองว่า “นาฏศิลป์พื้นเมือง” คือการฟ้อนรำซึ่งเป็นที่นิยมในท้องถิ่นสืบทอดกันมาชั่วอายุคนแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหมู่บ้านเป็นวัฒนธรรมด้านความบันเทิงรื่นเริง

รูปแบบของชุดการแสดง หิงสาชีวารাত্রีอัครจรย์ มีลักษณะของเรื่องเล่าถึงตำนานและความเชื่อ สื่อถึงความศรัทธา ท่าทางผู้แสดงต้องอยู่ในรูปของลีลาท่ารำที่สามารถแสดงออกมาได้อย่างอิสระ ผู้วิจัยจึงนำเสนอในลักษณะการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ สอดคล้องกับ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2530) “การละเล่นพื้นบ้านอีสานนั้น แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือการกีฬา การดนตรี และการฟ้อนรำ การฟ้อนรำพื้นบ้านของชาวอีสานนั้นเป็นศิลปะที่เกิดจากการเลียนแบบท่าทางการทำมาหากิน การทำงานในชีวิตประจำวันของชาวอีสาน มีลักษณะ เรียบง่าย กระฉับกระเฉง ไม่ค่อยมีความอ่อนช้อย แต่งดงามในท่าทางและลีลา การฟ้อนรำ ซึ่งแตกต่างกันไปตามสภาพท้องถิ่นและความเป็นอยู่ของกลุ่มชน” การแต่งกายของผู้แสดงออกแบบให้เหมาะสมกับวิถีของพื้นบ้านอีสานแต่คำนึงถึงความคล่องตัวในการแสดง ไม่เป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนไหวบนเวที ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในการประดิษฐ์ท่ารำและชุดการแสดงของ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2549) ที่กล่าวไว้ว่า นักนาฏยประดิษฐ์ต้องกำหนดรูปแบบและแนวทางของฉากและเครื่องแต่งกายให้ตอบสนอง และส่งเสริมการแสดงอย่างเหมาะสม การประดิษฐ์ลีลาท่ารำต้องเป็นกิริยาท่าทางที่สื่อสาร ความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจ รู้ถึงความหมายนั้นๆ ด้วยการแสดงกิริยาท่าทางที่ประดิษฐ์ดัดแปลงมาจากธรรมชาติให้มีความสวยงาม และเหมาะสม

สำหรับลีลาท่ารำ ผู้วิจัยออกแบบท่ารำโดยใช้ภาษานาฏศิลป์ในท่ารำของท่ารำพื้นบ้านอีสาน ผสมผสานท่าในแม่บทอีสานและท่าทางอิริยาบถที่ใช้ในชีวิตประจำวันมาประดิษฐ์ลีลาเชื่อมท่าทางให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหาที่ต้องการสื่อความหมาย เช่น ท่าโสภิตาจากท่าเจ็ดดิน ท่าอุดมสมบูรณ์มาจากท่ามกรเคล้า ท่ามิ่งเมืองมาจากท่าพรหมสี่หน้า และท่าตำนานมาจากท่ากาดปัก เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ พจนมาลย์ สมรรถบุตร (2538) ที่กล่าวว่าการประดิษฐ์ลีลาท่ารำต้องเป็นกิริยาท่าทางที่สื่อสาร ความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจ รู้ถึงความหมายนั้นๆ ด้วยการแสดงกิริยาท่าทางที่ประดิษฐ์ดัดแปลงมาจากธรรมชาติให้มีความสวยงาม และเหมาะสม สอดคล้องกับประทีน พวงสำลี (2514) ซึ่งกล่าวถึงการแปรแถวว่า เป็นกลวิธีที่จะทำให้แถวเปลี่ยนแปลงเป็นรูปลักษณะต่างๆ สอดคล้องกับ ธวัช ปุณณโกต (2543) กล่าวถึงสาเหตุของการแปรแถวเพื่อเปลี่ยนอิริยาบถ เพื่อทำให้ผู้ชมไม่เกิดความเบื่อหน่าย ขวนติดตามตลอดชุดการแสดง

สรุปผลการวิจัย

ผลจากการดำเนินการวิจัยการแสดงชุด หิงสาชีวารাত্রีอัครจรย์ นั้น ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 2 ข้อ คือศึกษาประวัติความเป็นมาและตำนานความเชื่อของ มอหินขาว จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงดงามทางธรรมชาติ โดยมีก้อนหินขนาดใหญ่ จำนวน 5 ก้อน ตั้งอยู่ในอุทยานแห่งชาติภูแล่นคา บริเวณบ้านวังคำแคน หมู่ 9 ตำบล ท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ โดยมีเรื่องเล่าว่าในสมัยพุทธกาล สถานที่แห่งนี้เป็นเมืองลับแลเป็นสถานที่บำเพ็ญเพียร ปฏิบัติธรรมของมนุษย์และเหล่าเทวดา นางฟ้า ซึ่งมีแม่เมืองชื่อนางค่างอง เป็นผู้ปกครองเมือง ต่อมาเมื่อศึกเข้ามารุกรานจึงได้ทำการสาปผู้คนที่อยู่ในเมืองให้เป็นหิน ภายหลังมีผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่าทุกคืนวันพระ (15 ค่ำและ 8 ค่ำ) จะมีแสงสีขาวส่องขึ้นมาจากก้อนหินใหญ่ทั้ง 5 ก้อน ชาวบ้านจึงเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า มอหินขาว

ในการสร้างสรรค์ชุดการแสดง หิงสาชีวารাত্রีอัครจรย์ ผู้วิจัยได้ออกแบบองค์ประกอบของการแสดงโดยให้สอดคล้องกับการดำเนิน ความเชื่อ และถ่ายทอดความศรัทธาของคนในท้องถิ่น ส่วนการประดิษฐ์ท่ารำแบ่งการแสดงออกเป็น 4 ช่วง คือช่วงที่ 1 ช่วงเล่าตำนาน เป็นการกล่าวถึงตำนานของมอหินขาว ช่วงที่ 2 ช่วงอัครจรย์ กล่าวถึงเรื่องราวหน้าอัครจรย์ว่าทุกวันขึ้น 15 ค่ำ แรม 8 ค่ำ หรือวันธรรมะสวนะ ช่วงที่ 3 ช่วงมิชีวา เป็นการพรรณนาถึงเหล่าเทวดา นางฟ้า สิ่งมีชีวิตที่โดนสาปกลับกลายมามี และช่วงที่ 4 ช่วงศรัทธา กล่าวถึงในอดีตจนถึงปัจจุบันได้มีความเชื่อและศรัทธาของคนในท้องถิ่นที่เคารพนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในมอหินขาวนั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรรำนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ที่พัฒนาขึ้น จัดทำในรูปแบบของวิดีโอบันทึกภาพและเสียงเพื่อเผยแพร่ในช่องทางอื่น
2. ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลยให้แก่เยาวชนต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรรำผลงานวิจัยสร้างสรรค์การแสดงชุด “หิงสาชีวารัตริย์อัครธรร” เป็นแนวทางในการทำผลงานวิจัยด้านการสร้างสรรค์ หรือเป็นแนวทางในการพัฒนางานวิจัยในด้านต่างๆในอนาคตต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2530). **คติชาวบ้าน**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธวัช ปุณโณทก. (2543). **“พื้นเมืองอีสาน” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม 9**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- ประทีน พวงสำลี. (2514). **หลักฐานศิลปะ**. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยมิตรการพิมพ์.
- พจน์มัลย์ สมมรบุตร. (2538). **แนวความคิดประดิษฐ์ทำรำเช็ง**. อุตรธานี: สำนักงานส่งเสริมวิชาการ สถาบันราชภัฏอุดรธานี.
- ลำจุล ฮวบเจริญ. (2558). **เกร็ดพงศาวดารกรุงสุโขทัย**. กรุงเทพฯ: ส.เอเชียเพรส (1989). (ศิลปะ วัฒนธรรม แหล่งมรดก และ สถาปัตยกรรม, ม.ป.ป.: 49)
- สดีโส พันธุ์โกมล. (2538). **ศิลปะของการแสดง (ละครสมัยใหม่)**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมนมัลย์ นิมนต์พันธ์. (2532). **การละครไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2549). **นาฏศิลป์ปริทรรศน์**. กรุงเทพฯ: ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.